

PERE CALDERS

Gra de fajol

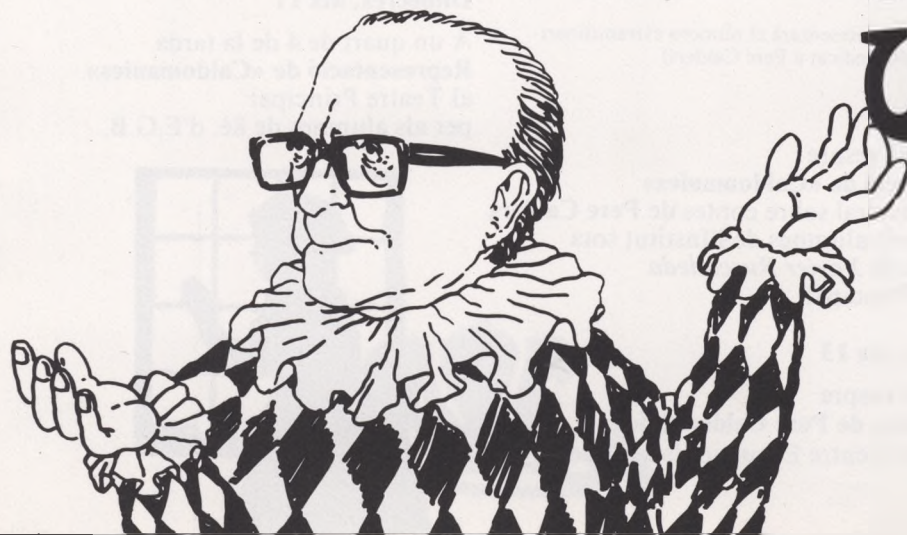

Gra de fajol

Papers i materials de la Garrotxa

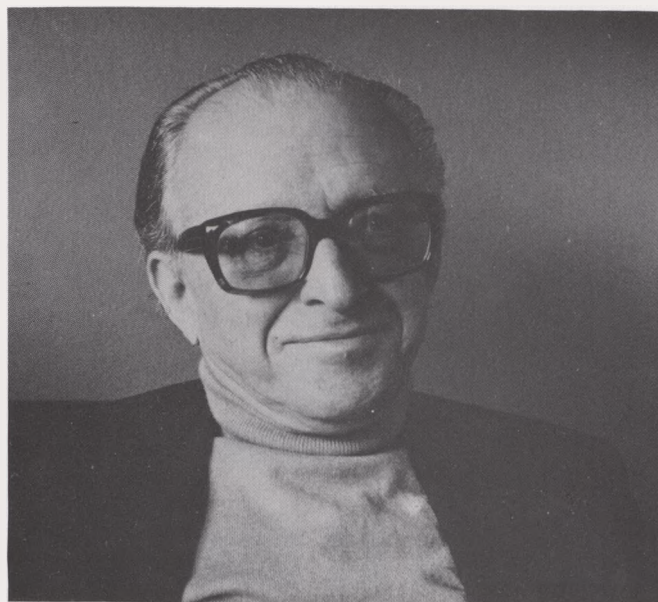

PERE CALDERES

R. 34.730

SETMANA PERE CALDERS

Olot, del 9 al 14 d'abril de 1984

Programa d'activitats

Dilluns, dia 9

A les 7 del vespre
Inauguració de l'exposició (*)
a les Escoles Pies (Plaça Clarà)

A les 8
Conferència de Joan Melcion
sobre *Pere Calders: vida i obra*
al Saló d'Actes de les Escoles Pies

Dimarts, dia 10

A les 8 del vespre
Taula Rodona:
La il·lustració de contes a Catalunya
amb la participació de
Carme Soler-Vendrell,
Joma i Esther Jaume
al Saló de Descans del Teatre Principal

(*)
L'exposició serà oberta al públic
de 6 a 8 del vespre, els dies feiners,
i d'11 a 2 els diumenges i festius.

Dimecres, dia 11

A les 8 del vespre
Taula Rodona:
El conte a Catalunya
Amb la participació de **Pere Calders,**
Aveli Artís (Tisner), Joan Rendé,
Lluís Busquets i Grabulosa, Quim Monzó
i *Jesús Montcada*
al Saló de Descans del Teatre Principal

(Durant l'acte es presentarà el número extraordinari
de *Gra de Fajol* dedicat a Pere Calders)

Dijous, dia 12

A les 10 del vespre
Representació de «Caldomanies»
muntatge teatral sobre contes de **Pere Calders**
preparat pels alumnes de l'Institut sota
la direcció de *Xavier Ruscalleda*
al Teatre Principal

Divendres, dia 13

A les 8 del vespre
«Antaviana», de Pere Calders (vídeo)
al local del Centre Excursionista d'Olot

Activitats per a les escoles

Del 3 al 12 d'abril

Distribució de vídeos sobre **Pere Calders**
i la seva obra a totes les escoles.

Del 9 al 27 d'abril

Visites a l'exposició
de les Escoles Pies

Dimecres, dia 11

A un quart de 4 de la tarda
Representació de «Caldomanies»
al Teatre Principal
per als alumnes de 8è. d'E.G.B.

Dijous, dia 12

A dos quarts d'11 del matí
i a dos quarts de 4 de la tarda
Espectacle «Papers, paperets i paperines»
a càrrec de *Titelles Babi*
al Teatre Principal
per als alumnes de 1r. i 2n. d'E.G.B.

Visita d'en Pere Calders
a alguns centres d'E.G.B. i B.U.P.

Divendres, dia 13

A dos quarts de 10 del matí
En Pere Calders vist pels alumnes
(muntatge de diverses escoles d'Olot)
al Teatre Principal
per als alumnes de 6è. d'E.G.B.

(A més a més hi haurà exposicions internes,
representacions, etc. a la majoria d'escoles)

Amb els números dedicats de manera monogràfica al poeta Martí i Pol, i al D. A. U. (una divertida paròdia electoral) es va tancar, d'una manera que semblava definitiva, la caixa de secrets del paper imprès. El Gra, que havia surtat durant quatre anys, passava al calaix de les coses gastades, i hi passava tant per la voluntat pròpia d'aquells qui l'havíem parit, com pel pes d'una incerta trajectòria com a projecte cultural que no abastava de forma única la publicació, sinó que s'obria a d'altres accions disperses en si mateixes, perquè cap no creia en la unitat de principis; i pel gruix d'un desgavell econòmic al qual mai, des d'institucions oficials, a pesar dels reconeixements i premis, no es va voler solventar. I així, s'empolsinava l'impuls dels dies del 79, en què creïem en ell.

Ara l'atzar n'ha volgut un deu, i enganyós ens fa aparèixer aquest, amic lector, però no t'has de deixar endur per l'engany, ja que et podries fer més d'una cabòria tot dient-te que la història continua, i no és això. Ningú no ha volgut tornar a donar corda al joguet, sinó utilitzar-lo de forma digna, donant-li sentit en si mateix per fer-ne un deu.

Aquest abril, la Setmana Pere Calders, organitzada pel Seminari de Llengua Catalana de l'Institut Montsacopa, i el desig de fer-ne constància en homenatge a l'encís enjogassat d'una obra literària carregada de sorpreses, jocs d'atzar, malícia, bonhomia, i les ganes imparables de contar, de deixar anar els dits sobre el paper i escriure; una obra que té un pes important en les darreres generacions d'emmirallats contistes, ens fa dur de nou els papers a casa l'impresor.

Una i altra han fet aquest Gra de Fajol d'aquells qui així l'han volgut, un Gra que es deixa fer motllura per si algú en vol un onze.

OLOT, abril de 1984

JOAN SERRA I CAPALLERA

5
AUTORRETRAT
Pere Calders

6
PROMOCIÓ DE VENDES
Pere Calders

8
ENTORN D'«UNITATS DE XOC»
Maria Campillo

12
CRÒNIQUES DE LA VERITAT OCULTA
Lluís Busquets i Grabulosa

15
L'OMBRA DE L'ATZAVARA
Jordi Roca

16
UNES NOTES SOBRE
«RONDA NAVAL SOTA LA BOIRA»
Josep Maria Fonalleras

20
ELS COLORS DE L'ARLEQUÍ
V. Július

21
AQUÍ DESCANSA NEVARES
Pere Sànchez

24
1978: «INVASIÓ» CALDERS
Joaquim Vilar i Saiz

26
ANTAVIANA CALDERS
Xavier Ruscalleda

28
TOT S'ACABA
Rosa Maria Costa

30
EL SABEU, AQUELL?
Pere Martí i Bertran

32
LA MANERA NARRATIVA
DE PERE CALDERS
Jaume Vidal i Alcover

34
TREMOLEU, KASPAROV I KÀRPOV:
VÉNEN EN CALDERS I EL TÍSNER
Avel·lí Artís-Gener

35
JOAN TRIADÚ OPINA SOBRE
L'OBRA CALDERSIANA
Alumnes de l'Institut Montsacopa

37
PERE CALDERS:
PAPERS I RONDALLES
Margarida Casacuberta i Lluís Rius

43-44
OPINIONS DE MIQUEL MARTÍ I POL,
J. M. CASTELLET, MAX CAHNER
I MARIA AURÈLIA CAPMANY

45
APROXIMACIÓ A LA
BIBLIOGRAFIA DE
PERE CALDERS
Josep Faulí

Creus Dalgà.

AUTORETRAT

(AMB TELÓ DE FON)

De tant en tant, al llarg de la meua vida, m'he vist obligat a fer-me retratar: carnets, passaports, credencials i documents que, a més de la filiació, requereixen la fesomia de la persona interessada (o que interessa a algú altre). És una cosa que ha passat a tothom i no sé l'efecte que produeix, en general, als afectats. A mi, jo, no m'agrada gens. Vull dir que, si hagués pogut triar, el meu retrat que figura en aquest llibre seria del tot diferent. Correspondria a un home ben plantat, amb un rostre d'aquells que agraden a les dones i que provoquen l'enveja dels homes. És una frivolitat —ja ho sé—, però té la seva importància pràctica i si m'equivoco ja m'ho explicarà algú, i a veure si em convenç.

Se m'acut ara que així com el pseudònim ha adquirit licitud en el món de les lletres, hauria estat bé d'admetre la pseudoefigie, i que se'ns hagués reservat el dret de presentar-nos gràficament no tal com som, sinó tal com voldriem ésser. En aquest cas, puc assegurar que jo quedaria raonablement bé i que el contemplador hi sortiria guanyant. En una època que ja ha estat qualificada de «civilització de la imatge», l'impacte visual és decisiu, sembla que ens hàgim fet els comptes que n'hi ha prou amb una mirada per a saber de què va.

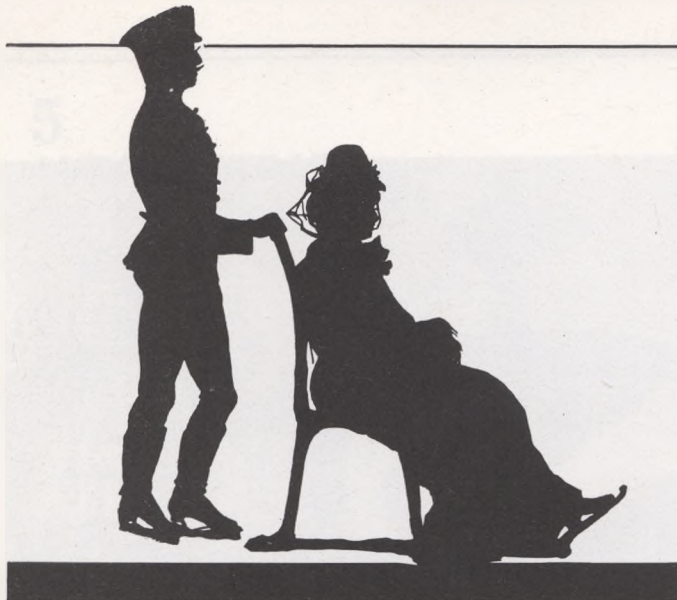
Tanmateix, la qüestió de les imatges és molt complexa. A vegades ens volem veure per dins, valent-nos d'una mena de raigs ics que penetrin al fons de l'ànima i aleshores ve la feina grossa. Tot és encara més fosc i qualsevol taca, una ombra, una opacitat o una transparència, prenen un significat amenaçador, i el joc d'explorar-se a través d'una pantalla imaginària produeix una sensació d'intranquil·litat. El cas és que les autoradiografies mentals es fan gairebé sempre sense vigilància facultativa i resulten un treball de curandero.

En resum, vull dir que a l'hora d'explicar com sóc també veig més clar com m'agradaria ésser, en virtut de la tendència molt humana d'apreciar més allò que desitgem que no pas allò que tenim. Si de mi depengués, seria un pròdig repartidor d'intel·ligència, de felicitat i de simpatia, perquè em sobraria de tot per a regalar-ne als altres. De debò que seria un tipus formidable i, pensant-hi, veig com quedo de lluny dels models que m'atreuen. Faig curt de veres... Aquestà ha estat una de les feines pesades de la meua vida: la resignació d'arribar a acceptar-me tal com sóc i, al capdavall, mostrar-me molt reconegut als qui, de prop o de lluny (família, amics i coneguts), em toleren amablement. Gràcies a tots i a manar.

Després d'aquesta declaració de principis —o més aviat de finals—, cal ocupar-se del present llibre, que és el que ara compta. Vet aquí uns quants escriptors units sota el signe d'una lletra que, a més, és d'or. Les coses bones escassegen, i quan es presenta una oportunitat com aquesta, l'emoció em reprèn. Almenys, això és el que em passa a mi, que estic molt content d'imaginar-me premsat entre aquestes pàgines, a cobert i en bona companyia.

Pere Caldeu

PROMOCIÓ DE VENDES

La dificultat de trobar pis eternitzava el nostre festeig. El dia de Difunts, l'Elisa i jo ens vam tornar a barallar. Havíem anat al cementiri a portar flors a una tia d'ella.

L'Elisa es va estar una bona estona amb els ulls clavats a la làpida i jo, incautament, em vaig pensar que resava. Però es veu que no. Devia cultivar un sarcasme interior, fins que va semblar-li que ja el tenia a punt, perquè quan jo estava més tranquil en procura d'una gran pietat pels morts, va assenyalar el nínxol i digué:

—Un pis com aquest, el tinc segur. Quan a tu ja t'hagi enredat tothom i jo ja sigui vella i encara per merèixer, em portaran aquí. De tota la meva vida, en podré tirar un bon tros a l'olla!

—I ara, nena! Quina poca-solta!

—No t'esveris ni cridis. Si no em pots respectar a mi, respecta almenys la santedat del lloc.

Pel camí de tornada, només va contestar amb monosíl·labs els meus intents de reconciliació, i apartava els ulls tossudament per mirar a través de la finestra de l'autobús. Tres travesies abans de casa seva, va aparentar que se sobreposava i, sobtadament serena, em digué que el contacte amb la mort l'havia feta reflexionar.

—No vull convertir-me en promesa professional, saps? Això nostre no té sentit. A vegades penso que et va molt bé de no trobar pis. Però a mi no. Només tenim una vida, i és molt curta. No ho has sentit a dir? O l'aprofito tal com és, o me'n quedo sense. Em prendré uns quants dies per a meditar una decisió definitiva. Ja et faré saber una cosa o altra... Mentrestant, pots dedicar l'espera a empaitar el senyor dels pisos de la Guineueta, i si per casualitat arribes a establir unes bases fermes, ja m'avisaràs.

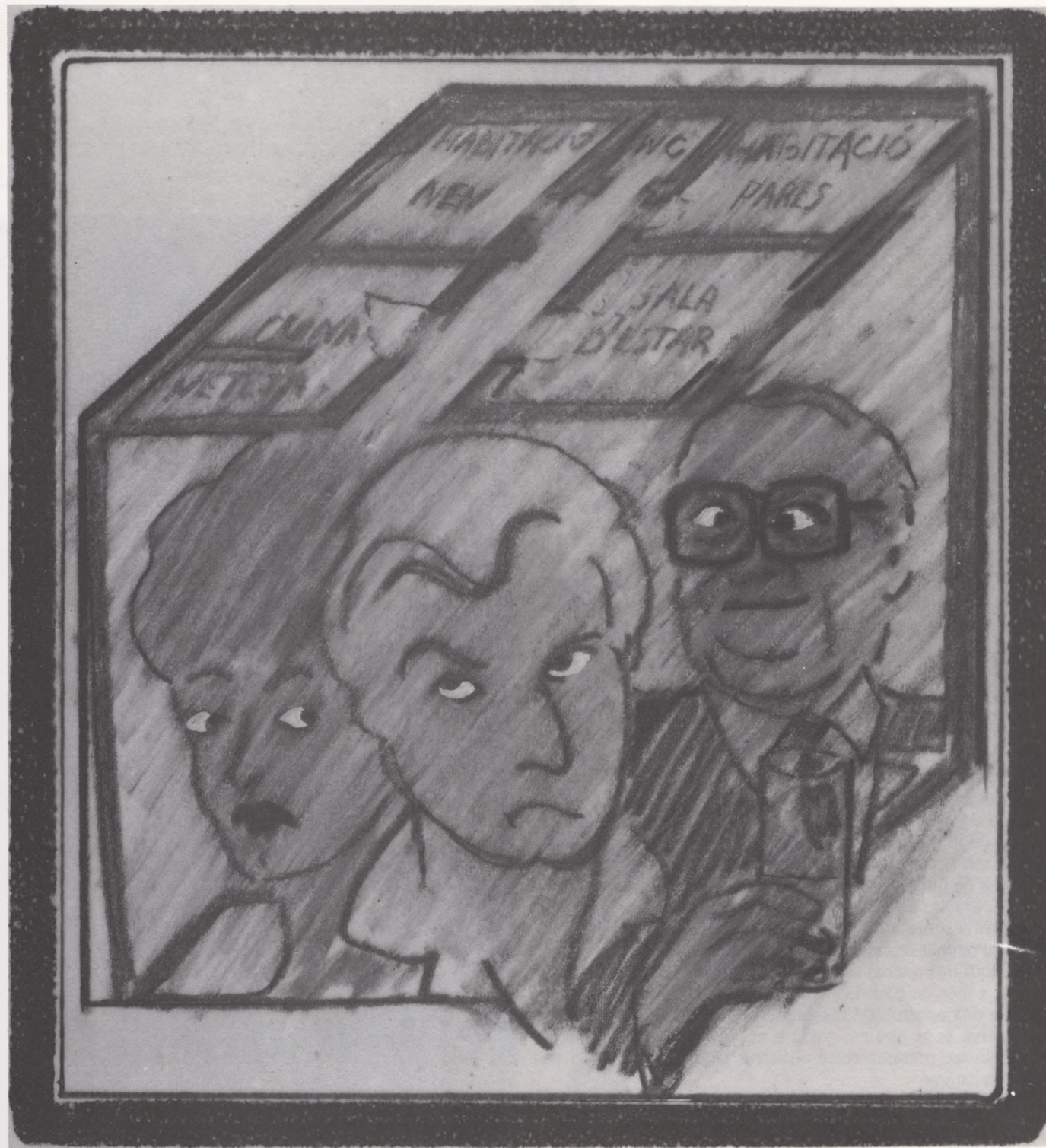
—Ja hi tornem, Elisa... Ja hi tornem!

Ni tan sols em va contestar. Apressà el pas en separar-se de mi, i vaig veure com la fosca del portal de la casa on vivia s'empassava la seva adorable silueta. El temps just d'odi-la i, tot seguit, de tornar a enamorar-me'n apassionadament.

L'endemà, a l'oficina, vaig explicar-ho a en Mora, que era el meu company de despatx. Em va escoltar amb atenció i, al final, em digué:

—Ja veus que jo no m'hi he ficat mai, però ara trobo que ja n'hi ha prou. Aquesta noia no et convé. Trenca-hi, deixa-la! Així no pots continuar, perquè cada vegada ets més avorrit...

És molt fàcil de donar consells als altres, quan la carn o l'esperit que es cremen no són els propis. En Mora era casat i por-

tava a la cartera la fotografia de dos fills, el nen i la nena de costum. Ofès, vaig preguntar-li:

—Que la deixaries, tu, la teva dona?

Va llançar damunt la taula el llapis que tenia a la mà i va adreçar-se la corbata despectivament.

—Mira, no em burxis... —digué—. No em fiquis els dits a la boca!

—Saps què faré, Mora? Ara mateix parlaré amb el gerent, per veure si la companyia em pot fer un préstec. Aquests pisos de Sant Adrià del Besòs que nosaltres anunciem («Només cent-cinquanta mil pessetes d'entrada i la resta a la seva conveniència») em desafien. Vull saber quin valor té aquest «només» per al senyor Aladern.

—Res, no faràs! Tu tan sols pares l'orella als violins que et fan ballar al so dels altres!

Un dia qualsevol, en Mora hauria tingut raó. Però aleshores jo bullia en molts sentits i feia estona que, per dins, proposava obstacles a la meua dignitat i prenia impuls per a saltar-los.

El gerent de l'agència de publicitat on treballàvem tenia fama d'escoltar tothom i de no dir mai que no ni que sí. Aplicava una cordialitat administrativa que, sense arribar al silenci, també parava els peus.

Quan rebia algú al seu despatx, el senyor Aladern feia veure que llegia una carta o que firmava papers. Era un moment, però ja se sabia que mentre durava no s'havia de sentir ni el vol d'una mosca. Després, alçava el cap i mirava el visitant, aclucant una mica els ulls, com si curtegés de vista o com si sortís d'una profunda abstracció.

—Ah, és vostè!

Estic segur que no em va reconèixer, o que el meu rostre només li era vagament familiar per haver topar amb mi en trobades d'ascensor o de passadís. Però en trànsit de demanar, és bo de seguir la veta dels amos, i vaig dir que sí, que era jo. El senyor Aladern va aprofitar-ho per fer una creu vermella damunt d'un albarà.

—Vostè treballa al departament fotogràfic, oi? —arriscà a tall de sonda.

—No. Sóc ajudant de redacció.

Com si això hagués trencat el gel, en deixar establerta la meua afiliació a la gran família, el senyor Aladern s'obrí de cor i jo hauria jurat que s'alegrava de veure'm. Em va fer seure, mentre se sagnava en salut i m'explicava que tenia poc temps, poquíssim, però que la mica que fos me la dedicaria amb devoció. Amb la mà va fer un gest que marcava la meua entrada a la conversa.

—És que em vull casar —vaig dir—. Ja no puc entretenir-ho més.

Es va posar en guàrdia, sense la menor agitació externa. De via protegir la nòmina mentalment, tapant-la ple de zel amb un gran dit imaginari.

—Si vostè i la seva promesa s'estimen —digué—, no necessiten res més. L'amor fa que allí on menja un, puguin menjar-hi dos. Aquesta és la sublimitat del matrimoni: partir-se bonament el que hi hagi, sense forçar millores. I si no hi ha amor, pleguin ara que hi són a temps...

—No es tracta de menjar, senyor Aladern. La falta de pis ens ha tret la gana. Necessito un pis...

—M'agraden els joves ambiciosos! Somiar és la cosa més bona. Busqui'l, busqui'l Mentre es distreu amb això, no pensarà en vicis ni en músiques modernes.

Com si es lliurés a una dolça quimera, deixà vagar la mirada pel sostre i afegí:

—Què més voldria jo que tenir una mania com aquesta per passar els diumenges!

Sempre que li demanaven una cosa, el senyor Aladern la girava del revés i barrejava les afliccions de tal manera que el sol·licitant no sabia mai com havia quedat la seva. Vaig estar a punt de creure que aquell home m'envejava i gairebé em sentia superior degut a la meua desgràcia. Però em vaig aturar a frec de la trampa:

—Senyor Aladern: si l'agència em deixava cent-cinquanta mil pessetes, podria comprar un d'aquests pisos de Sant Adrià del Besòs. Seria una operació claríssima, amb la doble garantia del meu sou i del pis mateix.

El senyor Aladern va riure, sondrollant la sotabarba sense perdre la seva distinció natural. Era una rialla didàctica, que volia ensenyar una colla de lliçons.

—No s'avergonyeixi, no —em va dir, com si em perdonés la vida—. L'audàcia i la inconsciència adornen la joventut. Miri, si troba algun passarell que li deixi una quantitat forta, allargui-la una mica més, demani'n dues-centes mil i deixi-me'n cinquanta mil a mi. Em vindran clavades, i no renyirem pels interessos...

Ple de despit, el vaig voler ferir:

—Fan córrer que l'empresa travessa dificultats, però no em pensava que la situació fos tan crítica. De tota manera, si ve de cinquanta-mil pessetes, encara ho podríem salvar. Estic segur que si es feia una subscripció entre els empleats...

El tret devia passar-li molt lluny de la pell, perquè tornà a riure amb una serena majestat.

—La casa va molt bé. La nostra agència és la més forta del ram a Barcelona i som en un període de transició entre el benestar i l'opulència. Les estirades de creixença sempre demanen esforç. Fins i tot de part de les parelles casadores! Estic a punt de lligar un contracte importantíssim amb els americans... Vostè (que veig que segueix els rumors) no ha sentit parlar dels americans?

—Dels americans tothom en parla. Però quins americans vol dir?

Va aixecar-se i m'empenyé suaument cap a la porta.

—Vagi-se'n. Vagi-se'n i no s'adormi. Si això que li he dit s'arriba a lligar, tots pujarem. S'ha de tenir paciència.

Ja tenia mig cos a fora, quan va cridar-me novament:

—Això de la subscripció entre els empleats no cal, eh? Però si vostè (com si fos cosa seva) recollia firmes entre els seus companys perquè renunciessin a la paga extra de març, li faria un bon obsequi. Tot suma, sap?

I ara dic jo, adreçant-me als partidaris de donar consells: com ho explicarien, ells, a l'Elisa?

PERE CALDERS

ENTORN D'«UNITATS DE XOC»

La recent reedició d'*Unitats de xoc* ⁽¹⁾ resulta oportuna per diferents aspectes. D'una banda, ens presenta Pere Calders des d'un carés nou, desconegut per a la majoria de lectors, ja que la primera edició de l'obra és pràcticament introbable, fins i tot pels «buscadors» d'ofici. De l'altra, el llibre és una de les poques mostres d'un gènere, la «crònica de guerra» o, millor, el «dietari de campanya» que, durant la guerra i entre nosaltres, es desenvolupa sobretot a través del periodisme i poques vegades apareix en forma de volum i amb una intenció palesa de formar una unitat narrativa. Obres de propòsit genèric semblant, com *Diari de guerra* (1937) de Lluís Capdevila, o *Impressions de viatge, Catalans a Madrid* (1938) de Jaume Mira-

vitlles, recullen escrits publicats a la premsa de Barcelona i són més fragmentaris o, si voleu, més episòdics ⁽²⁾. És així com *Unitats de xoc* ens apareix amb una especificitat amplament assenyalada per la crítica de l'època, que li dóna l'aval i bon auguri, la mostra més simptomàtica dels quals és el «Prefaci» de Carles Riba que encapçala el volum.

Tanmateix la publicació, a Editorial Forja, el 1938, de les *Unitats de xoc*, patrocinada per la Institució de les Lletres Catalanes, representa la realització o la resposta (particularment afortunada) a una sèrie de demandes que s'inscriuen en un context sòcio-literari molt concret. Com se sap, els intel·lectuals de l'època intentaren, a través d'assajos i articles perio-

dístics, situar el sentit i l'espai de la literatura dintre de la conjuntura històrica del moment. El paper atribuït a la cultura per la banda republicana és conegut i no cal insistir-hi, com no cal tampoc insistir en la importància que adquireix la qüestió cultural per a la intel·lectualitat catalana, la qual és plenament conscient que amb la guerra s'està jugant, entre altres coses, la supervivència de la cultura i de la llengua nacionals. Així doncs, la responsabilitat atribuïda a l'escriptor —erigit en guia de la col·lectivitat, en responsable de la continuïtat cultural, en col·laborador de la lluita política o en testimoni conscient— es contempla des d'angles molt diversos, d'entre els quals destacaríem la consideració, comuna a totes les tendències, que en tot trasbals històric l'art i, en concret, la literatura exerceixen una funció ben definida. La formulació de la idea de compromís en l'escriptor —que no vol dir forçosament la implicació de l'obra literària en un «servei» concret— genera, en tot cas, debats que se centren preferentment en tres aspectes força relacionats entre ells: les especulacions entorn del «realisme» (que no són noves: parteixen de l'època d'entreguerres i dels models marcats pel Congrés d'Escriptors Soviètics del 1934), la voluntat testimonial (que se situa en la demanda d'atenció al «tema de guerra») i la qüestió dels gèneres literaris. Pel que fa a aquest darrer punt, el problema principal és la prosa, en particular la novel·la, ja que la poesia i el conte, més immediats i més fàcilment publicables en la premsa periòdica, s'han adaptat ràpidament a les noves exigències i han passat a ocupar una part important de la producció literària. L'aspiració a crear una novel·la de guerra, el desig d'un Rainer M. Remarque (el de *Res de nou a l'oest*) nostrat, és palès en molts articles sobre literatura ⁽³⁾. Però hi ha també una altra cosa: la voluntat de combinar realisme i voluntat testimonial en un gènere més «documental» que la novel·la. Un gènere que hauria de mostrar directament els esdeveniments i la impressió o la reflexió personal sobre aquests, més que no pas els mostra la creació de la ficció realista, per versemblant que sigui. Que no hauria de ser un reportatge, però tampoc una novel·la (tot i que si adduïm allò del «tros de vida vist per un temperament» ens embolicaríem en un embull genèric considerable). Sigui com sigui, aquestes «impressions de campanya», com sovint s'anomena l'invent (que tampoc no és nou i parteix dels «diataris» personals sobre qualsevol tema) procurarien donar, al costat de la «gran història» —la dels esdeveniments socials, polítics o bèl·lics—, de la filosofia o de la poesia heroica, el batec íntim, personal, és a dir, la petita història, la cara «humana», en definitiva, de la guerra.

Així doncs, com a gènere documental d'actualitat, amb un valor literari variable segons els autors, la impressió o escena viscuda prolifera en aquests anys i es diversifica en algunes variants, que van des de la simple «anècdota bèl·lica», despullada de tota intenció literària, fins a formes que, per la intenció i el procediment, s'aproximen més al conte o al relat literari. Així mateix, aquestes prosas ocupen un espai important dins la premsa periòdica, i fins i tot revistes com «Amic», que editava el Servei de Cultura al Front, en convoquen concursos, al costat dels de poesia o conte.

És des d'aquest emplaçament de la qüestió que Rafael Tasis —el qual considera, el 1938, que la novel·la de guerra necessitarà un distanciament temporal i un assentament de l'experiència abans de produir-se— pren les *Unitats de xoc* com a model de la literatura que es pot realitzar dins la immediatesa de les circumstàncies: llibres, diu, del tipus *Vie des martyrs*, de Duhamel, o *Les silences du Colonel Bramble*, d'André Maurois. Per a Tasis, que destaca els valors de veritat i d'humanitat de la prosa de Calders, *Unitats de xoc* «és, per ara, la millor representació de la literatura de guerra», i afegeix que una futura novel·la sobre el tema «no podrà mai superar en força d'evocació aquestes simples anotacions de la vida d'un soldat, testimoni i alhora actor meravellat del drama més transcendental de la nostra època.» ⁽⁴⁾

Avui, quan ens felicitem de la difusió que l'obra de Calders ha tingut i té entre tota mena de públic, l'aval de les *Unitats* és el nom del propi autor i el fet que el llibre continuï tenint interès, com tot bon llibre, fora de la circumstància concreta que el provocà, i justament per la manera com l'autor acara aquesta circumstància. Les contingències històriques les expliquen normalment els historiadors, però l'experiència personal dintre d'elles, la repercussió del trasbals col·lectiu sobre la sensibilitat individual, és tasca, des de sempre, dels escriptors. La reedició del llibre permetrà al públic —i, entre aquest, tinc present el lector jove, que coneix Calders per altres vies— acostarse a una temàtica i a un moment històric de la mà de la literatura, d'una forma especial, si es vol, de literatura (aparellable amb altres formes de prosa, que anomenem «memòries literàries», en alguns casos, o «prosa narrativa no imaginativa», en d'altres) però literatura al cap i a la fi, ben diferenciable d'altres escrits de l'època, sorgits de l'experiència del moment, que tenen un valor històric o documental preciós, però que ens guardariem d'adjectivar com a literaris. Una sortosa deformació —diguem-ne professional— fa que l'escriptor sigui sempre escriptor quan escriu ⁽⁵⁾, encara que sigui una carta, i que no es pugui desprendre de coses com la selecció i la combinació —l'elaboració, en darrer terme— de la realitat, del recurs, del punt de vista i, per damunt de tot, del llenguatge. Riba diu al pròleg que el llibre fuig de la literatura, però que «incorpora bonament la literatura a la veritat». És una manera molt més elegant —d'escriptor— d'explicar el procediment.

Això vol dir, en definitiva, que tot i el disseny imposat pel gènere, el lector de Calders hi trobarà Calders i hi destriarà, per exemple, aquelles actituds de «sorpresa» de l'autor per tot el que la realitat li ofereix. Com si, tot sabent-se tocant ben bé de peus a terra, el món l'acabessin d'inventar o l'hi haguessin presentat de fa poc. Calders explica coses molt greus de la guerra, però sense èmfasi; en diu algunes de transcendents sobre la condició humana, però com qui no fa res. I fa ús, sovint, del seu característic humor reflexiu, que penetra en les situacions bèl·liques i en les idees que hi menen —sempre tan mal enteses en temps de pau— a tall de bisturí, amb un somriure que inclina, segons les seves pròpies paraules, «a la pietat, (...) travessa la tendresa, la poesia i l'absurd, tot tan real i tan humà.» ⁽⁶⁾ ¿Com explicar, si no és amb un somriure d'aquesta mena, coses com el discurs del batlle d'Onda (p. 71-72), tan barroer però tan irrefutable, amb un fons tan terrible de veritat, que fins els soldats troben que té tota la raó? Com distanciar-se de les petites o grans incomoditats del fred, la gana, la son, la por, si no és amb una benevolència tota humana? O amb franc bon humor, com veiem que es pren la qüestió de la higiene:

«Els polls donen caràcter al soldat i li fan companyia (...) L'experiència ens ha permès una conclusió sobre aquest afer: els polls no molesten tant com les puces, i són molt més confiats i van més de bona fe» (p. 151).

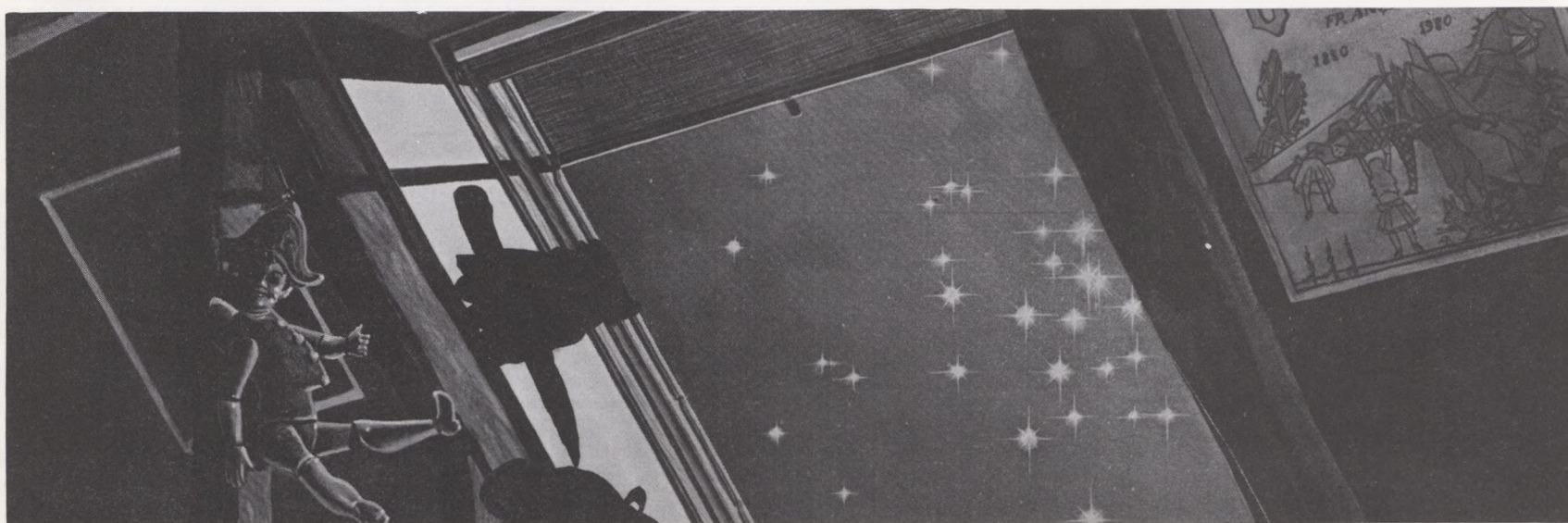
Altrament fóra inútil cercar en els llibres el to èpic o el desfici per l'heroic convencional, propis del gènere. Més aviat hi trobem un registre confidencial i un «pudor de grandeses» que no aconsegueixen d'amagar la magnitud del sacrifici individual o la gravetat d'algunes situacions (les consideracions sobre la reraguarda, per exemple). Més encara, quan cap consciència militarista o guerrera no ha guiat l'autor —i els qui van amb ell— a una tal empresa. Queda clara la necessitat d'emprendre l'aventura, però Calders insisteix en l'esperit civil i fonamentalment pacífic dels qui s'han vist impel·lits a la guerra per necessitats de defensa i justícia, i per poder conservar, precisament, aquest esperit civil amb dignitat. Diu, per exemple, referint-se a abans del 19 de juliol:

«Els carrabiners, amb els burots, es trobaven ben bé al mig de la indiferència peninsular. Ningú no pensava fer-se carrabiner, perquè els carrabiners no es feien, naixien, i quan naixien tenien sempre uns cinquanta anys d'edat. La gent passava per llur costat i no els veia, i si els veia, era per a trobar que no valia la pena de mirar-los» (p. 16).

En canvi, un cop vestit de carrabiner, li fa l'efecte «que tothom trobarà tan extraordinari com el trobem nosaltres el fet de la nostra incorporació» (p. 22). Extraordinari, precisament, perquè «no ens agrada la guerra ni la sentim», perquè no és l'ànim bèl·lic el que ens ha dut allà sinó el fet de tenir «la retina desfeta per la imatge de tantes llars destruïdes» (p. 131). No tenen, doncs, els soldats d'aquest cos de carrabiners cap disposició de muntaners orgullosos de conquesta perquè precisament ells eren fins ara «comunitats de poble», d'aquella que viu «mills e pus ordonadament en llur alberg ab llurs mullers e llurs fills», que diria el gran cronista del XIV. Fins i tot la descripció dels soldats és presidida per una visió naïf, entre l'embadaliment tot ingenu per l'uniforme i el posat i l'actitud prou antialmogavaresca de constatar que aquests carrabiners sovint no donen la talla, l'uniforme els queda petit o balder, no els ajusta la careta o els cau la gorra al rec. Com si al costat dels militars d'ofici, la guerra es fes també «amb uns soldats ni gaire de debò». I, malgrat tot, és inqüestionable el respecte que ens fan aquests soldats, precisament perquè no ho són, per poc soldats, per la dignitat i la força de les seves raons, que no són altres que el convenciment que només defensant les llibertats col·lectives podran recuperar les llibertats individuals:

«A vegades, mirant aquest cel, igual que el cel dels meus records, m'adono de l'esvoranc que la guerra ha obert davant meu. En trobo en una vall de Tales, on mai no hauria vingut si no fos la guerra, i vesteixo un uniforme amb el qual no em lliga-va cap de les meves esperances. Faig una feina estranya amb les eines que em són familiars i m'adono que hom ha trobat la manera de donar al meu ofici un rendiment bèl·lic. I el més notable és que em trobo bé en aquest indret, que aquesta feina m'apassiona, i que jo hauria de plorar de ràbia per-

què no sé quan podré tornar al lloc on es troben tots els meus afectes, ni sé quan podré reprendre el fil de les meves il·lusions, segueixo amb interès l'activitat a la qual estic incorporat, i em fa l'efecte que si no fes precisament el que estic fent, mai més no podria fer escoltar la meua opinió, ni tindria dret a abraçar la meua dona, ni seria lícit que eduqués el meu fill.» (ps. 75-76).

És, per tant, prescindint de l'èpic col·lectiu i subratllant el valor de l'individual, com Calders no ofereix, a les *Unitats*, un «panorama» de la guerra o una «visió de la batalla», com a les grans composicions pictòriques de tipus històric, sinó que dóna la impressió personal, el punt de vista que, en aquestes grans composicions, correspondria al d'una figureta, en un racó de quadre. La forma d'observació de l'escriptor és, respecte a la «totalitat» representada per la «gran escena», la visió parcialitzada, el primer pla relacionable, això sí, als apunts del dibuixant Cluselles que completen el volum: un poble buit, destruït per les bombes, dos soldats fent guàrdia al costat d'un arbre pelat, a negra nit, o ficats dintre les trinxeres, desoladament, amb un fred tan intens que surt de la pàgina, uns canons i uns arbres de costat, etc. En aquest sentit, dibuixant i escriptor es completen perfectament. Calders no oblida, però, la seducció dels paisatges on no sembla possible que mai hi hagi hagut guerra: els pobles valencians, amb l'olor de tarongina, amb ficció de vida normal, on «els pagesos llauren els camps, les velles fan mitja sota els portals i les noies enamoren per les places» (p. 119). Uns poblets on «el diumenge deu durar més que en altres bandes», però que tenen cases esbotzades.

Aquesta sensibilitat pel paisatge nou, visitat en circumstàncies poc propícies (que només trobo comparable, dins el gènere i l'època, a les cròniques de Josep Sol a «Meridià») produeix, en Calders, el contrast, la consciència de l'«extorsió» produïda per la guerra, que constitueix, em sembla, un dels motius fonamentals del llibre: l'extorsió de la guerra, que és l'extorsió de la vida col·lectiva, dels projectes individuals, de la terra, del paisatge, de la història, en darrer terme.

MARIA CAMPILLO

NOTES:

- (1) *Pere CALDERS*, Unitats de xoc, *Barcelona*, ed. 62 (*Cara i creu 38*), 1983². Cito sempre per aquesta edició.
- (2) *Prescindeixo ací d'obres aparegudes posteriorment, com és ara 556 Brigada Mixta, d'Avel·lí Artís-Gener (publicada a l'exili) entre d'altres.*
- (3) *A l'època s'escriuen algunes novel·les de guerra. El mateix Calders en té una d'anunciada: La cèl·lula.*
- (4) *Rafael TESIS I MARCA*, Literatura de guerra, «Meridià», I:28 (22-VII-38), p. 6.
- (5) *Calders havia publicat ja El primer arlequí i La glòria del doctor Larén.*
- (6) *Pere CALDERS*, L'exploració d'illes conegudes, «Serra d'Or», VIII (1966), p. 694.

**Banco
Atlántico**

Lorenzana, 10
Tel. 26 64 00
OLOT

CONSIDERACIONS SOBRE «CRÒNIQUES DE LA VERITAT OCULTA»

Una de les primeres obres proposades en els programes de Literatura Catalana dels nostres plans d'estudis mitjans, va ser *Cròniques de la veritat oculta*, una trentena de contes guanyadors del premi «Victor Català» el 1954. Aquest llibre, per a molts catalans va suposar reiniciar el contacte amb un dels seus escriptors exiliats. Ha estat tan poc comuna l'acollida d'aquesta obra, que darrerament es va reeditar a la col·lecció «Les millors obres de la Literatura Catalana» amb el número 9 (Ed. 62, Barcelona, 1979). Ja en l'edició de 1955, Joan Triadú, que ordenà els contes, hi féu un pròleg. Una mica després, R. Tasis en feia un estudi a *Pont Blau* (núm. 32, 1955). El llibre, la consideració del qual, com acabem de dir, ha anat creixent entre el públic amb el pas dels anys, no va ser, però, ni tan sols preseleccionat pels crítics catalans a l'hora d'escollir les cent millors obres d'aquest segle, per bé que A. Manent i J. Triadú votaren al seu favor segons podem llegir a *Guia de la literatura catalana contemporània* (Ed. 62, 1973, p. 41), segons la qual, per a l'any 1955 no hi consta cap obra de prou vàlua en relació amb les altres escollides com les millors dels primers catorze lustres del segle, tot i que el 1968 per la publicació de «*Tots els contes*» se li concedís el premi de la crítica.

Això no obstant, Pere Calders s'ha convertit, ara com ara, en un dels autors més estimats del públic català. Ell és un home extremament senzill, molt tímid i molt respectuós, ple de cordialitat amb tothom. Qui el coneix, sap que ell mateix no s'acaba de creure que la gent tingui tantes ganes de llegir-lo. I encara que llegir els seus contes suposi topar contínuament amb la sorpresa de l'insòlit, sempre ha dit que ell no inventa res, que tot el que escriu li ha passat d'alguna manera, encara que sigui en somnis.

Els primers crítics a estudiar la seva peculiar manera de fer literatura van ser, a part de Carles Riba en el pròleg de «*Unitats de xoc*» (1938), J. Triadú —tant en el pròleg de «*Cròniques de la veritat oculta*» (1955) com a «*Llegir com viure*» (1963)—, R. Tasis en «*Un narrador excepcional: Pere Calders*» dins *El Pont Blau*, núm. 32, 1955. Mèxic, M. Arimany (*Fantasia i realitat en l'obra de Pere Calders*), dins *El Pont*, núm. 1 (Mèxic - Barcelona, 1956). A. Bartra, «*L'espiral*» de Pere Calders, dins *La Nova Revista* (1956, Mèxic). Aquests van ser els veritables avaladors de la seva obra molt abans que Ramon Roig (F. Vallverdú) li dedicés una atenció especial en un estudi, «*L'obra de Pere Calders*», dins *Horitzons*, núm. 4 (1961), i abans que no sortissin els prologuistes de les seves antologies i reculls, com ara A. Cid, A. Jané, que J. M. Castellet el tingués en compte en la seva introducció a «*Narracions catalanes del segle XX*»

(1973), i que J. Faulí, el 1977, presentés la seva tesina sobre el nostre autor i la seva obra.

De fet, no deixa de ser sorprenent que els crítics catalans que van intervenir en la selecció de les cent millors obres d'aquest segle, no li dediquessin una atenció especial —només van votar a favor seu J. Triadú i A. Manent, segons podem llegir a «*Guia de la Literatura Catalana Contemporània*» editada el 1973— i, en canvi, la seva obra va ser seleccionada amb el número 9 dins la col·lecció «*Les millors obres de la literatura catalana*» al cap de pocs anys. Què havia passat? Havien canviat els gustos dels crítics, o el públic havia imposat les seves preferències? Tenia raó el compilador de la Guia esmentada quan escrivia a *El Correo Catalán*, 17-V-1973, que en la selecció hi trobava a faltar noms com ara el de Calders o Pedrolo?

Sigui com sigui, no ho esbrinarem mai. L'obra de Calders s'ha anat imposant a poc a poc fins a depassar l'àmbit de les nostres fronteres, les entrevistes s'han succeït l'una a l'altra i la crítica més jove —un representant de la qual podria ser J. Melcion amb els seus pròlegs i estudis tant a «*Invasió subtil*» (1978) com a «*Aquí descansa Nevares*» (1980)—, ha tingut cura d'atorgar-li el lloc que mereix, fins al punt que «*Taula de canvi*», a principis de 1979 (núm. 13, gener-febrer) elaborava un dossier i un debat amb diversos crítics —A. Broch, J. Faulí, J. A. Vidal— sobre el nostre autor i la seva obra.

Tot plegat, però, sobretot el fet que el públic hagi acollit a cor què vols «*Cròniques de la veritat oculta*», ens obliga a fer aquí un breu comentari. La crítica, d'altra banda, ha agermanat darrerament la tasca literària de Calders amb dos noms procedents dels avantguardismes dels inicis de segle i de la literatura de l'absurd, noms tan il·lustres com Jarry, Pirandello, Poe, Kafka, per dir-ne alguns, o amb altres procedents del «*realisme màgic*» propugnat per Bontempelli i els noucentistes italians —encara que Calders hagi negat conèixer el terme— i portat a cap en el camp de la narrativa per homes com Carpentier, Borges, Cortázar, García Márquez, Vargas Llosa, Rulfo o Reyes, alguns dels quals Calders tractà personalment a Mèxic.

El primer que sobta en els contes d'aquest llibre, és que Calders ens posa amb tota naturalitat en contacte amb l'insòlit, amb tot allò que resulta extraordinari per infreqüent, estrany, desacostumat o impensable. En la sinopsi que segueix enumerem els contes segons cada una de les tres parts, i deixem aquest fet ben bé de manifest tot resumint, al costat de cada títol, l'extraordinària raresa, la inesperada transgressió de l'habitual, l'insòlit, en definitiva, que els assumptes desenrotllen.

Aquesta manera que té l'autor de fer participar el lector de la seva contranaturalitat amb l'insòlit, desplega el primer dels mecanismes insinuats abans com a tendència on el situa la crítica, la fantasia màgica o la màgia fantàstica, que, pel cas, el porta igualment a tocar del que també s'ha anomenat narrativa del real meravellós (1). Pels volts de 1925, sembla que va ser un crític d'art alemany, Franz Roh, que va emprar aquest terme per a designar una sèrie de pintors (Crosz, Dix, Carra...) que reaccionaven contra el post-expressionisme. Els anys 30, Borges, en parlar de la irrupció de la imaginació i de la fantasia, com a elements de superació del realisme on s'havia ancorat la narrativa sud-americana, va parlar de realisme fantàstic. Bontempelli i els noucentistes italians, també en la dècada dels 30, van propagar el mateix amb el nom de realisme màgic. Bontempelli va visitar Barcelona el 1934, i va ser traduït al català l'any següent. Carpentier, ja des de les seves primeres produccions —Ecué—Yamba—O i «El reino de este mundo», per exemple— va parlar del real meravellós, perquè, com va escriure, «lo real maravilloso se encuentra a cada paso en la historia del continente». Aquesta afirmació, de fet, no difereix gaire de la de Calders al número esmentat de «Taula de canvi» (pàg. 95):

«Durant la meua estada a Mèxic, prenia notes de fets reals amb el propòsit de convertir-los en narracions. Cal repetir (ho he dit altres vegades) que allò que nosaltres entenem per realitat té, a Mèxic, una altra dimensió: la gent allí fa coses que en altres latituds cal inventar per als personatges ficticis.»

Com sigui, realitat i fantasia es presentaran en Calders enllaçades íntimament: unes vegades per la presència de l'inesperat o l'insòlit, com ja hem dit, i fins i tot del que en podríem dir, per bandejar connotacions religioses, l'extranatural (2); d'altres, pel tractament al·legòric o mític de l'acció, dels personat-

Cròniques de la veritat oculta

I. La imprevista certesa

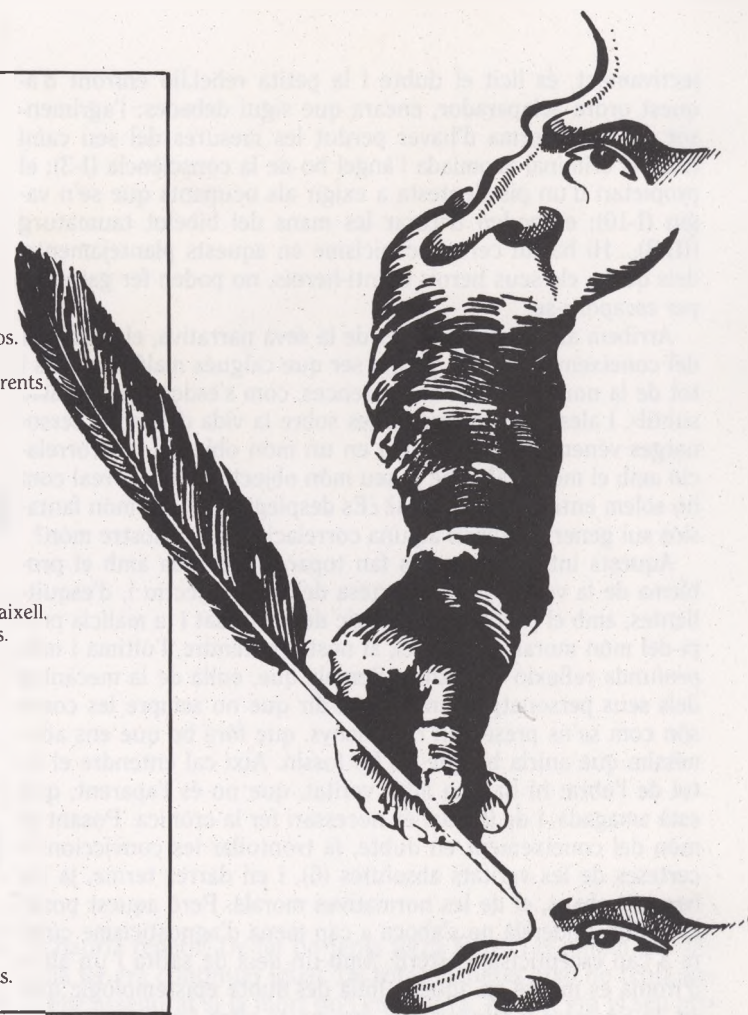
1. El desert	La vida, a la mà.
2. La ratlla i el desig	L'agrimensor que perd les mesures.
3. La consciència, visitadora social	Interpel·lació de l'àngel bo.
4. El principi de la saviesa	Una mà trobada al jardí.
5. L'any de la meua gràcia	Les nines s'acolorixen de vida.
6. La ciència i la mesura	Fracàs de l'educació científica.
7. La revolta del terrat	Revolta per un gos que menja tapissos.
8. La clara consciència	Coneixement del propi destí.
9. L'home i l'ofici	La funda i l'esperit de l'inventor, diferents.
10. Coses de la providència	Invasió del propi pis.
11. El teatre Caramar	Enamorat doblement desenganyat.
12. La clau de ferro	La veritat del mite d'un armari.

II. Ver, però inexplicable

1. El problema de l'Índia	Les vaques mengen rams de flors.
2. Els catalans pel món	Un lloro parla català a Birmània.
3. L'arbre domèstic	Creix un arbre al menjador.
4. Cada u del seu ofici	Vocació de rellotger d'un capità de vaixell.
5. L'esperit guia	Un espectre es relaciona amb els vius.
6. Fet d'armes	Acord entre enemics de guerra.
7. Història natural	Un tigre a la cuina.
8. La fi	Coneixement de la pròpia mort.
9. O ell, o jo	El doble d'un home feliç.
10. Quieta nit	Refús del Pare Noèl.

III. L'escenari desconcertant

1. Coses aparentment intrascendents	El magnesi d'un fotògraf cala foc.
2. La maleta marinera	L'endevinadora oriental.
3. Les mans del taumaturg	Mans vives d'un bibelot.
4. El geni magiar	Carrer de cases inexistentes.
5. Feblesa de caràcter	El lladre convenç el narrador.
6. Raspall (conte infantil)	Un raspall convertit en gos.
7. Un crim	Premeditació i nocturnitat, atenuants.

ges o dels ambients (3). Això porta, òbviament, a una cura exagerada de la construcció i de l'estil i a una estètica refinada que, en ell, és sempre funcional. D'una banda, des del punt de vista de les estructures, es deixarà impregnar de les grans innovacions formals dels grans novel·listes europeus i nord-americans de principis de segle; de l'altra, assimilarà els elements irracionals i onírics procedents del creacionisme, del dadaisme i del surrealisme, i els adaptarà, amb la màxima naturalitat, a l'expressió del que n'hem dit realisme màgic o realitat meravellós. Aquest barreig de realitat palpable i d'incrèdula fantasia dóna títol, precisament, a les parts de l'aplec. Parem-hi esment: la seguretat de les certes és imprevista, el que s'esdevé de bo, de veres, és inexplicable, i els escenaris on s'esdevenen les accions dels seus contes, resulten estranyament desconcertants.

Aquesta barreja de món, però, en Calders té una particularitat que es manifesta com un altre dels seus mecanismes característics: l'humor. Sorpren, transgredeix la lògica de les accions, barreja realitat i fantasia, sí, però amb un demble humorístic, a voltes sorneguer, a voltes mofeta, mai càustic. Ja va dir Riba —i ho repetí Triadú— que l'actitud humorística és «l'única humanament inventada que facilita el màxim humanament possible d'incomprensibilitat amb el mínim humanament possible de dolor». I ens va bé aquesta consideració, perquè l'humor caldersià resulta sempre tensional i tràgic: els seus personatges —talment trets d'una tira de còmic— són febles, però plens de fortlesa; desil·lusionats, però capaços d'enquimerar-se; sotmesos a un ordre extern que els aclapara, però moguts per un desig intern d'alliberar-se'n. I aquí topem, per força, amb un altre d'aquests mecanismes que caracteritzen aquests contes: la poesia. La poesia entesa com a penetració d'allò que és amagat, com a malabarisme sorprenent, com a prestidigitació capaç d'encantar la lògica racional, com a ten-

sió, de nou, entre la certesa feixuga i l'esperança prometedora. Calders camina amb serenor per aquesta rara maroma i per això és capaç de reportar-nos els fets més prodigiosos que puguem imaginar dins de les dimensions més normals d'aquest món (4), amb una ingenuïtat tan natural que et deixa desarmat quan intentes defensar-te'n.

L'insòlit, la realitat meravellós, passaran pel sedàs de la fantasia. L'humor, la poesia, estranys contactes extranaturals, heus ací uns quants ingredients amb els quals l'autor ha amantit els seus contes. Però restaríem a les escapces si no ens adonéssim que tots plegats li serveixen per encarar-se amb l'home —l'humanisme és un dels punts crucials de la seva obra— i bastir una profunda meditació filosòfica - gnoseològica, si se'ns permet dir-ho així. Perquè, en el fons, si és cert que el tema central de l'obra de Calders és la preocupació per l'home, l'aspecte amb què es desplega aquesta preocupació és el de la seva relació cognoscitiva amb tot allò, real o no, que el rodeja.

I això, no és pas difícil de veure-ho. En aquest aplec de contes, l'home caldersià és un home subjecte a l'atzar, al destí, a la Providència, esverat, o almenys intranquil·litzat per la superioritat d'un ordre que vulgues o no vulgues el té submís (3). Aquesta subjecció, però, adquireix diverses dimensions. Des del punt de vista extern, objectivament parlant, cal que l'ordre sigui respectat: l'inventor ha d'inventar en comptes de festejar (I-9), l'enamorat desenganyat no pot deixar de sentir-se'n (I-11), les vaques de l'Índia no poden ser enganyades (II-1), cal deixar que els arbres neixin al menjador de casa tranquil·lament (II-3), no ens ha d'esverar que el tren descarrilli cada dia a la seva hora (II-3), ni que els tigres facin niu a la cuina de casa (II-7), que les plantes creixin a velocitats insospitades (II-10), ni que se'ns presenti, sense haver-li-ho demanat, el Pare Noèl (II-11), ni que els crims es facin amb nocturnitat i premeditació (III-7). Ara bé, des del punt de vista intern, sub-

jectivament, és lícit el dubte i la petita rebel·lió enfront d'aquest ordre aclaparador, encara que sigui debades: l'agrimensor no s'aconforma d'haver perdut les mesures del seu camí (I-2); el criminal acomiada l'àngel bo de la consciència (I-3); el propietari d'un pis s'entesta a exigir als ocupants que se'n vagin (I-10); es poden triturar les mans del bibelot taumatúrg (III-3)... Hi ha un cert mecanicisme en aquests plantejaments, dels quals, els seus herois o anti-herois, no poden fer gaire res per escapar-se.

Arribem així a un altre tret de la seva narrativa, el descrèdit del coneixement humà: podria ser que calgués malfiar-se fins i tot de la normalitat de les aparences, com s'esdevé en «Invasió subtil». I aleshores les preguntes sobre la vida dels seus personatges vénen a dolls: ¿actuen en un món objectiu, en correlació amb el món real, o bé el seu món objectiu ja no és real com ho solem entendre nosaltres? ¿Es despleguen en un món fantàstic sui generis o tenen alguna correlació amb el nostre món?

Aquests interrogants ens fan topiar de seguida amb el problema de la veritat i de la certesa del món objectiu i, d'esquitlletes, amb el problema axiològic de la bondat i la malícia pròpia del món moral. I heus ací, al nostre entendre, l'última i més profunda reflexió de l'autor. Sembla que, enllà de la mecànica dels seus personatges, ens vulgui dir que no sempre les coses són com se'ns presenten o, almenys, que fóra bo que ens adonéssim que aniria bé que no ho fossin. Així cal entendre el títol de l'obra: hi ha una altra veritat, que no és l'aparent, que està amagada, i de la qual és necessari fer la crònica. Posant el món del coneixement en dubte, fa trontollar les conviccions i certes de les veritats absolutes (6), i en darrer terme, ja ho hem dit abans, el de les normatives morals. Però aquest posar en dubte caldersià no s'aboca a cap mena d'agnosticisme cínici ni a cap escepticisme estèril. Amb un deix de sàtira i un altre d'ironia es manté en aquella línia del dubte epistemològic que va de Sòcrates a Descartes, i que no té altra finalitat que fer-nos esbatanar més que mai els ulls de l'enteniment. No debades va escriure Riba que Calders incorpora la literatura a la veritat. La seva literatura esdevé una reflexió ètica.

Arribem així a la seva última cabriola literària: enllà del coneixement superficial de les aparences que se'ns manifesten pels sentits, hi podria haver una altra mena de realitats autònomes. Potser no hi són o potser sí. El que hem de fer és no

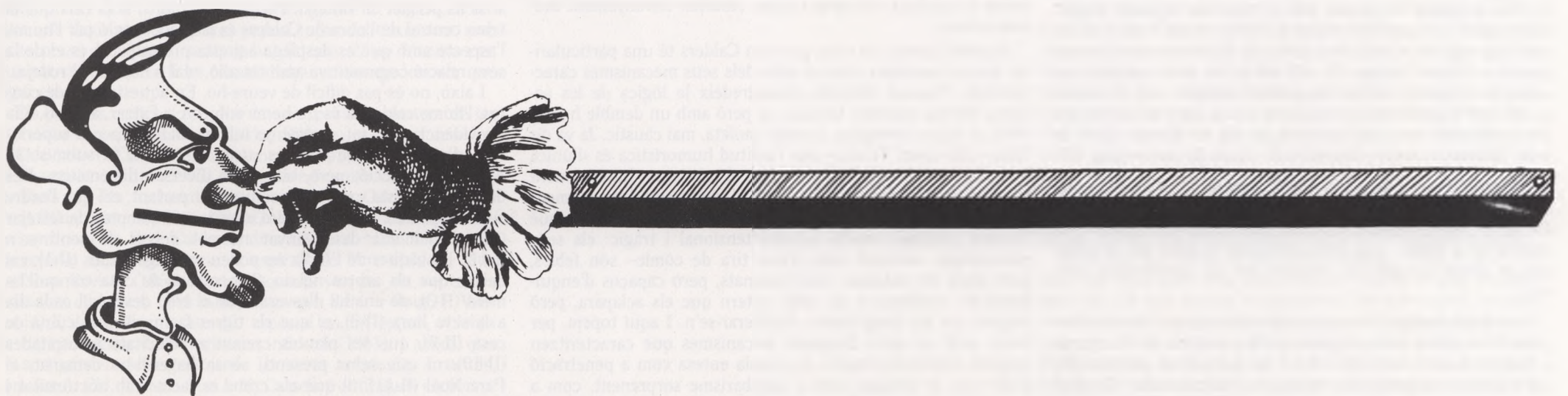

badar i posar-nos en guàrdia tant davant de les dades immediates del món objectiu, com d'aquelles més mediatas del món subjectiu. Unes i altres podrien ser una fal·lòria.

LLUÍS BUSQUETS I GRABULOSA

- (1) *Fixem-nos-hi: A Raspall (III-6) –un dels seus contes més traduïts–, un estri de raspallar es pot convertir en gos amb tota facilitat; a II-1, les vaques mengen rams de flors; a II-2, els lloros parlen català; a II-5, els trens solen descarrilar... Podríem continuar perfectament el requitzell d'exemples.*
- (2) *Per exemple: I-3, I-5, I-8, I-10, II-5, II-11, III-2, III-3.*
- (3) *Podríem donar molts exemples. Potser I-1, I-2, II-4 i III-2 siguin els més significatius.*
- (4) *Per posar-ne alguns: a I-1, el protagonista perd la vida dins la mà; a I-3, parla l'àngel bo de la consciència; a I-5, té la gràcia èxtranatural d'acolorir nines amb vida; a I-8, coneix el propi destí; a I-9, aconsegueix dividir-se: el cos per festejar, l'esperit per inventar; a I-10 la providència li posa en el camí la seva futura esposa, etc.*
- (5) *Pensem només en I-8 (on es diu textualment que els qui tracten d'evadir-se del destí acaben per ésser-ne víctimes), o en I-10 (on queda clar que el destí juga amb nosaltres (...)) amb ell no s'hi poden fer filigranes. Aquest és un tret constant dels seus contes: a I-7, cal prendre el lloc que l'atzar assenyala; les persones són marionetes incorporades a III-3 i tenen ressorts de comandament a I-11.*
- (6) *Pensem en I-2, I-6, I-12 o II-4, per tenir exemples paradigmàtics.*
- (7) *Fixem-nos tan sols en I-3, en II-11 o en III-7 i podríem subratllar el que diem d'altres contes de l'autor, com per exemple «Les relacions entre el bé i el mal».*

L'OMBRA DE L'ATZAVARA

Havia llegit només contes de Pere Calders; m'agradaven, eren divertits, i com deien els avis «Hi toquen prou!». Ara tinc a les mans una novel·la: «L'ombra de l'atzavara» (1). Confesso que abans de llegir-la ja em va fer bona impressió. No es tractava d'una novel·la de dues-centes planes («el mínim que demanen la majoria dels premis literaris, i el màxim que solen tenir la majoria de les novel·les d'aquest país») i això m'agradava; perquè quan es tracta de passar una bona estona, encara que sigui amb una novel·la, m'agrada que ni ella ni jo no tinguem pressa. Tampoc no m'agrada llegir res sobre literatura abans de la literatura; trobo que seria com si omplís de prejudicis un acte íntim i net com és el de llegir. Només em calia trobar, doncs, un recer adequat; confortable i solitari essencialment.

Després del preàmbul inicial, del primer tempteig, va començar a descobrir-se'm amb tota la seva seducció. Les hores se n'anaven lentes i dòcils que semblava com si ni se n'adonessin. La intimitat i la comprensió eren profundes, tot i que hi havia aspectes que no compartíem; però, és clar, era sempre jo qui cedia, en un intent de deixar que es mostrés per això encara més seductora. Tot primer em va descobrir el seu món, un món que per a mi era nou però que m'era pintat amb pinzellades que ja m'eren familiars. Llavors he llegit que aquest món era real, que havia existit, i tot el que em participava era fruit de l'experiència personal, com si algú volgués marcar-li molt

bé les fronteres i el seu valor. Jo, en canvi, n'hi buscava de noves, comparava (això sí, sempre en secret) els seus conreus amb altres que havia conegut abans, i així arribava a capir la intemporalitat que hi havia darrera d'ells. Naturalment, aquesta intemporalitat feia que els llocs fossin només casualitats.

Tot seguit, i quan ja em tenia guanyat —ho confesso—, em va presentar un home. Jo no m'ho esperava; i per si fos poc, més que un home semblava un babau. Em vaig rebel·lar, potser amb aire de superioritat, contra ell; a cada acció semblava que volgués deixar l'espècie malament amb un exemple dedicat a altres mons.

Això va provocar que perdés l'interès per a ella en la mateixa mesura que el suplia per una vinculació, cada cop més forta, amb ell. No, no era pas sol a viure en el món que ella m'havia cedit, l'hi acompanyaven altres homes, però menys humans que ell, i en general també més llestos. No el podia censurar en la seva impotència perquè si no no hauria estat ell, no hi podia fer res, l'havia d'acceptar tal com venia i això no em feia pas gens de gràcia. Em va explicar la seva història, i es va detenir d'una manera molt especial en el present, en un present que el turmentava i que volia superar. Havia idealitzat el seu passat i volia fer-ne d'ell el seu futur. Però el present era cíclic i no donava mai pas a res més que no fos present. Si quan va acabar d'explicar-me tot allò que li passava, els seus ideals, les seves il·lusions i defalliments, hagués volgut continuar... segur que

s'hauria repetit. De fet ho tenia força fotut, i el mínim que podia fer era continuar igual. De totes maneres això ho tenia gairebé assegurat si la mort no l'empaitava. Aquest era el seu problema, el problema de tants, de tants que el lloc era només una pura casualitat i el temps pura intemporalitat.

La seva història la vaig acabar amb un «encara rai, te n'has ensortit ben baratet», sobretot perquè planejava sobre el final l'ombra del començament, que augurava un final més malastruc per a ell, com si li avancéssim un paral·lelisme amb el seu amic que havia començat com a protagonista, encara que sense futur ni en el món dels homes ni en la novel·la.

M'adono que no us he parlat de moltes circumstàncies que en un terreny més real i menys literari tindrien molta importància. Són les circumstàncies que han ajudat a explicar i a explicar-se la literatura. Voluntàriament no en parlo, perquè destruirien aquests moments íntims. Ens hauríem d'acostumar al plaer per si mateix i no hauríem de cercar excuses que no li fessin referència a l'hora de judicar els resultats de l'acció de lectura. Espero que compreneu la meua postura si no us faig avinents aquests detalls. No vull trencar l'encís d'haver viscut unes hores sol a l'Ombra de l'Atzavara.

JORDI ROCA

(1) Pere CALDERS: L'ombra de l'atzavara. Col. «El balanci», n.º 120. Edicions 62, març 1983.

Il·lustracions: Fei.

LA NIT QUE GREGORY PECK
VA ANAR A L'ÒPERA

«UNES NOTES SOBRE «RONDA NAVAL SOTA LA BOIRA»

He de reconèixer que he llegit aquesta Ronda naval en les condicions que Calders preveu en el capítol 0: «En la nostra època es llegeix a l'autobús o en el tramvia, mentre es dina, sopant o esmorçant, i fins al carrer...» (1). I he hagut de recórrer, doncs, a la solució que el mateix Calders proposa per tal d'evitar un curt-circuit de sensacions concurrents. M'he refiat de butlletins esportius, revistes del cor (per cert, na Carolina cada dia està més plena!) i guies del Baix Empordà, per tal de poder retornar, amb placidesa, a la plana marcada amb un doblec la nit abans.

I aquesta història de lectura inversemblant ha esdevingut, després d'un llarg procés, la constatació d'una paràfrasi cinematogràfica: un nou capità Ahab, a la caça d'un naufragi heroic, comanda un vaixell farcit de personatges que semblen extrets d'«Una nit a l'Òpera» (amb Grouxos esbojarrats, senyores típiques i passatgers inefables) amb la corresponent amanida musical.

Cal tenir en compte, tanmateix, dues consideracions ben diverses en parlar de la tragèdia del «Panoràmic»: tot allò que fa referència a la trama novel·lada per l'autor a partir d'un hipotètic diari d'Oleguer Sureda (amb afegitons que requereixen un estudi concret), i l'aportació teòrica sobre el fet literari que Calders introdueix de passada, en el seu discurs. Ambdues possibilitats de lectura tenen un comú denominador: conformen un llibre que «no cau de les mans» (2), ara que en tenim exemples tan propers (3).

*Cosí tra questa
immensità s'annega il pensier mio;
e il naufragar me è dolce in questo mare.*

Leopardi

L'ENGINYOSA MANERA D'EXPRESSAR-SE

El senyor Ferri, un dels passatgers del «Panoràmic», diu: «Hem de tendir a l'embelliment i pensar que fins les idees més desagradables es poden decorar amb petits serrells o flocs de colors. Una mentida es pot transformar així en una enginyosa manera d'expressar-se» (4). Aquesta devoció per la ficció, pel joc, per la creació d'un univers paral·lel, no solament és present d'una forma directa en diverses reflexions, una mostra de les quals acabem de veure, sinó que l'observem connotada al llarg de tot el llibre.

Un personatge central que ja surt al capítol primer –l'Abelamar (5)– és l'hipnotitzador que té com a principal motiu de la seva existència la ineludible necessitat d'esdevenir «ficció». No és gens estrany, doncs, que quan l'autor intenta esborrar-lo de la novel·lació del diari, el redactor original d'aquest –l'Oleguer– respongui: «No, aquest no el podeu tocar! Quan llegiu amb més atenció el manuscrit veureu que és fonamental» (6). A la vegada, l'Abelamar adverteix al narrador (7) que: «sempre he sentit dir que durant les llargues travessies passen aventures i embolics que s'obliden quan s'arriba a terra» (8), és a dir, que tot allò que succeeix al transatlàntic no deixa de ser una gran comèdia en un escenari adequat.

La figura d'Abelamar és el paradigma d'aquest regust pel joc

que endevinem a «Ronda naval...». Apareix, desapareix, se l'intenta matar, no s'aconsegueix... i quan definitivament mor (pàgina 207 del llibre) s'acaba el viatge i el naufragi es consuma. En l'entrellat de l'argument passem al darrer pas, l'Epíleg, que no deixa de ser el pròleg de la trama, l'inici de la història que se'ns ha explicat al llarg de la novel·la. D'aquesta manera l'efecte enlluernador pren la consideració més elevada: el «trompe l'oeil» de Calders arriba a una disbaixa d'elements narratius totalment capgiradora de l'ordre lògic de la narració. Altres efectes (les línies concèntriques que descriu el transatlàntic com a projecció dels cercles en què se'ns presenten els personatges - Oleguer, Olga; Oleguer, Cap. Maurici; Oleguer, resta de passatgers. L'evolució també circular dels diferents escenaris presents a la novel·la: el món que observa el vaixell, el mar, la nau, la cabina d'Oleguer, la presó, el tauler d'escacs de la presó...) no fan sinó remarcar aquesta dèria caldersiana per la pirotècnica.

UNA DÈRIA PIROTÈCNICA: L'OBVIETAT

La temptació d'esdevenir hermenèutic, d'assolir per mitjà del símbol una comunicació íntima que valoritzi els elements formals i permeti només una petita esclatxa a la indagació conceptual, és una pràctica literària ben sabuda. És una fugida contra un realisme de sostre baix que es limita a «voler dir coses» abans que plantejar estructures polítiques. Anar contra aquesta línia, capgirar-la, denotar en excés, elevar -per pròpia contradicció- l'element referencial a la categoria de proposició significativa i simbòlica, heus ací l'objectiu d'allò que Josep Carner descriu com a «ironia»: (9), «l'instint compensador contra l'elefantasi de l'Obvietat». Ja que els catalans som obvis, segons Carner, la millor manera de superar aquest «indigenisme cultural» és jugar amb l'obvietat, amb aquest «entendre sense dificultat», per tal de fer perbocar una realitat determinada a benefici d'una ficció que, així, s'enriqueix.

Calders, en triar el mot «Escoli» per iniciar les explicacions de l'autor, ens predisposa a dues suposicions: 1.- És una nota explanatòria d'un comentador. 2.- És una remarca adjuntada a una demostració.

En el primer cas, ens trobem amb una ampliació de les dades referents als personatges i a les situacions de la història del «Panoràmic» i, en el segon, entrem en aquest deix d'ironia que hem esmentat. Tot allò que ens hi és explicat és una addenda de detalls, paraules, motivacions que no ens són del tot imprescindibles per tal de continuar amb una lectura superficial del text. El mateix Calders ja defineix els dos tipus de lector que contempla la novel·la quan adverteix que «aquestes notes són únicament per als lectors d'ocupacions moderades» (10). I més encara, «si algú, per exigència de comerç o d'indústria, ha d'aprofitar el temps fins als límits de l'avarícia, que passi des d'ara a l'«Epíleg», on a manera de resum es dona una síntesi colpadora dels fets que ens ocupen» (11).

El lector esbojarrat, entre altres coses, es perdrà la gradació de personatges i la seva diversa importància a la història (els detalls sobre el capità, el capteniment d'Olga, etc...) i passarà per alt punts tan imprescindibles com la presència, en l'acte d'escriptura de la novel·la, d'un dels protagonistes del «Panoràmic», el director de l'orquestra que ha d'amenitzar el naufragi.

D'altra banda, l'autor d'aquestes notes «sap» coses que «ha d'ignorar» (per lògica narrativa) el narrador - Oleguer. Per exemple, es diu que «l'Olga no sentia cap inclinació per Abela-mar» (12) i que «acceptà els galanteigs del segon oficial reboster, un xicot ros nascut al Maresme» (13). Quan Oleguer fa referència, en el seu diari, a l'Olga i a l'oficial reboster, s'introdueix un element d'emoció en el lector tan gros com el d'aquells nens que volen advertir el bo de la pel·lícula cada vegada que veuen com se li acosta per l'esquena un malvat pisto-

ler: Les referències ingènues d'Oleguer («davant la porta de la nostra cabina, el segon oficial reboster donava conversa a l'Olga amb un posat d'absoluta correcció -(14)-»; «Camí de la cabina, se m'encreuà el segon oficial reboster. Amable -calia reconèixer-li-ho- va dir-me: Acabo d'acompanyar la vostra amiga. A reveure!- (15)» prenen una transcendència, no cal dir-ho, ben especial.

De totes maneres, hi ha alguna referència concreta, en el text, que sembla anar en contra de la nostra suposició: «El predicador, que de vegades queia en el defecte d'explicar les coses òbvies, tan freqüent en els homes acostumats a puntualitzar...» (16). Quin és l'interès que mena Calders a la concreció, la puntualització, la definició més estricta, quan ell mateix (encara que sigui per boca del narrador Oleguer) sembla decantar-se per altres possibles solucions? Ens equivoquem afirmant que l'obvietat distorsionada constitueix una de les troballes més interessants de «Ronda naval...»?

El recurs a la ironia, el joc de diferents narradors (des de diferents punts de vista) que es barregen al llarg de la novel·la, la progressiva aparició de notes a peu de plana, la referència constant a dades tècniques que encerclen la lectura, les al·lusions directes (ja des del Pròleg) al lector («el lector pacient que va seguint i espera i al qual hem al·ludit abans amb innegable simpatia...» (17), tot aquest seguit de «simulacres» (fent referència a l'assaig general del naufragi es diu «els simulacres són antiquíssims, i l'home els estima i s'hi sent atret des dels mateixos orígens» (18), de fal·làcies poètiques, ajuden a conferir a la novel·la un to que fuig de la mera indefinició i va a raire en un delicadíssim entrellat d'evidències enriquidores (19).

LA BOIRA NARRATIVA

Tot i que ja han quedat apuntats, cal remarcar uns trets que constitueixen definitivament el conjunt estètic de la novel·la i que provenen de tres «profanacions» a un cert classicisme formal del gènere. Aquests són:

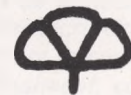
a) Un personatge de la ficció -l'Arinsal (20)- parla amb l'autor (arranjador del diari d'Oleguer Sureda, recordem-ho) a bord del vaixell. Què hi feia, l'autor, al «Panoràmic»? Coneixia la història amb anterioritat al diari d'Oleguer? La conversa és una mena d'excusa, resolta pel sorprenent final, per tal d'esbandir els tipus de lletra inclinats?

En certa manera, tenim la solució a la mateixa transcripció del diàleg: allò abominable no és la reflexió, l'anàlisi, la fugida, a càrrec de l'autor, de la història narrada, la presa de posició en relació al text-base, sinó la feixugor, la possibilitat d'esdevenir avorrit, pesat, la repetició dels mateixos mecanismes formals, la manca de sorpresa, l'anorreament de qualsevol expectativa (21).

b) L'«Epíleg» no té la consideració de «nota», «addenda» o «escoli» i per tant, s'hauria de tenir en compte com una part més del diari novel·lat d'Oleguer. La veu que ens parla, però, no és la «primera persona» d'Oleguer, sinó la «primera persona» de l'autor de les «notes». Així doncs (i recordant allò que dèiem de l'«Epíleg-Pròleg») s'introdueix un nou element «enterbolidor», un nou trencament de la lògica de la novel·la.

c) Per fi, a la plana 172, descobrim que el professor «Stein», un personatge de la ficció, ajuda en l'acte mateix de l'escriptura l'autor de la història. Rectifica, hi és present, té la funció distorsionadora que provoca el fet de ser «element de la novel·la» i «el coautor».

Quines conseqüències cal extreure d'aquestes consideracions? Hi ha tres graus d'escriptura diferent: la narració novel·lada del diari d'Oleguer (la veu d'Oleguer, els sentiments, la visió d'Oleguer), la incorporació de l'autor real de la formalització del diari, a partir de les «addendes» aclaridores, i la destrucció de la possibilitat de considerar aquest autor com un

MAPFRE
GRUP
ASSEGURANCES

OFEREIX
ELS SEUS
SERVEIS PER A
LA ZONA DE
LA GARROTXA

DIRECCIÓ COMARCAL OLOT

OLOT
Lorenzana, 3. Tel. 26 18 39

URBANA SANT ROC
c/. Sant Feliu, 38. Tel. 26 72 35

AMER
Olot, 17. Tel. 43 02 21

ANGLÈS
Triassa, 15. Tel. 42 00 99

BESALÚ
Comte Tallaferró, 5, baixos.
Tel. 59 08 45

CASTELLFOLLIT DE LA ROCA
Carretera Girona, 29

LES PLANES D'HOSTOLES
La Font, 2. Tel. 44 80 52

PUIGCERDÀ
Abat Oliba, 7

RIPOLL
Progrés, 43. Tel. 70 11 66

SANT ESTEVE D'EN BAS
c/. Ample, 23. Tel. 69 01 44

ST. JOAN DE LES ABADESSES
Camprodon, 1. Tel. 72 01 07

LA CELLERA DE TER
Passaig de l'Estació, 15

SANT JOAN LES FONTS
Sant Antoni, 5

Horari Oficines:
de 9 a 1,30 y
de 16,00 a 19,30

rellotgeria
joieria

OLOT
(Girona)

Telèfon 26 01 51
Carrer Major, 6

Exposició, oficines i magatzem:
JOAN MARAGALL, 29-31 - Apat. 162
TELS. 26 24 17 - 26 24 18 - 26 17 52

Exposició:
Lorenzana, 15
TEL. 26 20 89

OLOT GIRONA

amc

materials de construcció
acabats decoratius per a la llar

personatge aliè a la història (22).

Així, malgrat les aparences del Capítol 0, cal bandejar la il·lusió de considerar Calders com l'autor de la narració. El regust de la nostàlgia, la civilitat i el paradís perdut, la ironia, les referències a la seva vida particular, són paranys per a acabar d'emboirar (amb un baf magnífic, cal dir-ho) la comprensió global de la novel·la, en aquest sentit. Al capdavall, Calders també s'obre una petita esclatxa a la narració, «sense cap particular al qual referir-se des d'aquí, l'autor saluda afectuosament el(s) seu(s) lector(s) - P. C.» (23), i s'autocita, i aquest detall reafirma allò que hem dit. D'altra banda, però, tampoc no té tanta importància. Com diu Joan Ferraté (24), «no cuenta para nada, porque no es el narrador en tanto que figura imaginativa a quien referimos los decires narrativos, sino sólo al narrador en tanto que función imaginativamente neutra».

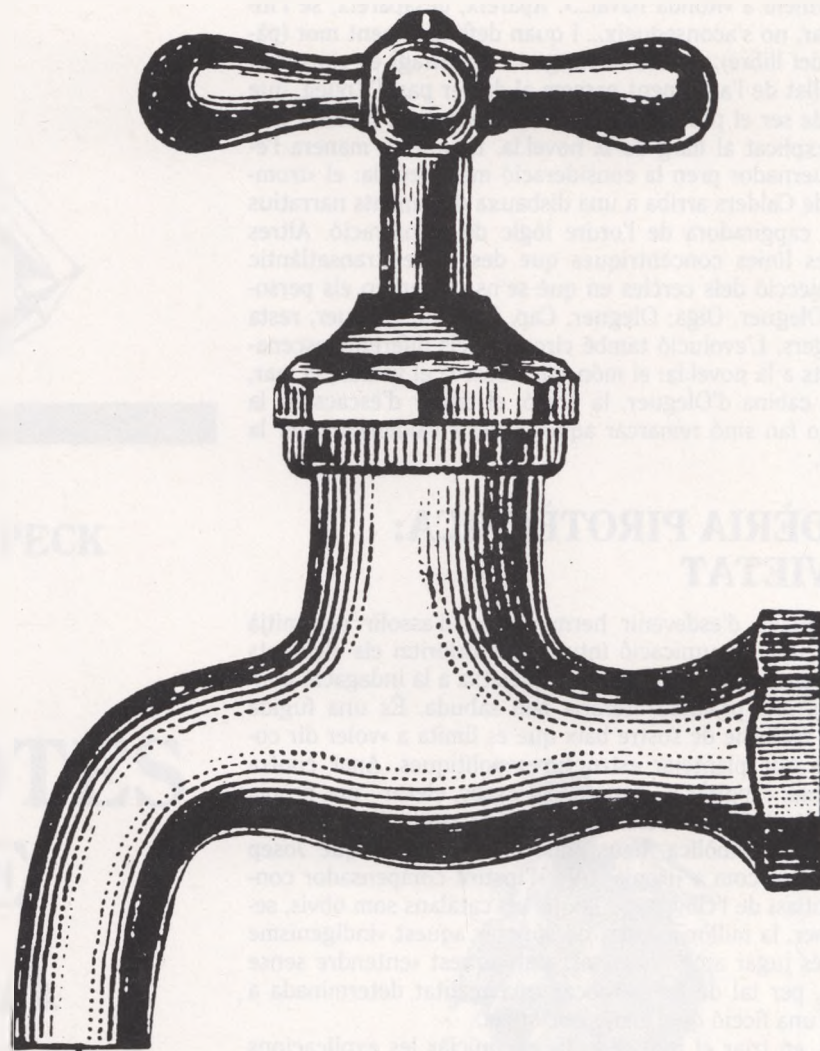
En un altre ordre de coses, i encara que sigui de passada, cal que ens referim als procediments estrictament formals que utilitza Calders per construir la narració: Els diferents canvis d'enfocament (ja esmentats), les contínues digressions, el·lipsis i pauses que conflueixen en una història única però que insinuen mil històries paral·leles, la consideració sobre els personatges i la peculiar manera de descriure'ls psicològicament i per mitjà de la seva actuació (i no-actuació), el cúmul de reflexions que sobrepassen l'estricta narració relatada. Tot plegat (mereixedor de comentaris més extensos) en la línia, ja apuntada, d'oferir des de plànols confluents una perspectiva globalitzadora, formalitzada i, a la vegada, irònica amb ella mateixa, d'aquest naufragi èpic.

UN NAUFRAGI ÈPIC?

Les desgràcies del «Panoràmic» ens assetgen d'una manera suau, plàcida. Sembla com si, fet i fet, no ens importés que el naufragi durí tota la vida. I, en definitiva, estem davant un intent d'heroicitat exagerada, una darrera possibilitat d'assolir la immortalitat («El que importa és constatar que l'home troba la forma més segura d'immortalitat imitant-se i repetint-se» (25) que un capità foll i simpàtic s'entesta a conrear. Com assolir aquesta fita? En Maurici té clara la sortida. Però i l'Oleguer, el nostre protagonista? ¿Ha de ser fidel al reclam del capità (enfonsar-se amb la banda) o refer la seva actitud i, fent cas de les paraules d'Abelamar («jo afirmo que, quan un home es troba amb una noia i la vol conservar, ha de ser constant i sol·lícit, no deixar-la de petja, omplir-la d'obsequis i atencions, fer-li una companyia permanent» -26-) dedicar-se a l'amor (27)? Decideix emprendre l'aventura d'Eros i deixar Thànatos a l'estacada. I, al mateix temps, decideix de fer literatura, d'esdevenir ficció: quan crida «Salvi's qui pugui!» i desobeeix el capità, afirma: «em correspongué llavors de prendre la decisió que, en certa manera, ha estat la causa que em decidís a divulgar el «Diari». Hi ha coses, en la vida de cadascú, que s'han d'explicar, sobretot si el destí ens ha manat a contreure greus responsabilitats» (28).

Aquest «acte d'amor» (29) ens permet d'assistir a la travessia d'un Gregory Peck de Roses que oblida la neura houstoniana de la balena blanca mentre comanda, inflexible, una munió de Grouxos Marx enfollits, a la recerca d'una simfonia definitiva.

JOSEP MARIA FONALLERAS

NOTES

- 1.- «RONDA NAVAL SOTA LA BOIRA», Pere Calders. Edicions 62, Barcelona. Primera edició dins Col·lecció «El Balanci», 1981 (plana 16).
- 2.- «EL SOMNI I L'EMBRIAGUESA: LES DUES REPRESENTACIONS DE QUIM MONZÓ», Dolors Oller, dins QUADERNS CREMA n.º 1, abril 1979. Antoni Bosch, Editor - Barcelona.
- 3.- El «nou esclat d'un text enlluernador» com l'«AILÒ-VIU» de Llorenç Capellà (finalista Premi Sant Jordi 1983) no és sinó una embafadora barreja de teoria del llenguatge amb una pretesa reflexió sobre la pròpia condició creadora del novel·lista, realment esfereïdora.
- 4.- Ob. cit., plana 67.
- 5.- «Ah!-Bel·la-Mar» podria ser una reescriptura prou vàlida per extreure'n relacions profitoses!

De la mateixa manera que la dicotomia Olga-Oleguer, en la relació dels dos enamorats pot introduir-nos en un univers de connotacions (exòtic - nostrat; absència - presència) i al·literacions força interessants.

Aquí caldria fer esment d'un altre cas d'al·literacions amb el nom dels personatges, que no deixa de meravellar-nos: Quim Monzó a «BENZINA» (Hildegarda, Hopper, Helena, Heribert, Herundina, Humbert) i a «QUATRE QUARTS» del llibre «OLIVETTI, MOULI-NEX...» (Hortènsia, Helena, Hilari, Hipòlit).

- 6.- Ob. cit., plana 181.
- 7.- *Entendrem «narrador» com Oleguer, redactor del diari-base, i «autor» com l'escriptor que transcriu l'esmentat diari.*
- 8.- Ob. cit., plana 180.
- 9.- «L'ANY QUE VE», Francesc Trabal. Edicions dels Quaderns Crema - Barcelona, 1983. Pròleg de Josep Carner.
Cal tenir en compte la vinculació de Calders amb el Grup de Sabadell (Trabal, Oliver, Obiols) i amb Carner (estada a Mèxic) i extreure'n alguna conseqüència, com el gust pels paisatges exòtics, pels viatges, pels personatges extravagants. Quan Carner parla de l'Humor Indelibert, Difós, Secret, enceta un possible camp d'anàlisi que caldria tenir ben present.
- 10.- Ob. cit., plana 37.
- 11.- Ob. cit., plana 38.
Més endavant, encara diu: «Perquè en aquests moments els lectors amb pressa que s'han saltat les ratlles que ens ocupen, ja han acabat el capítol segon i comencen el tercer, amb una fascinació creixent. Procurem, almenys, seguir-los de prop (plana 50).» S'estableix, així, una mena de viatge, de cursa a veure qui arriba abans a la fi de la història, amb la diferència substancial que comporten els diferents graus de lectura i la presència o no de «l'element obvi», distorsionador i distorsionat.
- 12.- Ob. cit., plana 120.
- 13.- Ob. cit., plana 113.
- 14.- Ob. cit., plana 150.
- 15.- Ob. cit., plana 167.
- 16.- Ob. cit., plana 92.
- 17.- Ob. cit., plana 78.
- 18.- Ob. cit., plana 151.
- 19.- No tenim cap necessitat de saber les particularitats de «Il viaggio d'inverno» de Schubert, ni tampoc no ens és imprescindible una notícia científica sobre l'hipnotisme o sobre un concurs de ràdio guanyat pel capità Maurici.
Aquesta concreció deliberada estreny bona part de la imaginació del lector en un cercle que l'autor va tancant per tal d'oferir un corpus global de lectura unidimensional. La dimensió reduïda, però, se'ns demostra fèrtil precisament per l'efecte contrari que intenta fer surar.
Clarificar en excés, fer obvi allò que ja se'ns demostra diàfan (o ho tenim de la manera que ens interessa per continuar llegint) no fa sinó potenciar l'element corrosiu d'aquest humor indelibert, difós, i secret (segons la definició de Carner).
- 20.- L'Arinsal preveu el que passarà d'una manera sistemàtica. Sap que allò que està succeint (el naufragi, la tragèdia del «Panoràmic» és el pretext per bastir una novel·la, amb posterioritat. I, així, té diverses aparicions en aquest sentit:
-«A més, si com sembla inevitable, vós esteu destinat a narrar el que ens ocorre (plana 68).
-«Per cert: seria bo que anotéssiu el nom, ja que pressento que, des d'ara, sovint us haureu d'ocupar d'ell...» (plana 104).
-«Tot això us serà útil, si no m'erro...» (plana 139).
I, d'altra banda, ell mateix va anotant «un quadern (i això sí que és una paradoxa)» (plana 136).
És un personatge que fuig del grau més baix de la narració per elevar-se i preveure que ell mateix serà element d'un conjunt formalitzat amb posterioritat a l'acció. És a dir, preveu que esdevindrà ficció, literatura.
- 21.- Vegeu la nota n.º 3 i, si us és possible, llegiu el primer capítol de «Ailòviu». Ah!, perdoneu pel suplici!
- 22.- Així, parla amb els protagonistes de la ficció, un d'aquests és col·laborador seu en la transcripció del diari, ens assabentem de les notícies sobre la compilació de dades per a refer la història, i finalment, coneix Oleguer i hi manté una relació d'entropia creixent: «Es deuen haver observat analogies de pensament i d'expressió entre l'autor del diari i l'autor de l'adaptació, o sigui, jo. No és estrany, perquè existeixen entre nosaltres dues analogies considerables» (plana 119).
«Crec que val més una afinitat que una coneixença» (plana 210).
- 23.- Ob. cit., plana 127.
- 24.- «DINÀMICA DE LA POESIA», Joan Ferraté. Seix Barral, Barcelona. Col·lecció «Biblioteca Breve», 2ª Edició Nov. 82.
- 25.- Ob. cit., plana 127.
- 26.- Ob. cit., plana 180.
- 27.- Força inspiradora de l'univers, no cal dir-ho.
- 28.- Ob. cit., plana 206.
- 29.- Vegeu la nota n.º 26 i accepteu-ne l'exageració.

Nota especial: Gregory Peck va protagonitzar l'any 1956 l'adaptació cinematogràfica de la novel·la Moby Dick d'Her- man Melville. La història de la dèria del Capità Ahab per ca- çar la mítica balena blanca va ser dirigida per John Huston.
Sam Wood va dirigir, l'any 1935, el film «A night at the Opera», una divertida comèdia dels Germans Marx en la seva millor època. La travessia atlàntica a bord d'un vaixell enfol- lit (amb escenes tan divertides com la de la famosa habitació on s'enquibeixen personatges i personatges) acaba amb una representació d'òpera a Nova York on el «nonsense» (l'humor surrealista) dels Marx es troba en estat pur.

ELS COLORS DE L'ARLEQUÍ

En el cas de Calders, és veritat allò que la primera producció literària prefigura la seva obra posterior. En *El primer arlequí* (1) hi ha en potència tot el Calders contista. Hi trobem la mena d'humor, fantasia, atzar i densitat narrativa que el fa inconfundible. Hi apreciem també, tanmateix, les vacil·lacions pròpies d'aquell qui encara està cercant: un estil que ha de guanyar en consistència, i uns desenllaços de vegades, com els dels tres primers contes del recull, massa sobtats.

Permeteu-nos que comencem el comentari d'aquest llibret ficant-nos en el terreny de la literatura comparada. I com que sovint s'ha lligat el nom de Pere Calders amb el grup de Sabadell, volem apuntar algunes semblances i dissemblances.

El llibre de Calders és format per vuit contes. El primer d'ells dona títol al recull. La seva temàtica és bíblica, del Gènesi. Tan bíblica, igualment del Gènesi, com la *Biografia de Lot* (1963) de Joan Oliver. Contrastem una mica les dues obres. La de Calders, del 1936. Totes dues tenen una certa unitat temàtica sobre la qual s'exerceix l'humor. La sàtira d'Oliver, però, és a moltes milles de l'humor bonhomios de Calders. Per al primer hi ha baixeses humanes, per al segon febleses també humanes. L'un intenta desmitificar, fer una denúncia moral. L'altre? Mirem d'anar-lo descobrint. I tot això té una expressió formal.

Tots dos han desplaçat uns personatges, els dels mites hebreus, i els han fet baixar del seu pedestal. A les narracions els trobem amb unes preocupacions molt poc sagrades. Els personatges són avariciosos, covards, vils, casolans. I sobretot casolans en els contes de Calders.

Hi ha una diferència entre aquests dos contes que és bàsica. Oliver fa ús, també en la resta d'obra en prosa, de l'oposició de registres lingüístics. Els diàlegs s'expressen en un català familiar, la narració en un to més elevat. De la confrontació, la rialla(da). En Calders, no; hi ha una unitat bàsica entre narració i diàleg.

Aquesta unitat, que val la pena de remarcar, també s'esdevé en un altre àmbit: el de la relació dels personatges i el seu entorn. Hi ha una indistinció home / entorn. Això fa que moltes de les analogies que s'han establert entre Calders i altres autors com és ara Kafka, Poe, Borges, etc., siguin més aviat tangencials. En Calders tots aquells temes sobre els quals han reflexionat altres escriptors a través dels seus personatges: el temps, la imaginació, l'atzar, el destí, no són per als seus protagonistes objectes de reflexió fonamental. Els protagonistes de

Calders són una combinació d'aquests elements i no *estan* barrant-se contra ells, definint-se contra l'entorn. Hi ha un isomorfisme entre l'home i la realitat, i com a conseqüència lògica, els personatges no tenen personalitat, si no és l'abúlia de l'acceptació d'aquest isomorfisme.

El símbol d'aquesta unitat formal i de continguts és l'Arlequí, «la paleta de les races del món, amb la pell dividida en rombes de diferents colors...». Tots els colors damunt la pell, tots, sense un ordre jeràrquic, sense oposicions. L'arlequí és el primer i és l'arquetipus dels homes que vindran en els futurs contes de Calders. L'arlequí alegre, sense tragèdia ni dramatisme, que resol la vida enmig tothora d'una bonança.

Quedi això apuntat només, amb el risc de no ser prou explícits, però amb la seguretat que aquestes pistes bastaran a qui ha llegit alguns dels seus contes. I anem, doncs, cap a un altre aspecte, que farà més referència a la capacitat específica de fabulador que té Calders.

Un dels punts forts del plaer que causa la lectura dels contes de Calders, és la seva capacitat sintètica, el seu tarannà conceptual, el que nosaltres diríem *el plaer de definir*. En podem trobar molts exemples. Així, al vol, el segon conte d'aquest recull, «*El pas del temps en el museu sentimental*», s'obre amb la descripció d'una casa que pertanyia a una obscura parenta llunyana del narrador / protagonista. A través de la

descripció de la casa ens imaginem el caràcter de la parenta a mida que anem llegint el text. Finalment, per reblar el clau, mentre nosaltres ens anem fornint un concepte vague de la casa i d'ella que difícilment hauria emergit net i clar, el narrador ens diu: «Ella, pressentint-se peça de museu, hauria volgut crear tot un museu de peces delicades, que l'emmarquessin dignament. I allí quedava el marc, únicament, absurd per la desaparició del seu suport, de la seva raó d'ésser.» La precisió, la densitat i la justesa de la definició ens produeix un gran plaer. Donar noms a les coses, definir-les, és dominar-les, i és també un estalvi de perífrasis fatigoses. Control del món i estalvi de despesa física, com es discuteix en *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten* de Freud.

Aquest plaer provocat per la definició i la conceptualització justa, el trobem en altres situacions. I sense voler ser exhaustius, amb totes aquestes referències encara no sistematitzades, en comentarem una altra.

En aquest cas, la definició es simultaneja amb la descripció. La definició no és una abstracció d'un material en brut, sinó que hi ha una simultaneïtat i/o inversió dels dos processos. En el conte *Epidèmia de la son a la Toscana* el narrador ens comenta que Volterra devia situar-se a una distància semblant de la que separa Barcelona i Sarrià, «segons les impressions personalíssimes de l'escultor funerari.» És remarcable tant pel que precedeix com pel que segueix aquesta frase, la capacitat que l'adjectiu *personalíssimes* té en la construcció del caràcter del personatge. Aquí l'adjectiu no esgota tots els significats, no resumeix uns fets coneguts anteriorment. És una mena de definició justificada pel context immediat però que farà entenedores, després, posteriors conductes del mateix home. Capacitat de dir i suggerir, de denotar i de connotar. Sobrietat plaent.

Els contes de Calders agraden, temes i estil, perquè en definitiva són tranquil·litzadors, perquè durant una bona estona, mentre els llegíem, ens hem fet la il·lusió de la identitat entre el món interior i l'exterior, de la unitat dels contraris, del jo i del tot; i perquè en els casos en què hi ha una possibilitat de conflicte, descobrim amb l'autor, una sortida d'acceptació fantàstica de la realitat.

V. JÚLIUS

(1) Pere CALDERS: *El primer arlequí*, Col. «*Les ales esteses*», 16, Edicions de la Magrana, Barcelona, 1983.

AQUÍ DESCANSA NEVARES

Calders va viure a Mèxic vint-i-tres anys, des del 1939 al 1962. Treballà a l'editorial UTEHA, una casa mexicana que comprà, més tard, la Montaner i Simón, empresa barcelonina, i que possibilità el retorn del nostre autor a casa nostra, amb l'objectiu comercial d'intentar incrementar les edicions a Barcelona, i amb la satisfacció de posar fi a un exili llarg i traumàtic. Tanmateix, com ell afirmà en l'entrevista feta per en J. Faulí («Serra d'Or», setembre 1979), Mèxic influí poc en la seva obra, influí més en ell l'enyorament i un desig d'evasió, de retorn. Escrivia pensant en Catalunya i no pas en Mèxic. Deixant a part les col.laboracions en una sèrie de revistes («Punt Blau», «La revista dels catalans d'Amèrica», «Lletres» i «La nova revista») i unes transcripcions de poesia asteca («Tres poemes mexicans del rei Netzahualcòyolt») la seva producció mexicana es redueix als quatre contes que componen «Gent de l'alta vall», una novel.la, «L'ombra de l'atzavara», si bé aquesta escrita a Barcelona, i una narració, «Aquí descansa Nevares». Faltaria afegir-hi «La batalla del 5 de maig», aplegada a «Invasió subtil i altres contes» (1978).

«Aquí descansa Nevares i altres narracions mexicanes» dona títol, doncs, al conjunt de narracions mexicanes fetes per Calders i aplegades per Joan Melcion en aquest volum de col.lecció «El garbell» (1), del qual destaquem, també, el pròleg que sens dubte facilita una lectura entenedora i marca les coordenades on hem d'encabir les narracions.

Anteriorment, aquestes narracions ja havien estat publicades a «Tots els contes (1936-1967)», llibres de Sinera, 1968, menys el conte «La batalla del 5 de maig», que havia estat publicat als «Fascicles literaris» de Mèxic i darrerament, com ja hem dit, a «Invasió subtil i altres contes». Els contes de «Gent de l'alta vall» sortien per primer cop el 1957 a la «Nova col.lecció Lletres» núm. 35, Barcelona; mentre «Aquí descansa Nevares» ho feia a «La novel.la popular» núm. 12, el 1967.

Si bé, com dèiem abans, Mèxic no influí gaire en l'aspecte literari, el propi Calders ha afirmat, en més d'una ocasió, que l'indi l'impressionà pel seu caràcter i per la seva personalitat. S'ha dit sempre que Calders barreja la ficció i la realitat i n'obté com a resultat l'atzar, l'absurd i l'imprevist. S'ha dit, també, que contraposa el realisme màgic al realisme històric. Doncs

bé, aquestes narracions són realistes dintre el que cap, totes elles s'inspiraren en fets reals. El nostre autor ha afirmat, en alguna ocasió, haver parlat amb els protagonistes de la «Primera part d'Andrade Maciel», qui, coix i vell, feia de vigilant d'uns grans magatzems a Mèxic, o amb el guardaagulles de «La Verge de les vies». Calders parteix, doncs, d'uns personatges i d'uns fets reals i n'accentua el seu estrany comportament, sense necessitat d'elements fantàstics o sobrenaturals, ja que llurs actituds, accions i l'escenari exòtic on es mouen són ja «per se» autosuficients per a bastir-nos un món insòlit i atípic a partir del qual puguem reflexionar sobre la individualitat humana.

De totes les narracions, «Aquí descansa Nevares» és una mostra paradigmàtica del que representen també totes les altres; no només per la seva extensió, la més llarga i l'única dividida en capítols, sinó perquè conté uns trets comuns que ara passarem a tractar. En primer lloc, cal destacar les dues visions de la realitat que suren al llarg de la narració. L'una, la de l'indi i la de la seva idiosincràsia; i l'altra, la de la societat que l'envolta. Dues realitats que entren en tensió en enfrontar-se amb el somni, l'evasió i l'alliberament. Aquestes dues abscisses, realitat - somni, són les que delimiten, en definitiva, tota l'obra caldersiana. Únicament podrem arribar a l'autèntica realitat humana, el somni, transgredint la realitat a través de la imaginació i la fantasia.

Aquestes dues realitats, la immediata representada pel suburbi, i la llunyana, representada per la ciutat, es posen en contacte a través del somni, representat pel cementiri. Calders aconsegueix, doncs, partir d'una realitat, d'un món d'imatges fetes, per a bastir-ne una altra de diferent i insòlita, permetent-nos, així, una recreació imaginativa amb un capgirament de la realitat que pot arribar a plantejar-nos l'arbitrarietat dels fets culturals i socials i retrobar-nos amb l'essència de l'home, per a retornar, potser, fatídicament altre cop a la mateixa realitat, que s'imposa de nou, com li passa a Lalo Nevares, el protagonista. Tanmateix, però, hem somniat i ens hem allunyat, per uns moments, dels motllos estrictes i alienants de la nostra civilització. I aquesta és una de les grans valors dels contes i de les narracions de Pere Calders, el qual ens ofereix, amb la lectura, una sortida a la imaginació a través d'uns fets versem-

blants, però que traeixen un fons d'irrealitat premeditada, precisament per fer-nos sortir d'aquesta realitat immediata i aclaradora, i donar via lliure a la imaginació i al somni.

La coexistència d'un luxós cementiri, als afores de la ciutat de Mèxic, amb un suburbi, de segur que va inspirar Calders. Aquest contrast riquesa - pobresa i la invasió del cementiri per part dels indis, bé podria semblar una narració amb una finalitat de crítica i de denúncia social. Això, però, no passa de ser un pretext. Parteix, això sí, d'aquesta realitat conflictiva, injusta si es vol, i en basteix una altra, diferent i insòlita.

L'argument és ben senzill. Uns indis, marginats de la societat, inicien i maduren el somni d'enlairar el cementiri com a conseqüència de les contínues pluges que fan desbordar el «Gran Canal», que representa, simbòlicament, «el desguàs més important de la ciutat, un col·lector enorme que arrossegava les immundícies i la misèria d'una nombrosa concentració humana» (p. 54). La immensitat de la catàstrofe fa que hi hagi problemes més urgents i no s'atengui aquesta pertorbació de l'ordre. Però serà el mateix sistema creat de nou, en assolir el somni, el de la jerarquització i la redistribució del bé aconseguit, els mausoleus, el que farà fracassar el bell somni de Lalo Nevares. És una clara advertència de la impossibilitat de voler raonar i posar ordre en allò que és il·lògic i oníric.

Els personatges, lluny de funcionar com a persones, no tenen relleu psicològic, són arquetipus, gairebé simbòlics, i denoten unes actituds molt marcades. Lalo Nevares, jove, actiu, és el líder que posseeix la fe il·luminada i que porta el seu poble a la terra promesa, però que, paradoxalment, i amb una vaga ressonància mítica, com diu J. Melcion al pròleg, en serà expulsat, d'aquest somni - paradís, pels mateixos que ell ha conduït. Don Monxo, vell, conservador, representa la concisió ancestral i la premonició d'un fatalisme evident. Amb els ulls mig closos -seguint la dita que no hi ha res de nou sota la brillantor del sol- va dient: «Sempre és igual, sempre...». Un altre personatge a tenir en compte seria M. Zetina, el revolucionari,

creador del comitè que farà caure de l'escambell Lalo Nevares. Tots tres signifiquen aquests tres conceptes que comentàvem abans. Don Monxo, la realitat immediata, el fatalisme ancestral; Lalo el somni, l'evasió de la realitat; i M. Zetina la impossibilitat d'aquest somni, en un retorn a la realitat, més frustrant si cap, després d'haver gaudit i assolir les il·lusions llargament desitjades. Faltaria, potser, destacar la figura de Don Cosme, portaveu de l'ordre establert que, assenyat -fins i tot obre els panteons perquè puguin entrar i no fer destrosses- sap esperar el final, perquè està convençut que no es pot sortir de la realitat quotidiana així com així.

Aquesta estructura, representada pels personatges, bé la podríem sintetitzar en la forma d'un triangle, dos vèrtexs del qual recolzarien a terra, la realitat immediata i la realitat llunyana, units a un tercer vèrtex superior, enlairat, que representaria el somni. Una al·lusió al llarg de la narració a la relació entre aquesta realitat i el somni, la podríem trobar al capítol cinquè quan els indis guiats per Lalo Nevares, mena de Moisès cap a la terra promesa, s'adrecen a prendre possessió del cementiri:

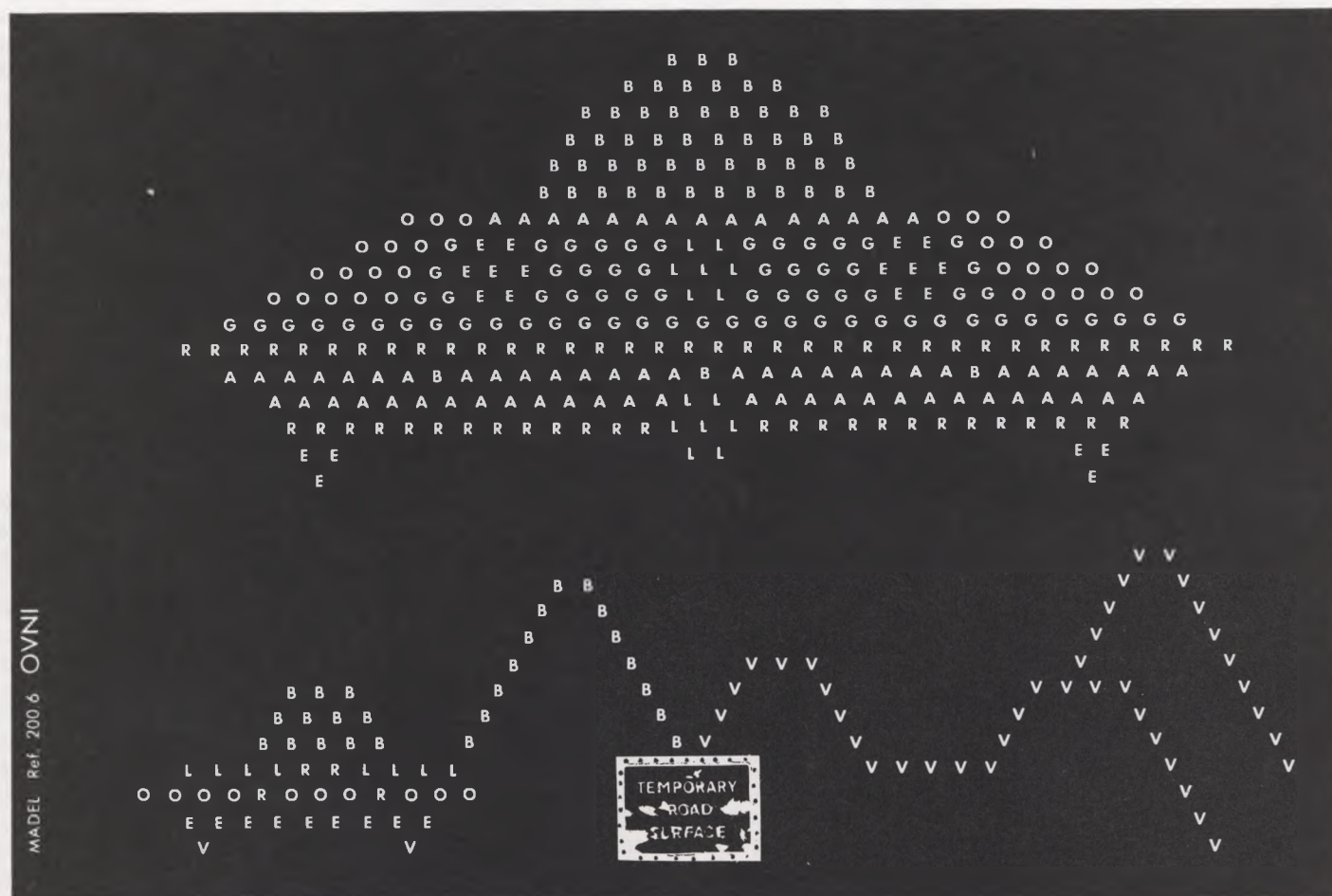
«Els llums portàtils oscil·laven, allargant o escurçant ombres, i es reflectien en l'asfalt brillant per la mullena, realitzant una fugaç duplicació d'imatges» (p. 55)

Una possible interpretació d'aquest text ens mostraria en els llums portàtils, la il·lusió del poble indi, que oscil·la i s'allarga o escurça entre ombres. D'una banda els mou la fe il·luminada del seu capítol, de l'altra el pessimisme fatídic que els feia dubtar si passar a l'acció, que no era la por a les autoritats, sinó la convicció que les coses bones no es realitzarien mai, o bé que si ho feien seria a canvi d'un gran dolor (p. 54). Tanmateix, però, el primer pas ja s'ha fet i la il·lusió, la consecució del somni, ja és en camí. No és un cas fortuït que aquests llums es reflecteixin en l'asfalt. obra de la civilització, sòlid i

impermeable al pas de l'aigua com les parets dels mausoleus sota els quals volen aixoplugar-se. D'aquí que la llum de la realitat, la de l'acció es reflecteixi en l'asfalt, el somni, realitzant-se, així, una duplicació d'imatges, la real i la imaginària.

Un altre aspecte a remarcar, sempre present en l'obra caldersiana, seria la ironia, que trobem al llarg del llibre, no solament en alguns fets insòlits, com el dels nens que juguen fent un castell amb cranis o el del nen que va foradar un peroné per fer-se una flauta, sinó també en expressions, opinions i matisos que abonen el distanciament de l'autor i inciten el somriure del lector. En seria una bona mostra, a tall d'exemple, no solament el mateix títol «Aquí descansa Nevares», sinó moltes d'altres. En aquest sentit recordem la resposta que Lalo Nevares dona a Don Cosme quan aquest li diu que no podran descansar amb els morts a sota, i aquest, inspirat, li respon: «Amb tants anys de món, només devem trepitjar tombes. Tota la terra deu ser un enorme embolic d'ossos» (p. 57).

La resta de narracions, cinc en total, aplegades a «Gent de l'alta vall» es basen també en fets reals, i segueixen en línies generals els punts anteriorment esmentats. Vegem ara alguns aspectes de cadascuna d'elles. A «Fortuna lleu» hi trobem, també, l'oposició entre la idiosincràsia índia i la societat estereotipada. Trinidad Romero, el protagonista, assassina, estafa i es desentén de tot el que l'envolta defensant-se i emparant-se en la seva ignorància. Ell es considera una víctima de la societat i si les coses li surten bé, com fins llavors, si els altres s'equivoquen i el beneficien, ell portarà un ciri a la verge d'Acatitlan (p. 93), en acció de gràcies, sense donar cap importància ni parar-se a pensar en el crim que acaba de cometre. El tema de l'enterrament i de les pompes fúnebres el retrobem a «La vetlla de donya Xavela», on si abans l'objecte que desencadenava el conflicte eren els mausoleus, ara serà el cadafal, fet per Apol·linar, la guspira que encendrà la pira de la passió per defensar els ritus funeraris indis davant la societat burocratitzada i consumista, representada en la companyia funerària que ve a reti-

rar el cadàver de la seva mare. A «Primera part d'Andrade Maciel» serà la jerarquia militar la que desencadenarà el conflicte entre el protagonista i el general Saldivar per unes ampolles de vi, si bé al darrera hi ha el pes de «la raça», la individualitat humana que es rebel·la contra les imposicions arbitràries i convencionals de l'autoritat. A «La verge de les vies» el protagonista creu haver arribat a l'ideal indi, llargament acaronat per ell i els seus ancestres: «*tenir hores senceres per a deixar vagar les idees, sense els sobresalts que proporcionen les responsabilitats*» (p. 118). Concepte que queda sintetitzat en una pregunta i resposta al començament de la narració:

—Què s'explica?

—Aquí, només. Passant-la.»

Clara definició de l'abúlia i de la passivitat. Fins i tot després d'una acció brillant no cal tornar-se a esforçar per a crear de nou. No es pot forçar el destí. D'aquí que un cop Xebo ha realitzat la seva obra mestra, «la verge de les vies», se li digui: «*Ja pots estar content, fill meu. Les teves mans han estat les escollides. Renta-te-les bé i no facis res més...*» (p. 135).

Per últim, «La batalla del 5 de maig» representa el que tenen de fictici les commemoracions quan aquestes no es basen en una base sòlida, sinó que el que fan és traslluir els sentiments i l'enemistat entre els dos bàndols del poble, deixant que surtin les tendències innates davant un ritu social.

En definitiva, en totes aquestes «mexicanes», com les anomenava Calders, no hi trobarem ni folklorisme ni pintoresquisme, sinó que tot i basant-se en fets reals, per allò que tenen d'universal i genèric no fan més que remarcar aquest dinamisme entre la realitat i el somni, i les connotacions racials que tots portem a dins enfront d'una cultura sovint alienadora, estandaritzada i despersonalitzada. Tot això expressat amb un llenguatge entenedor, precís i concís, no mancat, però, de l'encert, l'acudit i la ironia, amb imatges i situacions que continuen fent de la literatura un somni, una ficció. Totes aquestes narracions exigeixen encara molts més comentaris que ens hem deixat al tinter, reservant-los al lector que de segur trobarà, en aquestes ratlles plenes d'imaginació i ironia, fins i tot una poetització de situacions aparentment banals o absurdes amb aparença de normalitat.

PERE SÀNCHEZ

- (1) PERE CALDERS: «*Aquí descansa Nevares i altres narracions mexicanes*». Pròleg de Joan MELCION. Barcelona, Edicions 62, 1980. (Col·lecció «El Garbell», núm. 2.)

Il·lustracions: Creus Dalgà.

PERE CALDERS A

edicions 62

contes

INVASIÓ SUBTIL I ALTRES CONTES
El Cangur, 58

CRÒNIQUES DE LA VERITAT OCULTA
Les millors obres de la literatura catalana, 9

DEMÀ, A LES TRES DE LA MATINADA
El Cangur, 51

TOT S'APROFITA
El Balanci, 155

novel·la

L'OMBRA DE L'ATZAVARA
El Balanci, 120

RONDA NAVAL SOTA LA BOIRA
El Balanci, 136

AQUÍ DESCANSA NEVARES
El Garbell, 2

teatre

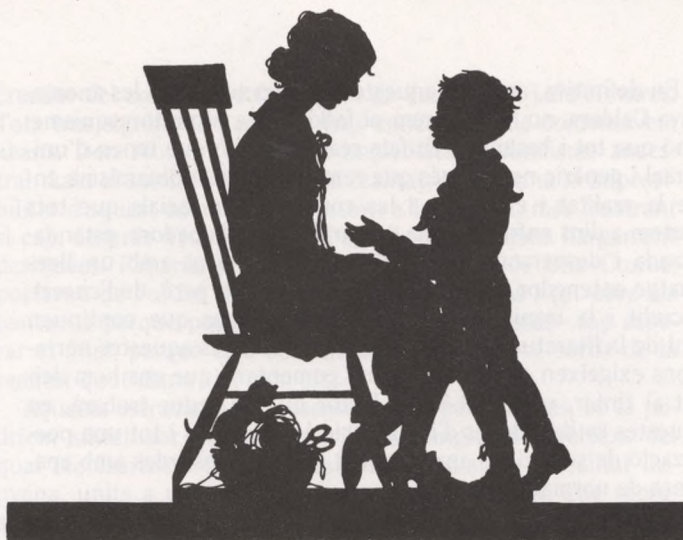
ANTAVIANA
El Galliner, 51

prosa

UNITATS DE XOC
Cara i Creu, 38

En curs de publicació:
OBRES COMPLETES, Pere Calders
Col·lecció Clàssics Catalans S. XX

De venda a totes les llibreries
edicions 62
Provença, 278. Barcelona-8, tel. 216 00 62

1978: «INVASIÓ» CALDERS

Recordo una taula rodona publicada per la revista «Presència» dels temps heroics, que recollia les impressions d'un grup d'escriptors catalans que havien tornat de l'exili. Pere Calders hi era fotografiat al costat d'Anna Murià, Agustí Bartra, Teresa Pàmies, i em sembla que també hi era l'Avel·lí Artís.

Era el primer contacte públic i obert que teníem amb aquests escriptors prohibits, que feien de pont amb l'etapa —força mitificada aleshores— d'abans de la guerra, i que tenien el denominador comú d'haver emprès l'exili encara joves literàriament, s'havien format a fora, i havien escrit a fora i publicat a fora.

Pere Calders, que ja tenia editada part de l'obra més representativa, era gairebé desconegut i no saltaria a les llistes d'autors més venuts fins força anys després quan, gràcies a l'avençament d'un muntatge teatral elaborat pel grup Dagoll-Dagom, —«Antaviana»— a partir dels contes de *Cròniques de la veritat oculta* (1), assoliria l'èxit i el reconeixement que se li havia negat fins aleshores.

Podríem dir que el «boom» Calders arribà amb el desencotillament que es produí un cop consumada la mort física del franquisme; però voldria insistir en la miopia de la crítica catalana i de les cases editorials que, de fet, «descobriren» Calders al mateix temps que el públic que omplia i tornava a omplir l'espectacle dels Dagoll-Dagom. I això, pel cap baix, és greu. I significatiu. I, és clar, indica quina injustícia s'havia comès silenciament l'obra d'un escriptor que si bé no feia «realisme social» precisament, sí que escrivia una literatura normal (i ben bé que convenia!) a l'alçada de qualsevol llengua i cultura normal. Pensem si no —i salvant les distàncies— en els contes de Julio Cortázar. Si passéssim per alt les dates de publicació dels contes de Calders, podríem arribar a pensar que escrivia influït per l'escriptor sud-americà...!

Malgrat això, Pere Calders era un perfecte desconegut a casa seva i, no cal dir-ho, també a fora. A hores d'ara les coses han canviat ací (només faltaria!), però la seva projecció enfora de les nostres fronteres literàries no s'ha pas produït. La recent projecció d'*Antaviana* a TVE no fa pas justícia a Calders; la traducció, doncs, de les *Cròniques de la veritat oculta* o d'una antologia representativa, s'imposa i és urgent.

Invasió subtil i altres contes fou el primer llibre publicat després d'això que nem anomenat el «boom» Calders. Tot i sortir en una col·lecció adreçada a lectors especialitzats (2) se n'exhaurí en tres mesos la primera edició, l'any 1979 sortiren la 2ª i la 3ª, l'any 80 la 4ª i l'any 81 se n'editava la 5ª en una col·lecció més popular, «El Cangur», de la mateixa editorial.

Invasió subtil i altres contes és una antologia que recull treballs inèdits i altres de publicats en revistes de difícil accés, que té dues característiques rellevants: l'una, la d'aplegar contes representatius de diverses èpoques de Calders, l'altra, el fet que recull els «Contes breus».

Pel que fa a la primera, s'hi pot trobar tot allò que més defi-

neix Pere Calders: la invitació a la fantasia, l'escepticisme ben adobat de mordacitat, el «picar l'ullet» tan típic de l'escriptor quan ens vol cridar l'atenció sobre la fatalitat de la vida, la sàtira que convida a reflexionar sobre la ridícula de les preocupacions i de les misèries humanes... etc.

Exceptuant «La batalla del 5 de maig» de tema mexicà i que, com diu Joan Melcion al pròleg, «narra una història que obeeix a la manera simplista i directa d'entendre la vida, idèntica a la dels personatges de *Gent de l'alta vall*» els altres contes serveixen tota aquella màgia que ens captivava al muntatge teatral i que, en canvi, es perdia a l'adaptació televisiva.

Els contes breus, vint-i-sis en total, sobten pel despullament argumental, i podríem comparar-los a un treball d'orfebreria: polits i perfectament acabats. Vegeu-ne un exemple:

DISCRECIÓ

«Van convidar-lo a pensar i digué que no volia donar molèsties, que ja pensaria a casa.»

Són com l'anècdota que dona vida als contes llargs, però pe-

lada, despullada, i oferta al lector com un estalvi. Alguns d'aquests «Contes breus» fan pensar en el text d'un acudit de revista, sense els dibuixos corresponents. Els lectors de Calders captivats per aquesta mena de contes en trobaran deu més a *Tot s'aprofita* (3).

L'encís subtil de Pere Calders sura a tot el llibre. Aquesta pot ser una de les raons que expliquin la «invasió» caldersiana que es produí a partir de la seva publicació l'any 1978.

- (1) *Aquest llibre guanyà el premi Víctor Català l'any 1954 i es publicà per primera vegada l'any 1955. L'any 1979 tornà a ser editat a les MOLC, n.º 9, per Edicions 62 i «la Caixa».*
- (2) *PERE CALDERS, Invasió subtil i altres contes, Barcelona 1978, Edicions 62, col·lecció «Antologia Catalana», n.º 93. Amb un pròleg de Joan Melcion.*
- (3) *PERE CALDERS, Tot s'aprofita, Barcelona, 1983. Edicions 62, col·lecció «El balanci» n.º 155.*

JOAQUIM VILAR I SAIS

ANTAVIANA CALDERS

0336-69960

De la recòndita i obscura memòria del temps, dedueixo implacable que la Història oficial del Teatre està carregada d'enigmes.

Què se'n sap, de la producció tràgica de la Grècia clàssica?

Què pensaven els espectadors grecs de les monstruositats que veien representades al Teatre?

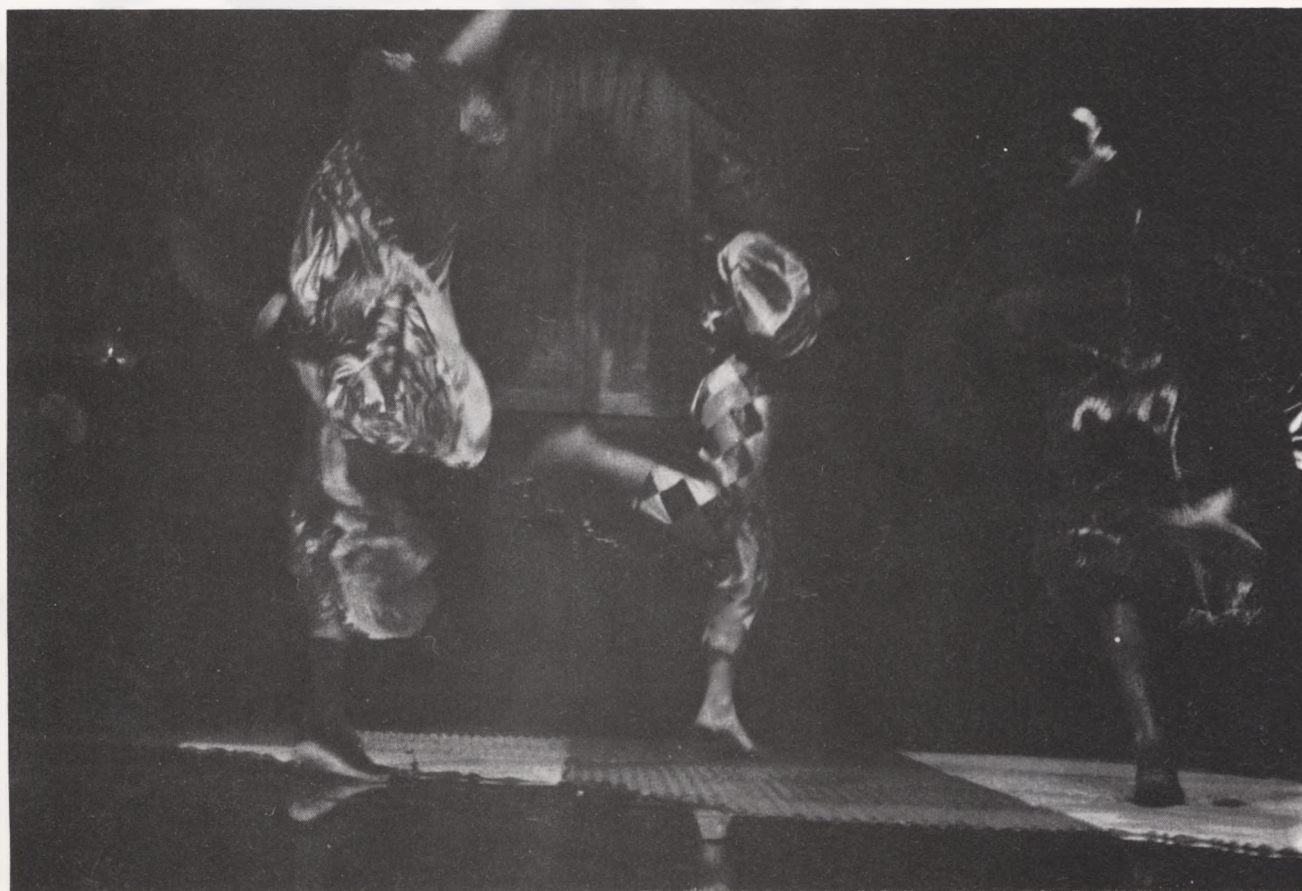
I del Teatre Medieval, què en sabem?

La llista de «misteris» seria inacabable. El cas d'ANTAVIANA,

versió dramàtica d'un recull de contes de Pere Calders, també trepitja el terreny de l'enigma.

Vet aquí que un producte inicialment destinat a la lectura casolana i solitària, adequadament retocat i polit, es converteix en un èxit teatral poc corrent.

Quan se sent parlar d'ANTAVIANA, s'esbossa un somriure inevitable sota els llavis. És un moviment, un gest involuntari, que és molt probable que s'acabi transmetent hereditàriament

de generació en generació. Fins a tal punt ha penetrat en les nostres atribolades consciències! Ha estat una apòzema rejuvenidora. Existeix, però, un territori ambulat que coincideix formalment amb un estadi de futbol i temporalment amb els partits del Barça, on Antaviana vol dir «GOL». En aquest cas, aquest mot sol provocar una mena d'atacs de joia, només comparables a l'estat immaterial dels àngels de l'infern en el moment que Adam mossegà la poma —que es conserva encara avui intacta en el Museu de l'Home de París—, just abans de l'expulsió del Paradís.

Parlar d'Antaviana és força complicat. Objectivament, diríem que és el mot que dona nom a un volum de la col·lecció teatral «El Galliner» (1). També podríem dir que és el nom d'un element femení imprecís, constel·lació, objecte, dona, país, qui sap. És una paraula que sona bé, sembla plena d'alguna cosa misteriosa. De fet, no està controlada pels col·leccionistes ni pels qui fan diccionaris ideològics. És una paraula nova. Si tenim referències del tal senyor Calders i dels seus llibres, alguns recordareu un noi et somiador que es diu Abel que, un dia, tot menjant xocolata desfeta, s'inventa una paraula: ANTAVIANA.

L'Abel és un autèntic inventor. Un inventor molt poc sofisticat, és cert, treballa amb una computadora inesgotable que tots tenim a l'abast de la mà: la nostra complicada i corprendora ment. Abel dota aquesta preciosa paraula de poders quasi sobrenaturals, però no cal oblidar que darrera de l'Abel i d'Antaviana hi ha el senyor Calders, que mai no oblidava de posar el contrapunt de realitat necessari com per no quedar excessivament penjats en els núvols de la il·lusió. És, en el bon sentit de la paraula, la ració de seny que ens fa tocar de peus a terra.

De la història d'Abel ens ve donat el títol d'un espectacle que molts vam poder veure de la mà de la companyia DAGOLL DAGOM l'any 78. Un espectacle singular i innovador en molts aspectes, per unes raons difícils d'escatir. El secret no està en el text, que es nota d'una hora lluny que té reminiscències narratives; suposo que fou el conglomerat CALDERS / DAGOLL DAGOM que convertí Antaviana en un veritable explosiu per a l'escena catalana. La imaginació i la ironia caldersianes i l'entusiasme innovador dagolldagomians. De fet, Dagoll Dagom trenca amb tota la tradició teatral amb pretensions historicistes, intel·lectuals i militants, per donar al teatre una projecció eminentment lúdica, de diversió.

És curiós que en Pere Calders, a qui no falta inventiva, no s'hagi dedicat al teatre. La teatralitat dels seus personatges és evident. Te'ls imagines vius, en plena acció. Probablement per a un contista que conrea l'art de la brevetat, resulta difícil desenrotllar perfils psicològics a fons i situacions més complexes. Es deu sentir lligat, sobretot, quan se sent una especial debilitat per l'anècdota, per un retall de vida agafat al vol, sense preocupar-se gaire del substrat ni de la fi última d'uns personatges. El que compta és l'acció present.

Antaviana, doncs, més que un producte literari, és el fruit d'un disseny teatral, però malgrat no haver estat pensada inicialment com a llibre —tots els contes que la integren ja existien abans— apareix com un producte nou. La part, diguem-ne narrativa o més pròpiament descriptiva, ha estat retallada a favor del diàleg viu i directe.

Antaviana no és tampoc una obra argumental, tot i que és fàcil entreveure la voluntat de trobar un fil narratiu, alguna forma de connexió entre cadascun dels contes triats. M'imagino que la tria final es va fer en funció de donar una certa coherència a la història global que se'ns vol explicar, però no n'és l'element principal. De fet, aquesta suposada coherència només existeix al principi i al final de l'obra. Adam i Eva són expulsats del Paradís. Eva està prenyada, però no pareix ni

Caïm ni Abel, sinó un personatge de la Commedia dell'Arte, un ARLEQUÍ, un dels personatges més famosos del teatre universal, present d'una forma gairebé natural en la memòria de tots els humans, associat amb la capacitat de transformació, amb el món de la fantasia i l'aventura. L'Arlequí, relacionat precisament amb la màgia del teatre, carregat d'enginy i fantasia, és l'element que donarà vida als personatges inicialment petrificats que protagonitzaran les històries més rocambolesques i sorprenents de l'obra. Al final, a l'escena VI de la segona part, que correspon al conte titulat «El desert», torna a aparèixer l'Arlequí que, finalment, es mor. Però no és una mort definitiva, ni té un sentit de destrucció, sinó que es tracta d'una mort simbòlica i efímera que permet tornar a començar novament. Sobre les seves cendres, l'espectacle, la vida, torna a començar.

Entremig, la veritat és que a part una escena partida —la V— no hi ha cap mena de connexió. Són retalls disposats més en funció del ritme que de la significació de cadascun d'ells per separat. I tot plegat constitueix el món personalíssim de Calders, un món fet d'anècdotes i de personatges, dibuixats amb quatre pinzellades precises, intel·ligents i arribant, la majoria de les vegades, a tocar fons de qüestions veritablement transcendents.

Els personatges de Calders constitueixen una «raça marginal» variadíssima, i tenen la virtut, per un estrany tractament de l'anècdota, de ser ben corrents i a la vegada excepcionals: infants, vells i adults que busquen i troben nous horitzons en el rovell de la pròpia quotidianitat.

N'hi ha que pertanyen a una categoria selecta, els que podríem anomenar «aventurers dels temps moderns», un lladre, un assassí professional. D'altres, lligats a la llegenda o a la tradició: les fades, el Papà Noël. En general, els més comuns, veuen torbada la seva tranquil·litat rutinària, per un fet extraordinari que donarà una nova dimensió a la seva vida.

En el món caldersià, el detall més insignificant pot arribar a ser epopeic, grandios. L'exòtic jardí de la III escena, per exemple, es converteix en escenari privilegiat on s'esdevenen les coses més increïbles, un petit paradís on tot és possible.

Recordant ANTAVIANA i, en general, llegint Calders, sovint m'he imaginat l'autor com un autèntic MERLÍ, habitant solitari d'un altre planeta, una espècie de pirata sideral que amb mirada telescòpica i a l'atzar observa divertit els avatars d'unes petites criatures en algun raconet terraquí.

I el més bo del cas, és que aquest taumatürg impenitent es permet la llibertat de qüestionar moltes coses. El poder i la moral institucionals, sovint en surten molt mal parats. La raó no sempre té raó, i la lògica se la campa nua, sense corsé de cap mena, només amb els límits de la pròpia imaginació, que no té límits.

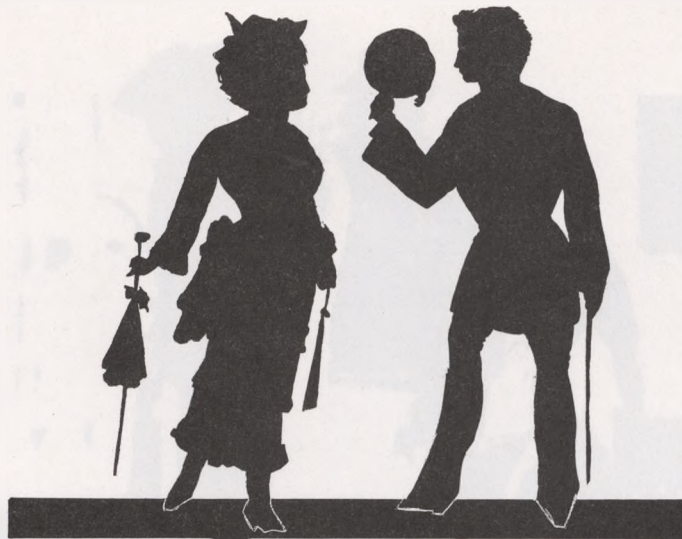
Dels condiments habituals en l'obra caldersiana, també presents a Antaviana, només cal fer-ne esment com a recordatori: intel·ligència, habilitat, imaginació desbordant, ironia, rabiós optimisme i un llarg etcètera que cadascú pot anar omplint al seu gust.

Si el teatre és, en definitiva, l'art de contar històries de viu en viu, i això és el que Pere Calders sap fer divinament, de què ens ha d'estranyar l'èxit clamorós d'Antaviana?

XAVIER RUSCALLEDA

CALDERS, PERE. «ANTAVIANA». Edicions 62. Llibres de l'Escorpí. Col·lecció El Galliner, n.º 51. Barcelona. Octubre de 1979.

TOT S'APROFITA

0336-70060

Hem llegit *Tot s'aprofita* (1), un dels darrers aplecs de contes de Pere Calders, que Edicions 62 va publicar l'any passat en dues edicions.

Quina meravella, submergir-se en el món imaginari i fantàstic, però sempre ple d'enginy, d'observació, d'humor i d'agudesia, dels contes de Calders!

Enmig del tragí quotidià en què, poc o molt, tots ens trobem immersos, lliurar-se relaxadament a seguir les trifulgues sorprenents dels personatges caldersians és una ocupació placida i molt recomanable.

En aquesta imaginació i fantasia que hem dit rau, probablement, un dels secrets de l'èxit dels contes del nostre autor. Al costat d'alguns de versemblants i d'altres de completament imaginaris, Calders dóna vida, sobretot, a un món en el qual sovint es barreja, amb mesura i equilibri, un percentatge de ficció amb unes situacions reals i, fins i tot, quotidianes. Ens fa traslladar el nostre angle normal d'observació de les coses diàries, i ens engresca a fer un judici crític de les coses i dels fets que ens envolten, al qual podríem posar moltíssims adjectius, però un per sobre de tots, el de «divertit».

Les situacions fantàstiques, absurdes, solen ressaltar a base d'establir unes comparacions amb fets de la més absoluta normalitat. Pensem, per exemple, en el venedor de forats d'«Accident de treball». Aquest venedor a domicili és un senyor ben real, que truca en un pis normal, que demana l'atenció d'un client «de carn i ossos», però que —i ací es presenta la situació insòlita— ven forats, i que en el paroxisme d'aquesta situació, que l'autor va acreixent de mica en mica, acaba essent engolit, per accident, dins del producte ofert. Així doncs, sempre tro-

bem algun personatge, algun objecte que ens dóna la mesura real de les coses i fa que l'absurd destaqui amb tota la seva gràcia.

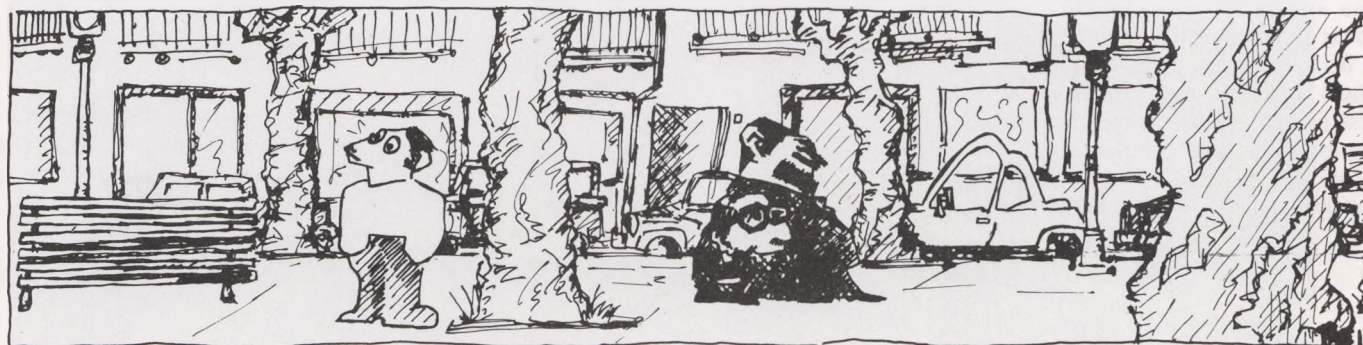
Aquestes situacions inversemblants se succeeixen contínuament, però sempre distintes, mai no repetides, i amb una característica que és garantia de qualitat: passem amb avidesa al conte següent.

Efectivament, aquest equilibri que diem, entre ficció i realitat, produeix en el lector una sensació agradable: sense haver-se d'introduir en un ambient d'aventures, o d'intriga, o de risc, ja superats, descobreix en el seu marc habitual una projecció insòlita dels fets de cada dia, que se li fa interessant i divertida.

I probablement hi ajuda molt un dels trets que podríem assenyalar com una constant en aquests contes, la ironia. Calders en fa un ús molt intel·ligent, i sovint la transforma en sàtira, bé que assenyada, serena, sense cap mena de crispació, però destinada a fer que el lector s'adoni de la incoherència d'alguns comportaments humans.

Aquesta ironia satírica té més mèrit per ser feta des de dintre mateix de la societat que critica. L'autor n'és un component més i diríem que, així, se sent amb tot el dret d'exercir-la. Val a dir, però, que ho fa des d'una posició estratègica. Ell és l'espectador que observa les flaqueses dels seus personatges, de prou a prop per a conèixer bé l'ànima humana, i de prou lluny per a no sentir-se dins del xipolleig, i poder-se mirar amb una certa dosi de simpatia i comprensió, les accions i els pensaments dels seus protagonistes, envers els quals diríem que sent un cert amor paternal.

L'autor no desaprofita cap ocasió per a mostrar-nos la seva

traça en aquest joc. Poques pàgines, o potser ratlles, podem llegir sense que n'aparegui alguna mostra, tant de caràcter individual, com social, polític... D'aquestes darreres en trobem un exemple en «El planeta In», que és una filigrana en aquest sentit.

Calders exerceix aquesta sàtira d'una forma molt personal. Sovint es resol en una simple frase, sense comentaris, la qual el lector ha de procurar que no li passi desapercebuda. A «La nota única», per exemple, veiem com una aranya esplèndida, de cristall, per a un teatre, és comprada per l'Administració, a base de retallar el pressupost destinat a educació.

Aquesta ironia ha de desembocar necessàriament en un dels aspectes més importants i ben aconseguits, creiem, de l'obra caldersiana: l'humor. Un humor que el lector d'ara i ací, ens sembla que agraeix profundament i que de vegades arriba a fer-nos esclafir la rialla, i, d'altres, simplement ens commou perquè ens toca la part sentimental. El podem trobar tant en la situació de fons del conte, com en una circumstància determinada, com, simplement, i ben sovint, en una expressió o en un incís. El mèrit de l'autor rau, d'una banda, a crear situacions còmiques –cosa que no és pas fàcil–, i de l'altra, a saber-les descobrir i fer aflorar en ocasions en què passarien desapercebudes al lector normal. Efectivament, l'autor treu partit dels detalls més insignificants. Les coses més petites, els fets més diversos revelen, a les seves mans, tota la gràcia que duïen en potència.

Aquest humor, a part de ser molt propi de l'autor, és fi, ple de tendresa, sà, no gens groller i, sens dubte, fruit d'aquella observació distant i acostada, a la vegada, de què hem parlat. Qualitats, totes, que són més d'agrair en un món en què van ben escasses.

Un aspecte que no podem passar per alt, tampoc, és el dels personatges que donen vida als contes. No sabem si es pot parlar de titelles que l'autor mogui al seu antull. Però, precisament, ens fa tot l'efecte contrari. Donen la sensació de figures escapades, fins i tot potser furtivament, de la rica imaginació de l'escriptor. Com si, a partir d'un somni –un somni amb plena consciència?– les idees s'encarnessin en uns diminuts éssers trapelles, una mica grotescos, vorejant l'absurd, àvids d'explicar-nos, cada un, la seva pròpia facècia. Tots tenen, però, una cosa en comú, la seva bonhomia, la seva cordialitat i la seva candidesa. Només cal esmentar, com a prototipus, els dos protagonistes de «El poder de la conversa», que comencen amb un duel i acaben ben agermanats. En una paraula, doncs, són personatges plens d'humanitat, si bé, de vegades, aquesta mateixa humanitat els omple d'imperficcions i limitacions. En tot cas, però, ells mateixos en són les primeres víctimes. Podríem fer moltes citacions, però ens vénen a la memòria, per exemple, el promès de l'Elisenda de «Assaig general», o el marit de «Regal d'aniversari».

D'altra banda, també tenim el personatge diguem-ne normal, que toca de peus a terra, del qual l'autor es serveix per donar

aquella sensació de contrast que hem dit, i fer, així, que ressalti més el tarannà del personatge extravagant.

Uns i altres tenen, però, en comú, el fet de guanyar-se ben aviat les simpaties del lector, ja que aconsegueixen de fer-li passar molt bones estones en la seva companyia.

Tocant al llenguatge, pensem que mereixeria un estudi aprofundit que no podem fer ací, però és, ben segur, la carcassa, el suport hàbilment muntat que dona l'estructura definitiva als contes i que l'autor sap utilitzar com a eina per a introduir el lector en aquest món encisador dels seus relats. És, efectivament, un bon acompanyant per allò que té de planer, àgil, fluid. Diríem que vol arribar al lector mitjà sense exigir-li cap esforç. Les expressions amarades de gràcia i d'agudesia hi són l'una darrera l'altra... Les comparacions lliures, plenes d'enginy, són una altra mostra del domini que Calders té del llenguatge. No és debades que s'ha servit sempre de la nostra llengua. Diguem també que, tot i la seva expressivitat, és una parla polida, cosa que sempre és d'agrair.

I, en aquest mateix sentit, val la pena d'esmentar l'absència de violència, sexe i altres recursos fàcils de què abusen tants narradors actuals. Són relats nets, recomanables a totes les edats. Demanen només un esperit despert per tal que hom no es perdi cap de les seves subtils. I insistint per aquest cantó, potser podríem arribar a parlar fins i tot d'un cert moralisme –això sí, sense obstinació, desencarcat– que, si no explícit –i per això més eficient– sí que hi és latent i es manifesta en una lectura atenta. N'hi ha prou, si no, de llegir el conte ja citat, «El poder de la conversa», per corroborar el que diem. Tota una lliçó per a les grans potències polítiques.

Una altra característica d'aquests contes de Calders és la brevetat. Sembla que l'autor la busqui expressament, fins a arribar a formular una mena de disculpa quan, per necessitats de l'argument, ha d'allargar-se més que no sembla voler. Vegem com inicia «El planeta In»: «Per molt que s'estimi la brevetat, a vegades cal començar pel començament. En aquest cas és necessari remuntar-nos a...». Aquesta particularitat s'accentua en els anomenats «Contes breus», dels quals el volum en recull deu. I és aquesta mateixa brevetat allò que ens fa veure els mèrits de les seves històries. No hi ha palla ni cap mena de retòrica supèrflua o innecessària. I tot i així, l'autor té tela per estona. Un conte darrera l'altre, i malgrat això, sempre nous i sempre diferents.

En resum, doncs, un excel·lent recull de contes que no dubtariem a recomanar a tota mena de lectors. Esperem i desitgem que Pere Calders continuï delectant-nos molts anys amb l'encís dels seus relats.

ROSA MARIA COSTA

(1) *Pere Calders, Tot s'aprofita, Col. «El balanci», 155, Edicions 62, Barcelona, 1983.*²

Il·lustracions: Fei.

Maryffred

**MODA JUVENIL DE PUNT
PER A DONA**

**VENDES DETALL:
Cort Reial, 22
GIRONA**

**FÀBRICA:
PARE ANTONI SOLER, 12
OLOT**

RELLOTGERIA

JOIERIA

FERRARONS

Sant Esteve, 16
Teléf. 26 02 07

OLOT

EL SABEU, AQUELL? (CONTES INFANTILS)

De sempre m'havia intrigat que als diversos reculls d'en Pere Calders hi apareguessin un o dos contes el subtítol dels quals, entre parèntesis, fos «Conte infantil». Aquests contes solien tenir com a protagonistes vaillets o nens, però no eren pas els únics que els tenien. Tampoc no podíem deduir de la lectura de l'obra d'en Pere Calders que fossin els únics adequats per a la mainada, o que resultessin excessivament infantils per a la gent gran. No hi havia, a parer meu, cap raó objectiva a l'hora de subtítular aquests contes i deixar-ne d'altres, que podien tenir tant d'èxit o més entre el públic infantil, amb el títol sol. I encara m'intrigaria si un bon dia el mateix Calders no m'hagués comentat que la majoria dels que portaven subtítol eren encàrrecs per a revistes infantils i que d'altres eren fruit del seu temperament de vailet de setanta-dos anys o dels que tenia al moment d'escriure'ls.

Aquests contes han estat aplegats recentment en un volum, *El sabeu, aquell?* (1), pensat fonamentalment per a un públic escolar d'edats compreses entre deu i catorze anys aproximadament; un volum que es feia necessari si no es volia continuar treballant, sobretot a nivell d'EGB, amb contes ciclostilats. El formen tots els contes d'en Pere Calders que porten el subtítol «Conte infantil», més una altra bona colla que per la seva temàtica, personatges, o pel fet de ser dedicats especialment a mainada (com és el cas del darrer, dedicat a Pol i a l'Arcadi, néts de l'autor) poden arribar més directament a aquest públic.

L'autor de la tria ha estat el mateix Pere Calders, que s'ha limitat, com dèiem, a aplegar aquells contes que podien resultar més apropats a la mentalitat i als gustos d'infants i adolescents. Tot i que en algun cas, la tria, ens pot semblar un xic arbitrària (per què inclou «L'arbre domèstic» i deixa de banda «Història natural»?; què té d'infantil el «Reportatge del monument de Sonilles» que no tingui «Demà, a les tres de la matinalda»?; per exemple) crec que l'hem de considerar encertada si n'exceptuem un cas. Em refereixo concretament al conte «La ciència i la mesura» que, malgrat tenir part dels protagonistes infantils, sembla molt poc apropiat per a nens de menys de catorze anys, perquè difícilment en podran copsar la ironia, i si només es queden amb l'anècdota pot ser força antipedagògic, ja que al conte hi ha tortures, enverinaments...; tot com si formés part dels jocs (d'autodefensa?) dels protagonistes infantils.

Si continuéssim en aquesta línia de retrats encara n'hauríem de fer algun altre. En primer lloc el fet que el conte «Reportatge del monument de Sonilles», per qüestions de drets editorials, sigui citat com a integrant del recull *Demà, a les tres de la matinada*, tot i haver sortit ja a *Tots els contes*, d'on procedeixen la majoria dels que formen el recull que comentem. Un embolic més pel que fa a l'ordenació de l'obra d'en Pere Calders.

El segon seria el poc atractiu que tenen les il·lustracions de Francesc Miñano. Semblen més un pretext que no pas un complement, fins al punt que, a parer meu, no n'afavoreixen gens la lectura.

El darrer, no excessivament greu si no fos pel públic al qual va destinat el volum, és la mitja dotzena d'errors, ortogràfics i de compaginació, que conté la primera edició i que sempre són de doldre, però més en llibres de previsible ús escolar.

Vistos aquests aspectes tangencials, però que també formen el llibre, passem als continguts d'*El sabeu, aquell?* El recull (o potser fóra millor l'antologia?) el formen setze contes que abracen tot el que havia publicat en Pere Calders en el moment de l'aparició i que, amb les objeccions que hi hem fet, són els més adequats per a un públic infantil i adolescent. Ho prova tant la inclusió a la col·lecció «Panchatantra», com el fet que molts haguessin estat, i continuïn essent, utilitzats a diverses escoles com a material pedagògic bàsic per a treballs de vídeo, teatrals, lèxics...

Si n'haguéssim d'assenyalar el fil conductor, ho hauríem de fer, com en tota l'obra de Calders, d'altra banda, destacant-ne sobretot el grau d'imaginació, fantasia, enginy i ironia que plana sobre tots ells i que els converteix en unes planes que es poden llegir i rellegir sense que perdin la frescor, ans al con-

trari, ja que cada vegada s'hi troben noves subtilitats que s'escapen a la primera lectura. I això s'esdevé igualment quan els lectors són nens i joves.

Els contes del volum els podem agrupar fàcilment en dos grans blocs: aquells que són escrits en primera persona, i aquells que ho són en tercera.

Els primers tenen, a ulls dels lectors joves, el mateix autor com a protagonista de nombroses aventures, de les quals, i malgrat el que se'n podia esperar, no surt gaire ben parat: el seu enginy per a enganyar una vaca el porta a la presó («El problema de l'Índia»), la tranquil·litat de poder parlar català sense ser entès, a Birmània, li produeix un bon espant («Els catalans pel món»), el secret de l'habitant del monument de Sonilles, al conte quasi homònim, no arriba a esbrinar-lo ni ell ni, naturalment, el lector... I podríem continuar.

Tots tenen el ganxo de les coses directes, però encara cal afegir-hi el to d'acudit que prenen i la normalitat amb què són presentades les seves aventures, per molt inversemblants que puguin semblar.

Els narrats en tercera persona tenen com a protagonistes, o almenys com a inductors de l'acció, nens i xicots compresos entre les edats a què va destinat el recull, o més petits i tot, cosa que no sol passar en el grup anterior, si n'exceptuem el conte que tanca el volum, «Pedagogia aplicada».

En tots aquests el to de normalitat amb què són narrats els fets més inversemblants, característic de tota l'obra de Pere Calders, d'altra banda, continua. Potser caldria assenyalar que aquí la inversemblança és arraconada (o potser caldria dir complementada?) per la fantasia, ja que un món fantàstic, resum de tots els mons fantàstics que solquen la literatura popular infantil, se'ns obre a cada conte: la finestra de les golfes de la

Tessa («La finestra»), la fada de la Roser («Els nens voladors»), el gos xerraire d'en Ponç Eimeric («Un gos és com un rei»), l'«ET» disfressat de figura de pessebre que un bon dia descobreix l'Ernest («Explorador celeste a la deriva»), el raspall del nen Sala que es torna un gos («Raspall»), etc.

En altres casos la fantasia no és res més que una vida interior tan forta, que ha de trencar motllos. És el cas de la paraula màgica de l'Abel del conte «En començar el dia» (més conegut actualment per «Antaviana») o el dels miralls d'en Joan per a caçar la lluna (molt més poètic que el pagès de la cultura popular que la vol pescar amb un cove!) del conte «La lluna a casa», per citar-ne un parell d'exemples.

Tots, però, són un món d'aventures fantàstiques, presentades amb la normalitat més absoluta, de les quals, i a diferència del que passava al bloc anterior, els protagonistes solen sortir molt ben parats. Tant, que els grans (autosuficients, impacients, enderiats, despreciatius...) han d'acabar acceptant l'evidència d'allò que negaven o almenys rosegats pel corcò del dubte.

Aquests són, una mica per alt-enllà ja que ni tan sols no he citat tots els del recull, els contes d'*El sabeu, aquell?*, un llibre que calia, ja que en Pere Calders tenia pocs volums apropiats per a lectors menors de catorze anys, tot i que tenia coses escampades ben aprofitables, com ho demostra aquest llibret de l'editorial Casals i ho demostraran altres que ja s'anuncien en aquesta línia.

PERE MARTÍ I BERTRAN

(1) Pere CALDERS. *El sabeu, aquell?* Col. «Panchatantra», 1, Ed. Casals, S. A., Barcelona, 1983.

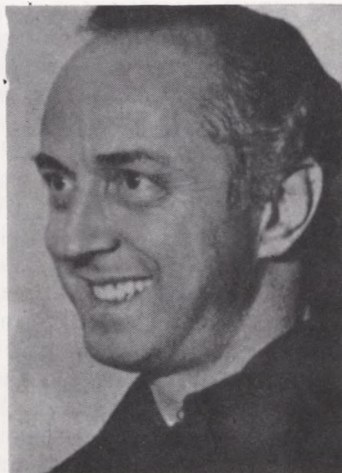

LA MANERA NARRATIVA DE PERE CALDERS

Solem anomenar conte –i no crec que anem desencaminats, si és que ens volem entendre i no confondre'ns amb subtiletes professorals– un text en prosa –normalment: ja sé que hi ha hagut i hi pot haver contes en vers–, d'unes dimensions més aviat breus i de contingut narratiu o descriptiu d'una situació o d'un estat d'ànim, resolt, però, en aquest cas, en una dinàmica que tregui del seu estatisme la situació o l'estat anímic. Partint d'aquesta definició provisòria –susceptible sempre de matisació i d'afinament–, podríem començar a establir una classificació en subgèneres del conte. Diríem, aleshores, que els contes de Pere Calders pertanyen al subgènere del conte-acudit. Entenem per conte-acudit aquell que parteix d'una situació, d'un fet o d'una personalitat insòlita o, almenys, sorprenent, o bé que s'hi resol.

Que parlem de Pere Calders com a autor de contes, no vol dir que desdenyem les seves narracions més llargues, les seves novel·les. Però també aquestes estan presidides per un recurs que domina tota l'obra d'aquest autor: la burla, sota la forma de l'humor més que no sota la de la ironia. Per a mi, aquest recurs és propi del conte i no –encara que tampoc no l'exclou– de la novel·la, sobretot si tenim del gènere novel·la la idea que ens en va furnir el realisme. Mantenir aquesta actitud burlesca durant les dues-centes pàgines llargues de *Ronda naval sota la boira*, per exemple, dona a la narració un to de conte molt característic. (L'edició de la novel·la per Edicions 62, el 1981, du a manera de pròleg un article de J. Triadú titulat «La novel·la del més pur Calders»). Fóra excepció, potser, d'aquest to de conte constant en la narrativa de P. Calders, *L'ombra de l'atzavara*, on els elements novel·listics guanyen la partida, tot i que la narració parteix del subratllat d'una situació ben definida i perfilada: el contrast entre la idiosincràsia dels mexicans i la dels immigrants o exiliats europeus.

Tot parlant de la presència de l'humor en la narrativa de P. Calders, se m'acut que algú la podria encollar amb aquella narrativa, afecionada també als textos breus –però que també donava novel·les llargues–, tocada d'humor, atreta per l'originalitat en la creació de situacions i de personatges o en la interpretació d'alguns dels grans temes de la Humanitat –estic pensant en la creació o l'origen de l'home d'*Allò que tal vegada s'esdevingué* i en la singular visió de l'heroi wagnerià de *La veritat sobre Siegfried*– i molt curiosa de la correcció lingüística que va ser l'Escola o el Grup de Sabadell, que, en una ordenació per a un possible estudi de la literatura catalana, hauríem de considerar integrada no exclusivament per autors sabadellencs. Però P. Calders se'n fa una mica lluny, d'aquest grup, humorístic, de vegades fins al destarotament. P. Calders, justament, serva sempre, fins i tot en aquelles narracions que parixen de l'absurd o hi acaben, l'ordre i el concert. Sempre conta les coses

guiat per un ben sòlid fil de lògica, com un bon autor de rondalles o de relats d'aventures. Està més prop dels autors medievals de «romans», del Cervantes d'algunes novel·les exemplars –*El licenciado Vidriera*, *El celoso extremeño*– i del *Quixot*, que no de les intencions desmitificadores dels sabadellencs o dels professionals de l'acudit.

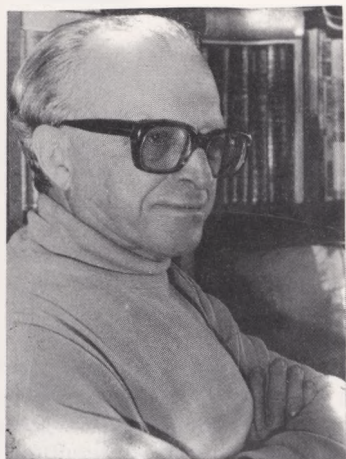
Quan dic que P. Calders conrea el que he anomenat conte-acudit, no pens en els professionals del *chiste*, sinó que em vull referir a allò que la crítica qualifica de «fracàs intel·lectual del lector» per explicar el cop de sorpresa que alguns recursos de l'expressió literària –metonímies, metàfores, acudits– tenen com a característica essencial i força bàsica. Però P. Calders no és mogut per intencions desmitificadores; al contrari: el que fa sovint és mitificar, fins a un grau, de vegades, que el faria comparable a Poe, si no fos perquè P. Calders no és mai desassistit de la seva congènita bonhomia. Aquest miracle de mitificar persones, fets, coses i situacions, des de la badoqueria, si voleu –perquè el narrador manté el dret d'admirar-se del que sigui– però sense caure en l'estúpida ximpleria del badoc, és degut a un altre do de P. Calders, amb el qual amara generosament la seva obra: la poesia. P. Calders és un autor profundament poètic. La crida que fa constantment, com a bon humorista, a la realitat, la fa per raó de poesia. Potser caldrà que m'expliqui més extensament, ja que millor no en sabria.

Un dels recursos més coneguts i més sol·licitats del gènere humor, és el de donar a les coses, situacions, persones, fets, la dimensió humana, acordada amb la realitat, de la qual semblava que s'havien escapat. D'això en diuen desmitificació o vulgarització aquells qui tenen un mal concepte de la realitat. En la literatura clàssica hi ha un llibre molt característic d'aquesta actitud: les anomenades *Històries increïbles* de Palèfat (un personatge no gaire precisament identificat), publicades no fa gaire –el 1975– per la Fundació Bernat Metge, a cura del professor E. Roquet i Lovera. En aquesta obra s'explica que els centaures eren simplement uns homes a cavall, que l'Esfinx era una reina poderosa, però no un monstre amb urpes de lleó, cos de gos i ales d'ocell, etc. Doncs bé: Calders admet, pot admetre, que els centaures fossin homes muntats en un cavall, però no perquè trobi els centaures meravellosos i dignes de tota admiració, sinó perquè troba molt més admirable i meravellos que els homes areguin o anostrin un cavall, el muntin i se'n serveixin.

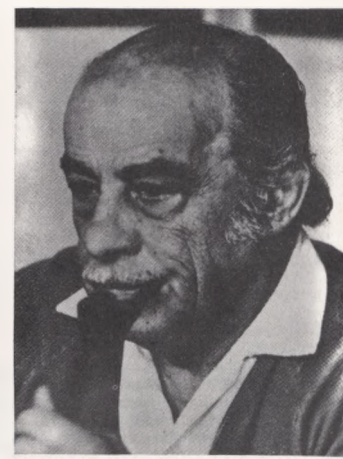
Això dona una singular originalitat a la narrativa de P. Calders, que no resulta tant dels recursos de què se serveix, com de la manera d'utilitzar aquests recursos, de l'actitud intel·lectual des de la qual contempla i tria aquests recursos i els posa al servei de l'expressió literària. Com que, a més, és extremament sensible als valors de l'idioma i al sentit, així convencional com ultracon-

CAIXA
D'ESTALVIS
PROVINCIAL
DE GIRONA

TREMOLEU, KASPAROV I KÀRPOV: VÉNEN EN CALDERS I EL TÍSNER!

Tinc una cinta de vídeo amb una filmació feta a casa meua (i vostra, és clar; no, no s'ho val!) per la gent de la televisió, en la qual en Pere Calders i jo fem una partida d'escacs. És una escena autèntica i, tal com la cambra enregistra els nostres moviments, el micròfon s'encarregava de traslladar a la cinta les nostres paraules. Passada a la seva velocitat normal, la pel·lícula sembla que sigui el producte d'acurats assaigs, plena de gags meditats, i fa pensar, inevitablement, en certes escenes memorables dels germans Marx. En Calders i jo ens vam quedar garratibats quan la vam veure: no sospitàvem pas que aquell era el nostre quefer escaquístic! Allò sembla, més aviat que no pas un joc d'escacs, un partit de rugby!

L'artifici del vídeo, que permet de passar la pel·lícula a una velocitat més alta, aplicat a la nostra li atorga unes peculiaritats diabòliques: ja no sembla una vella història dels germans Marx, sinó un Chaplin d'època primerenca. I, encara, passada en marxa enrera, és la follia desencadenada. Fa morir de riure als espectadors i de vergonya a nosaltres, els dos protagonistes.

N'hem parlat molt, d'això, d'aquesta manera nostra de jugar al que, per entendre'ns, en diem escacs. Els jugadors de debò rumien llargament el moviment d'una peça; nosaltres, no; sembla que ens burxin o que cavalquem la bicicleta supersònica de Francesco Moses. Els jugadors autèntics apliquen severament allò de «peça tocada, peça jugada»; nosaltres les pincem totes i, com que cal decidir-se, agafem la menys convenient.

Per als jugadors veritables les jugades són irreversibles; no pas per a nosaltres: «Alfil sis alfil, escac i mat!», «Espera't! Poso la dama aquí» i refem la jugada. Hi ha hagut partides que ens hem fet escac i mat vuit i deu cops.

Alguna vegada que, excepcionalment, he rumiat un xic, ens hem cruspit un cavall o una torre propis. Altres, hem hagut d'interrompre el joc perquè no hi havia mat possible: mancava el rei, que havia fugit del tauler i havia caigut al

sòl vés a saber des de quan! I tots dos de quatre grapes per terra, fins que l'hem trobat, pèrfidament amagat darrera la pota d'una cadira. El rei havia abandonat el reng i tenia tota la raó d'aquest món: allò no era cap combat de cavallers estratègics!

O potser s'havia empipat per un enroc inesciaent, que el deixava en escac i no ens n'havíem adonat, o se sentia nerviós per les partides ja ben entrades i suspeses quan descobriem que un dels dos combatents tenia el parell d'alfils en quadre negre.

Què són, les nostres partides? Combats de boxa? Jocs de parells o senars? La gallina cega? Trieu què us agradi més. Però per a nosaltres, és excitant i divertit i ens hi fem grossos tips de riure. Probablement aportaria tranquil·litat de consciència plantar un cartellet que advertís que «qualsevol semblança amb un joc d'escacs és purament casual i fortuïta».

Excepcionalment distret, té els seus inconvenients cada cop que ultrapassem l'àmbit domèstic. Ens claven unes pallisses, els altres escaquistes! En Pere es va comprar una màquina electrònica de jugar a escacs. Em deia:

—No t'ho pots imaginar pas! L'he guanyada una sola vegada, amb el programa número 1. Poso el 2 i m'atonyina miserablement.

—Quants programes té?

—Fins al número 8.

—Demà pujaré a casa teua. La desafiaré amb el 7 o el 8 mateix.

Em va estrènyer efusivament ambdues mans entre les seves, i em va dir amb accent compungit:

—T'acompanyo en el sentiment.

AVEL·LÍ ARTÍS-GENER

0336-76260

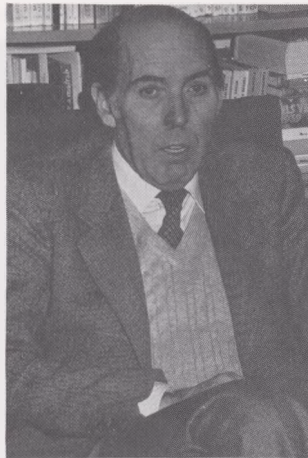
JOAN TRIADÚ OPINA SOBRE L'OBRA CALDESIANA

Joan Triadú i Font va néixer a Ribes de Freser (Ripollès) l'any 1921, de pares provinents de les Preses. Als setze anys obtenia el títol de professor de català i ingressava a la Universitat de Barcelona el 1939, on es llicencià en llengües clàssiques. Des de jove es distingí en activitats culturals catalanistes, i intervingué en la preparació dels primers professors de català de la postguerra. Fou també un dels artífexs dels concursos literaris de Cantoni-grós (1944-1968), i col.laborador en multitud de revistes catalanes. Defensor del monolingüisme i de la realitat nacional catalana, actualment és secretari tècnic d'Òmnium Cultural i director de l'escola THAU. Com a escriptor, crític i pedagog, ha publicat diverses obres entre les quals destaquen «Endimió», «Antologia de la poesia catalana (1900-1950)», «Antologia de contistes catalans», «Una cultura sense llibertat» i «La novel.la catalana de postguerra». És membre de l'Institut d'Estudis Catalans, pertany al Consell d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat, i el 1982 va ser guardonat amb el Premi d'Honor Jaume I.

Essent com és un dels primers crítics que valorà l'obra de Pere Calders i un defensor acèrrim del conte, ens ha semblat que no podia mancar la seva veu en aquest número especial, i per això li hem fet unes quantes preguntes sobre Pere Calders i la seva obra.

A l'«Antologia de contistes catalans» escrita per vostè l'any 1951, inclou ja un autor gairebé desconegut anomenat Pere Calders. Per què? Què significava en aquell moment l'aparició d'un contista com Calders?

Sí, quan preparava l'antologia Pere Calders era encara molt poc conegut, tot i haver publicat ja «El primer arlequí» i la novel.la «La glòria del doctor Laren» abans d'exiliar-se. Jo en coneixia dos o tres contes, apareguts a la «Revista de Catalunya», editada a París, un dels quals em va entusiasmar molt. Narrava, aquest conte, titulat «La ratlla i el desig», les peripecies d'un agrimensor que en tornar a casa un dia al vespre creu que «allò» no és la seva casa perquè les distàncies no són les mateixes de sempre i les perspectives no se li corresponen i, expert agrimensor d'ofici, no podia acceptar que fos la seva. Aquesta història, característica d'en Pere Calders, molt profunda i relacionada amb la vida quotidiana de la gent, va fer que m'interessés pel seu autor. Vaig posar-me en contacte amb el seu pare, el qual em va proporcionar l'adreça d'en Pere a Mèxic, i així iniciarem una correspondència sovintejada que em va permetre recollir una sèrie de contes inèdits seus. Aleshores, a través dels retalls de pu-

blicacions i col.laboracions a diversos diaris que ell m'enviava, vaig poder comprovar que no tan sols era l'escriptor original i imaginatiu que en un moment donat m'havia sobtat favorablement, sinó que em trobava davant d'un dels millors narradors catalans del segle XX. Després va venir «Cròniques de la veritat oculta», obra confeccionada amb el material que en Calders m'enviava des de Mèxic i batejada, en certa manera, per mi, ja que ell es limitava a fer-me arribar amb una gran confiança els contes que jo més tard distribuïa en parts o capítols. Aquesta obra va obtenir el premi «Víctor Català», en el jurat del qual jo era present, i així en Pere Calders va començar a entrar pels seus propis mèrits a la història de la nostra literatura.

—Es pot parlar d'evolució en la seva obra narrativa o el seu estil?

No es pot parlar gaire d'evolució. Pere Calders és un escriptor sòlid. Hi ha escriptors que tenen diversos períodes evolutius i d'altres evolucionen amb una superposició d'etapes, com si de materials es tractés. Pere Calders és d'aquests. Així, quan el grup Dagoll-Dagom va proposar-se representar «Antaviana», basada en diverses obres seves, va poder mesclar contes trets d'«El primer arlequí» amb contes molt posteriors, com el mateix «Antaviana». Crec que en Calders, més que etapes hi ha mètodes de treball, mètodes d'aproximació a la realitat, perquè és un home capaç d'escriure tant articles com contes com novel.las de l'estil de «L'ombra de l'atzavara», que representa el seu comiat de Mèxic. Però «Ronda naval sota la boira», que és per a mi l'obra més extensa i universal, a la vegada que significativa, de Pere Calders, és, de fet, una obra que retorna als orígens, a la fantasia irònica i satírica. Calders planteja l'existència humana tal com ell la veu amb una certa sensació que hi ha una realitat inexplicable o que, almenys, la lògica sola no pot explicar. La mateixa «Ronda naval sota la boira», té una base en l'enfonsament del Titànic, del qual es parlava molt en la seva infantesa i joventut. És per tot això que no crec que es pugui parlar d'una evolució, ja que Calders no deixa mai la imaginació fantàstica, la reflexió sobre la realitat i l'humor. Des d'«El primer arlequí» trobem un Calders sòlid, ordenat, profund i clar, amb una manera de fer una mica kaskiana, tot i que no en va conèixer l'obra fins anys després, consistent a presentar les coses més inimaginables i fantàstiques amb un estil i presentació absolutament normals.

—A part de l'humor i la fantasia, hi ha altres constants en l'obra de Pere Calders?

Una altra constant, és la seva filosofia de la vida i de la manera de pensar. Per exemple, la seva catalanitat irreductible, total, que el fa escriure només en català. Hi trobem també un afany de justícia que el fa tenir una posició sempre exigent en totes les situacions socials i polítiques. És un home amb una fe absoluta en la llibertat i la democràcia, i les defensa aferrissadament, com ho ha vingut fent els darrers anys amb centenars d'articles publicats al setmanari «Canigó», ara malaguanyadament desaparegut. Són reflexions sobre la realitat immediata de Catalunya, i tots ells tendeixen cap a una postura ideològica o filosòfica que arriba a tenir un caràcter polític, però independent de qualsevol conxorxa o manipulació. Crec que aquest pot ser un element que, al costat de l'humor i la fantasia, primordials en la creació literària de Calders, apareix en un segon pla menys important. Aquest és un dels fets que em van fer sentir més a prop d'ell perquè veia que la seva actitud demostrava un gran sentit de la realitat catalana, a més d'una gran imaginació per a penetrar els problemes de la nostra naturalesa i forma de pensar.

—Per què Calders és més conegut com a contista? És potser el gènere literari que millor li escau?

Crec que Pere Calders és més contista que novel·lista en el sentit que la novel·la és generalment una obra llarga i lineal, on una sèrie de fets s'esdevenen fins arribar en una conclusió, i Calders és un home de cercle, no de línia. No escriu amb un encadenament llarg i modificable a voluntat, ell és concis de mena. Podríem dir que és un cas invers d'en Pedroló, el qual reconeix que escriu bons contes però hi afegeix que no acaben de donar-li la mesura de les seves possibilitats i, per tant, prefereix la novel·la. Calders tendeix a l'expressió breu, i la novel·la d'una certa extensió se li fa difícil. No obstant això, té novel·les com «Ronda naval sota la boira», la més reeixida i genuïna, on juga amb el lector i li explica coses d'una manera senzilla i amena. «L'ombra de l'atzavara», més que una novel·la és una crònica de la seva experiència mexicana muntada a partir d'un nucli de contes. De fet, però, el conte és el gènere literari on millor es mou en Calders i on aconsegueix una gran expressivitat descriptiva. Ell ha portat el conte, el gènere modern més cultivat després de la poesia pels escriptors catalans, a uns nivells qualitius presentables arreu del món.

—Com són els personatges i el món que se'ns presenten a les seves obres?

Pere Calders és dibuixant tècnic de professió, i com a tal té una visió esquemàtica dels homes i les situacions. Ara, a l'hora d'escollir els models, no es pot dir que rebi influència de gairebé ningú, la seva visió de la realitat és original. Tan sols podríem assenyalar certes afinitats amb l'humor i la ironia de Josep Carner. La guerra i l'exili a Mèxic han conformat una idea del món que ell expressa en els temes i elements narratius que el caracteritzen. Un món on, per damunt del sentit que cadascú dona a la vida, preval sempre un destí. Paral·lelament, els seus personatges expressen el desgavell del «jo», aquest desconcert de l'home contemporani i crisi de personalitat.

—Què suposa «Antaviana» en la trajectòria de Pere Calders?

«Antaviana» va ser realment una gran troballa. De fet, més que la publicació, foren les representacions les que el popularitzaren. L'obra va agradar a tots els públics, i expressava d'una manera molt fidel el món de Calders. Va servir per revalorar aquesta literatura fantàstica i imaginativa, tants cops arraconada per una literatura més basada en la raó, més lògica i «útil» i, per tant, totalment contraposada a l'estil de Calders. Fou el reconeixement popular a una obra a l'abast de tothom i a un escriptor que no buscava el renom ni el prestigi, sinó que es limitava a posar a nivell literari les situacions absurdes i anormals de la realitat.

—Si «Antaviana» suposa la ràpida popularització de Pere Calders, ¿representa «Invasió subtil i altres contes», premi Crítica Serra d'Or 1979, el reconeixement de la crítica a la seva vàlua?

Sí, l'obra no va defraudar les esperances que s'havien posat en ell, i ve a ser una reunió de tot Calders, un repàs millorat de l'obra anterior. Quan es va presentar al premi, tots els crítics ja vam veure que el seu nivell literari estava indubtablement molt per damunt dels altres autors. Quelcom semblant a Mercè Rodoreda i altres escriptors que es troben en un nivell universal difícil d'igualar.

—I la influència de Pere Calders en la narrativa catalana moderna?

Crec que els autors de les noves generacions, un Albanell, un Monzó, posseeixen influències caldersianes, i ells mateixos no s'amaguen d'expressar llur admiració per Calders i la seva obra. Ha influït bàsicament en el sentit de donar una plena llibertat de creació i una independència total al contista, sense sotmetre'l a gustos, corrents, interessos comercials o, fins i tot, deslliurant-lo de les suposades preferències del públic. Això ha servit d'exemple a gran part dels autors novells, els quals el consideren el seu mestre.

—Quina relació personal i literària l'uneix a ell?

Calders va néixer abans de la guerra, i va haver d'exiliar-se quan va acabar. Jo, que sóc nou anys més jove, no el vaig conèixer personalment, sinó que iniciarem una relació epistolar amb motiu de preparar l'«Antologia de contistes catalans». I ens ha passat una cosa molt curiosa. Mentre ell va ser a Mèxic ens vam escriure molt, però ara que ambdós vivim a Barcelona no ens veiem mai a causa de la molta feina que tenim. Amb prou feines em truca quan es publica algun escrit meu sobre ell. La nostra relació, però, ha estat d'una gran amistat i confiança mútua que m'ha permès conèixer de ben a prop l'obra d'un gran narrador i contribuir amb la meua crítica a la seva divulgació.

Ja és tard. Ens acomiadem del senyor Triadú, li agraïm l'estona que ens ha dedicat i, amb el cassette sota el braç, deixem el pis de Sant Gervasi per dinar al centre de Barcelona i tornar cap a Olot.

RAÛL MASSANELLA
XAVIER PUIGVERT

(Alumnes de COU de l'Institut Montsacopa)

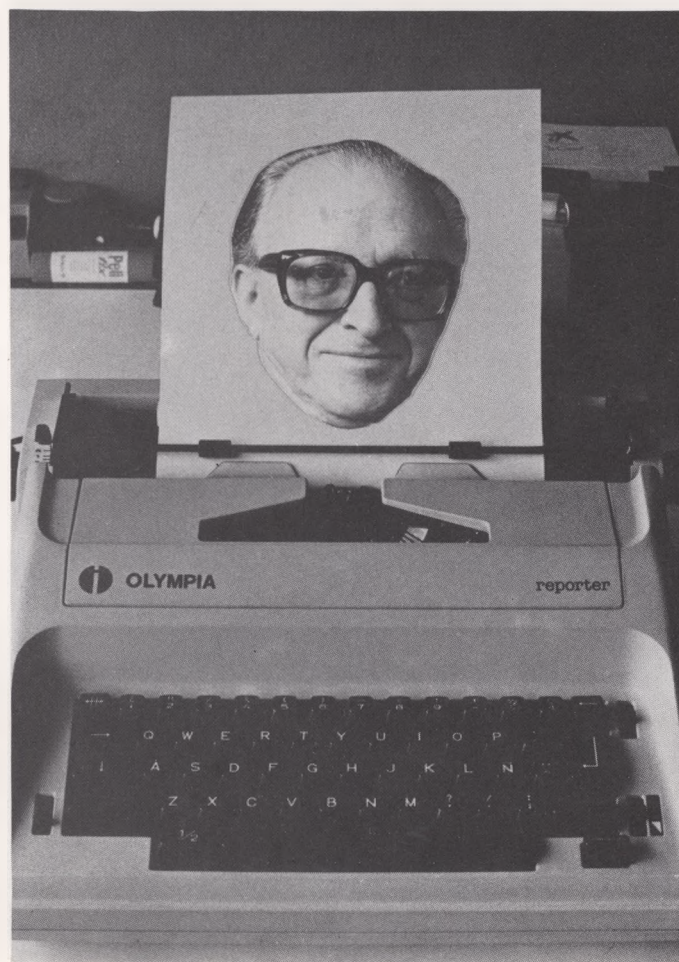

Fotografies: Joan Juanola.

0336-70460

PERE CALDERS: PAPERS I RONDALLES

D'un campanar oblidat toquen les quatre, humitoses i descolorides de tardor barcelonina. El metro ens engoleix, mandrós, amb una bafarada feixuga per tot acolliment; se'ns encasta, càlida –la gent camina–, ens afanyem –la gent demana: canta, es plany... actua–, eixordament obsessiu, xafogor companya, la gent empeny, la gent mira orbament, la gent ens frega, no hi ha contacte, la gent puja, la gent baixa, la gent evita una ullada..., i som gent.

La frescor d'una alenada ens retorna: seny de cases velles arreu, apedaçat de coloraines de «boutiques», de «pubs», de restaurants, de cotxes... llindar 91-93. Falten encara cinc minuts, però ens sembla d'una cortesia indispensable d'acudir un xic abans a la cita.

És un sisè pis. La repetida monotonia de la porta esdevé de sobte rebuda cordial, franca, d'un home baixet, amb ulleres gruixudes i el rostre somrient.

Traiem el magnetofon –ell s'ha assegut a contrallum: «Perdoneu, és que la claror em fa mal als ulls»–, un instant d'esverament – ell recobra en un no-res el seu posat tranquil, no saltres no pas encara...

Es diu Pere i dos cognoms més. Nasqué a Barcelona però els records d'infantesa tenen olor de pagès, de masia, del Vallès:

«Tant la família paterna com la materna són del Vallès. El meu pare, nascut a Sant Cugat, ja va venir de petit i va passar tota la vida ací, i jo vaig néixer a Barcelona també. Es va conservar sempre, però, de part de la mare una masia on va transcórrer una part molt important de la meua infantesa: el meu pare era viatjant de comerç i passava molt temps fora, llavors la meua mare s'estava a la masia. En tinc molts bons records, de pagès, de la casa pairal, que avui, quan en parlo, sembla mentida, però el cert és que vivíem apartats de tot el món, no arribaven notícies de res, ens produïem tot el que necessitàvem: l'oli, el vi, els productes de l'hort, del bestiar... I un cop cada mes anàvem al mercat de Granollers per si mancaven cordes d'esparg, llumins de sofre...»

El llenguatge de Pere Calders, tant en els seus contes com en la parla quotidiana, és farcit d'expressions procedents de la saviesa popular que avui es troben en un decandiment general:

«Jo em vaig educar amb això: la meua àvia de cada cosa en trobava l'adagi, el proverbi... i és interessant parlar-ne perquè a en Sales això el preocupava; considerava que un idioma que perd aquesta saviesa popular s'empobreix. I tenia raó. Ara bé, en els meus contes el llenguatge no és mai deliberat, sinó ben espontani, de primera impressió.»

Pere Calders no va anar a l'escola fins molt tard; la mare li ensenyava de lletra a la masia; el pare, un viatjant amb una vocació apassionada de dramaturg, l'esperonava constantment.

«El pare tenia una gran passió per les lletres i li feia il·lusió d'encomanar-me aquesta vocació... i li posava a l'abast una biblioteca considerable.»

«Hi ha uns noms oblidats que quan jo era jovenet em van influir molt i que avui ja gairebé ningú no es recorda qui són: escriptors alsacians que van escriure uns llibres molt ben traduïts al català: *Rondalles de poble*, *El tresor del vell cavaller*, que són una delícia i encara els vaig rellegint i m'agraden molt. Dels nostres, Ruyra. Per a mi té una gràcia especial en buscar les arrels del llenguatge, la puresa... i, dels nostres clàssics, és el primer que em ve a la memòria, potser perquè a l'escola on vaig anar el teníem com a llibre de lectura.»

Tenia nou anys, i fou aleshores que el meu pare canvià de feina: establí una impremta, inscriví el marrec a l'escola i, sense perdre mai contacte amb la masia («Hi anàvem a l'estiu...») la família residí permanentment a Barcelona.

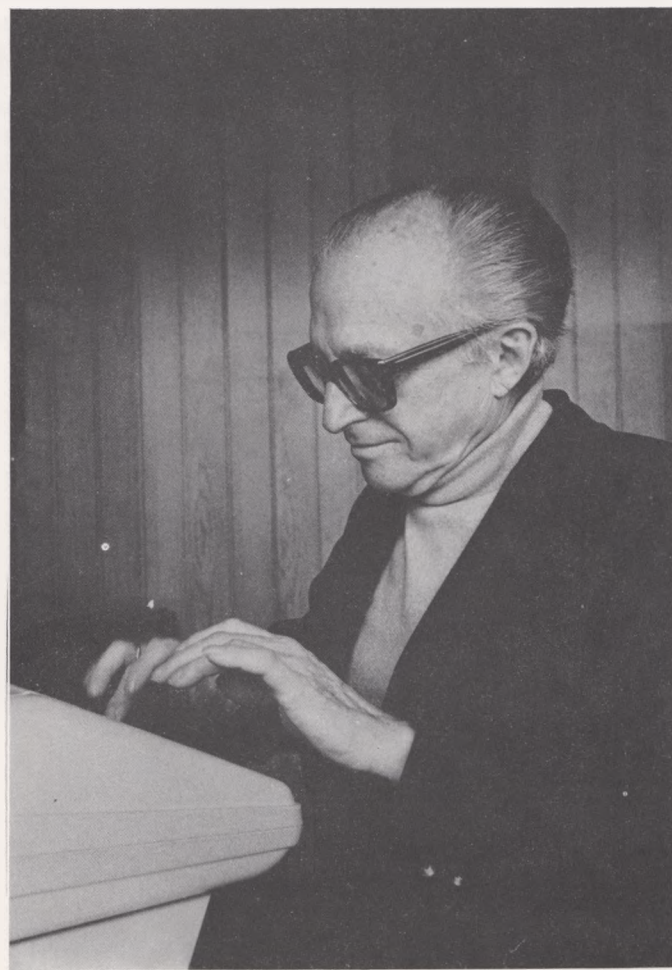
Era l'escola Mossèn Cinto («Hi vaig anar una mica ganàpia, però no vaig perdre el ritme»), i encara en guarda alguns companys i en serva molts de records: Bons records...

«Ens deixaven una total llibertat, i ens estimulaven a dir contínuament el que pensàvem, sense traves.»

Fruit d'aquest al·licient és el primer conte de Pere Calders, «El primer arlequí», que més tard donaria títol a tot un recull de composicions de tema dispers, del qual no està satisfet del tot («afortunadament no n'estic de cap», ens diu), però que tampoc no avorreix: cal que la considerem una obra de joventut que, per cert, no ha estat mai revisada ni, per tant, corregida: «Mira, si ara ho repassava, ho faria diferent. El qui va escriure «El primer arlequí» era un noi jove, i no hi ha cap vell que tingui el dret de corregir un jove.»

...i un record dolent:

«La meua escola, la van tancar forces de l'exèrcit «nacional» amb el pretext que hi van trobar uns mapes lingüístics d'Europa on els Països Catalans eren marcats amb un color diferent de la resta d'Espanya, com hi havia el portuguès, el basc, el gallès, el bretó... I el record que en tinc —jo devia anar pels catorze anys— és de soldats que vénen a tancar l'escola per a sempre més. I fou una acusació de separatisme...»

Pere Calders parla seguit-seguit; té tantes coses a dir i per contar —encara sort del nostre vell magnetofon!—: acudits, opinions, anècdotes... records i records. Mots acompanyats de gestos aclaridors, precisos, discrets..., d'una expressió mürria i desperta. Hi ha qui ha dit que té cara d'ocell (tot són opinions!), ara bé, sobretot fa cara... de bon home.

«Després vaig anar a l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona.»

Potser hi va haver un interval d'un parell d'anys entre l'escola i la Llotja: romangué una temporada a casa d'un dibuixant de publicitat txec establert a Barcelona, treballà d'aprenent en un taller d'escenografia, féu, en definitiva, uns quants intents per saber si realment era allò el que li interessava: dedicar-se al dibuix.

«La proposta del meu pare em va afectar de seguida: jo volia ser escriptor. Però ja sabia, també, que escrivint no em guanyaria la vida i calia que triés ofici. I, buscant, buscant, vaig pensar: seràs dibuixant!»

De tota manera, les lletres eren la seva vocació: mentre feia de dibuixant li començà a atreure el periodisme i entrà com a redactor al «Diari Mercantil», estranya aventura d'un multimilionari barceloní que n'encarregà la direcció a una colla de joves, amb l'única condició que li mantinguessin les habituals seccions de borsa i d'entrada i sortida de vaixells. I així, aprofitant l'avinentsa, arribaren a crear en el diari unes pàgines centrals amb poesia, assaig i crítica. I és en aquest ambient juvenívol i festiu (el director tenia tan sols disset anys) on Pere Calders s'inicia en el món de la literatura. Més endavant vindran les col·laboracions a revistes comarcals,

«Aquest tipus de publicacions oferien a escriptors novells com jo l'oportunitat de donar-se a conèixer. Actualment, tot i que no s'ha assolit la consolidació d'una premsa periòdica, el fenomen de les revistes comarcals té una vitalitat com no l'havia tinguda mai i ofereix, a més, una qualitat estimable.»—,

al rotatiu «La Rambla» —periòdic més modern i de tiratge més elevat—, fins a esdevenir, juntament amb «Tísner», director del setmanari «L'Esquella de la Torratxa» amb l'objectiu, després de la incautació que en féu el PSUC durant la República, de crear una publicació d'humor polític:

«El setmanari havia anat decandint; quan nosaltres hi vam entrar en tiraven dos o tres mil exemplars i anava fent per inèrcia. Vam acceptar el càrrec amb la condició que ens deixessin llibertat absoluta per a ficar-nos amb tothom, amb el partit i tot. Recordaré sempre que a en Víctor Colomer se li va escapar el riure i va dir: «Va, proveu de fer el que vulgueu i ja veurem què passa...»

Les xifres no enganyen: devia ésser molt ben rebut, posat que el tiratge s'estabilitzava prop dels setanta-cinc mil exemplars (...en aquell temps era molt, però molt...).

I fou aleshores, quan la tasca en la propaganda de guerra li garantia la tranquil·litat que no li calia la mobilització, quan, malgrat tot, sentia el neguit que no n'hi havia prou, quan tingué la personal certesa que havia d'anar al front, que abandonà, per fi, la feina per tal de fer-se voluntari de l'exèrcit de la República:

«Jo vaig passar catorze mesos com a cartògraf de la divisió 41, i vaig acabar que no vaig tenir temps, al final de la guerra, de fer-me l'uniforme de tinent.»

Mentre era al front escriví Unitats de xoc. Aquesta obra (recentment reeditada) fou, en definitiva, un encàrrec de Pous i Pagès —aleshores director de la «Institució de les Lletres Catalanes»— i al capdavant hagué de patir una doble censura, militar i política, «de manera que no és el que jo hauria

dit voluntàriament de l'experiència que vaig viure, sinó el que em deixaven dir; però el vaig escriure perquè em permetia de mantenir entretant la meua família...»

Només un instant... Alegres i saltirons els rellotges es fan amos de la casa —ens adonem del pas inexorable del temps, que se'ns esmuny fins i tot quan esdevenim espietes del record— greus i pausats, tots es deixen anar, només un instant... i reprenen sobtadament i silenciosa la pròpia composura. I en resposta al nostre astorament, «...m'agraden, en tinc la casa plena, en porto...».

D'allà, l'exili a França.

«Vaig estar en un camp de concentració, no em va agradar, em vaig escapar i...»

En parlar de França, Pere Calders no oblida mai aquell francès «molt francès, però català com una casa» que els ajudà en aquest delicat afer. De tota manera, ell sol contar-ho així:

«El 1939, trobant-me refugiat a França, em vingué un nequit ben determinat per anar-me'n a Amèrica. Hi contribuïren diverses circumstàncies, però una d'elles, que pesava, era el fet de no haver pogut compartir mai la confiança que tenien els francesos en la línia Maginot.»

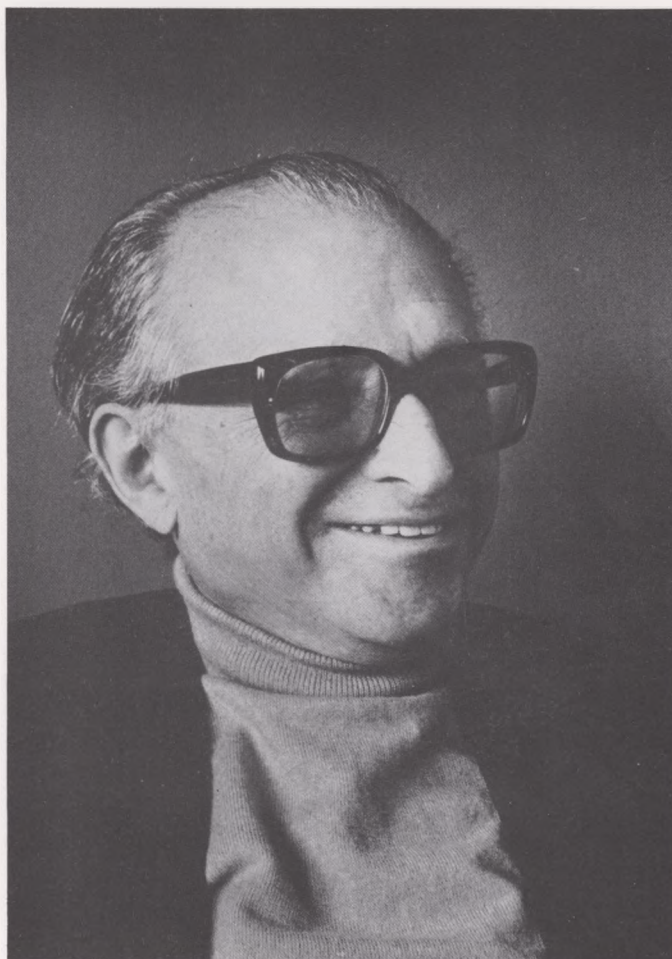
Pere Calders intenta despullar les seves paraules de qualsevol transcendència, és una manera peculiar de plantejar uns esdeveniments colpidors i decisius. Aleshores, l'interlocutor (nosaltres mateixos) es deixa encomanar d'aquesta senzillesa, potser en té necessitat, i ho creu tot fil per randa, alleugerit... fins que una simple pregunta (per què Mèxic?) i una nova simple resposta («Dir que em vingueren ganes d'anar-me'n a Amèrica pot fer l'efecte d'una tria que, en realitat, no era al meu abast.») trenquen l'encanteri i ens arriba, amb tota la força, aquesta transcendència voluntàriament disfressada. Una forma d'expressió que li és tan pròpia, tan inherent a la seva personalitat, es tradueix a tota l'obra com un procediment estilístic de gran eficàcia que, no cal dir-ho, és un dels trets més citats a l'hora de qualificar i fins de descriure formalment els contes i les novel·les d'aquest autor.

Entre tots els països sud-americans, Mèxic fou el que oferí als emigrants les millors garanties de llibertat i de feina. Acat de sortir de la revolució, el país va rebre professors universitaris, tècnics, especialistes, escriptors, que, amb tota confiança, podien encarregar-se de les empreses —sobretot tipogràfiques— que el general Lázaro Cárdenas volia instal·lar, impulsant així una primerenca modernització.

«Vosaltres arribeu fins aquí, no us pagarem pas el viatge, i després no ens plantegeu problemes d'allotjament. Sereu com un mexicà més.»

Aquesta era l'única condició posada pel govern mexicà, la qual, segons les notícies que en tenim, fou respectada de manera absoluta, «en aquest sentit vaig triar bé: la llibertat era com no l'haviem coneguda mai...» Així, la feina de Pere Calders a l'exili es desenvolupava en tres vessants: per una banda, el treball destinat a les empreses de l'Estat en el camp de les arts gràfiques; per l'altra, una tasca eminentment diferent:

«A Mèxic hi vam anar a parar una colla d'escriptors amb la sensació comuna que allò impossible de realitzar a casa nostra ho podíem fer allà i, aleshores, com que podíem, havíem de fer-ho. Era una feina més que res testimonial; vam aconseguir d'enviar, amb moltes dificultats, exemplars de les nostres publicacions cap a Catalunya. Un dels personatges que s'encarregava de rebre'ls amb tots els riscos era en Rafel Tasis i Marca, que tenia una llibreria a la Rambla. Se li trametiien alguns exemplars, pocs, camuflats dins de premsa mexicana d'aquella no sospitosa... i així anava.»

Albert Manent ressenya que els exiliats catalans a Mèxic publicaren uns quatre-cents títols amb periodicitat, dels quals Els quaderns de l'exili és un dels més coneguts, amb l'avinentsa que aquesta revista, dirigida pel grup constituït per Ferran de Pol, Raimon Galí, el malaguanyat Joan Sales i J. M. Ametlla, acollí diverses col·laboracions de Pere Calders.

I, de sobte, s'alça, busca alguna cosa en els prestatges, pinça un volumet i ens el mostra

«...per exemple, el pare de Tísner, el meu sogre, va fer una biblioteca a Mèxic amb llibres com aquest, i en va arribar a publicar vint títols. Això és una veritable quixotada; però, quina base econòmica tenia? Us asseguro que no ho sabem; i és pell!»

Palpem la portada i assentim embadalits. Amb un posat satisfet, retorna tot seguit el llibre al seu interromput repòs.

El tercer aspecte de la tasca dels escriptors a Mèxic, fou la continuació de l'obra literària personal. Els primers contes escrits a l'exili conformen el recull que Joan Triadú aplegaria anys més tard sota el títol Cròniques de la veritat oculta per tal de presentar-lo al premi Víctor Català del 1954 que, per cert, guanyà.

És a les Cròniques on se'ns fa palès l'assoliment d'una completa maduresa en l'estil i en el tractament dels temes. En aquest cas ja no ens admirem de l'entrellat hàbilment configurat de l'obra d'un estudiant, ni ens dolem de la censura acusada per uns relats que —parafraçant el pròleg que Carles Riba escrigué amb motiu de la primera edició d'Unitats de xoc— no tracten, exactament, «d'un documental de guerra, sinó de la vida d'uns homes en guerra, que veuen altres homes en guerra...», sinó que ens trobem davant del fruit d'un escriptor granat i amb plena consciència del seu treball.

Sens dubte, aquí traspuen els temes que constituïran un dels fermes puntals de la seva obra. Enmig d'aquesta temàtica destaca el tracte que Calders dona a la mediocre vida d'uns personatges grisos, a voltes gairebé esperpèntics, pels quals el lector no pot deixar de sentir una mena de compassió, en bona part producte de la sorprenent identificació d'aquest amb el personatge i les situacions que l'emmarquen.

En aquestes situacions, l'absurd hi juga un paper fonamental —citem com a mostra dos títols recollits a Invasió subtil i altres contes totalment clarificadors, «Zero a Malthus» i «Tot esperit»— fins al punt que, en nombroses ocasions, ha estat assenyalada una mena de comunió de Calders amb els temes emprats per Kafka: ens referim, sobretot, a la reacció dels diversos personatges enfront de l'absurd i de la mediocritat que envolten llur existència...

BALANÇ

Tot just quan estava a punt d'abastar la galleda, va fallar-li una cama i caigué al pou.

Mentre queia va passar-li allò tan conegut de veure d'un cop d'ull tota la seva vida. I la va trobar llisa, igual i monòtona (dit sigui entre nosaltres), de manera que s'empassà l'aigua d'ofegar-se amb una exemplar resignació.

(d'Invasió subtil...)

No obstant això,

«No, Kafka no m'ha influït perquè no el coneixia, tot i que m'honora molt que m'hi comparin...»

De fet, en literatura es produeixen coincidències que no sempre es poden titllar d'influències, «són reaccions semblants davant d'unes situacions determinades, simplement», posat que els pretextos tractats pels escriptors són pocs; els temes, en definitiva, són limitats: per a Pere Calders, la persona humana és el tema per excel·lència i la deu d'on brollen tots els altres, «no hi ha res de nou sota la capa del sol, tot és per retòrica...»; i és aquí on podem apreciar la importància de l'anomenat establiment de la forma en una obra literària, po-

sat que és el factor que la particularitza i la individualitza, tenint en compte que els pretextos temàtics han estat repetits en el decurs de tota la història de la literatura amb molt poques variacions. Així, la diferència entre Calders i Kafka rau primordialment en el fet que «Kafka no tenia en absolut ni el sentit ni la vocació de l'humor. No hi ha cap tret humorístic en la seva obra, sempre és depriment, pessimista, angoixant, sense cap sortida. A mi em sembla que el somriure —l'home és l'únic animal que somriu, a part de la hiena, que ho fa per una altra cosa— és una possible sortida. Jo intento fer un xic de broma amb una cosa que ens hem de prendre molt seriosament, però que si te la prens seriosament, tots acabaríem plorant.»

A poc a poc, la vida a Mèxic s'anava normalitzant. Superats els primers entrebancs, Pere Calders anava descobrint el país i s'hi adaptava. Ara bé, li fou impossible de conèixer, ni que fos d'una manera molt general, un país format per tantes i tan variades llengües i ètnies.

«Veritablement, això dels «300 millones» és una estafada com una casa. Mèxic és un país on t'adones que no ha estat mai ni conquerit ni absorbit per aquesta cultura «espanyola». La capital és una gran ciutat, i només a setanta-cinc o cent quilòmetres trobes tribus indígenes que viuen com abans de la «conquesta», amb el seu cap de la tribu, amb el seu bruixot, amb la seva organització comunitària, amb el seu idioma..., i que parlen dificultosament el castellà, i que quan se'ls acosta algú parlant aquesta llengua més aviat el reben una mica així... amb reserves, perquè estan acostumats que, des de fa cinc-cents anys, els que arriben parlant així...»

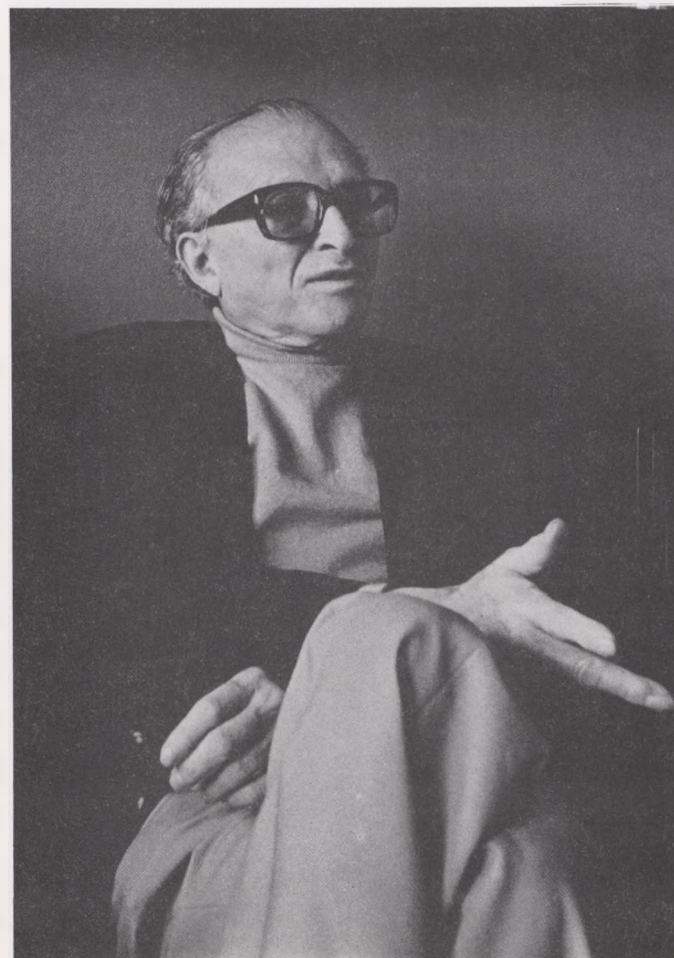
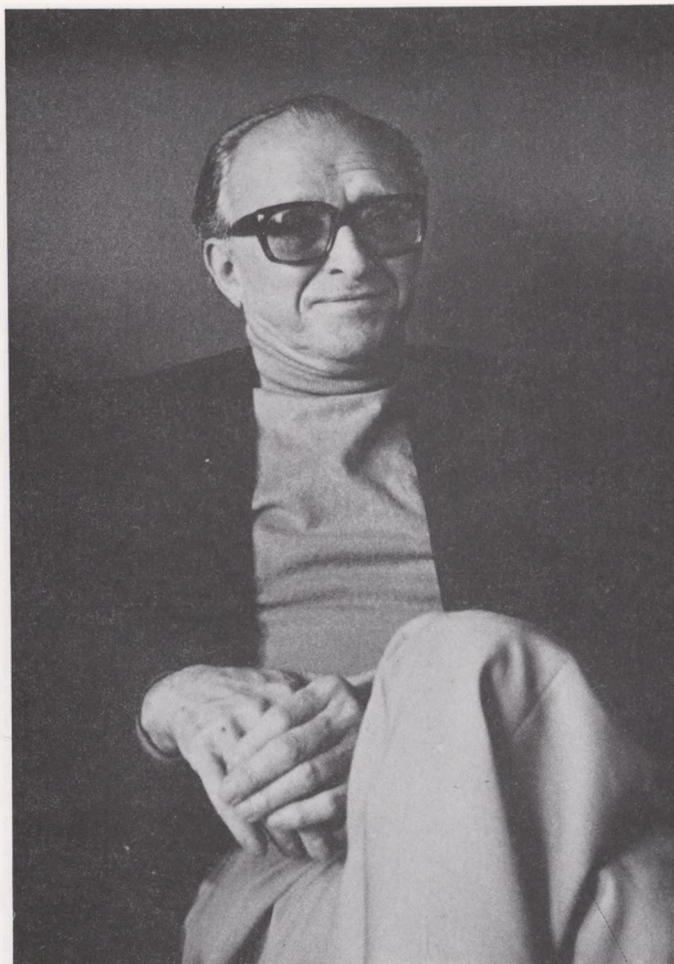
Producte de la troballa d'aquesta cultura tan diferent de la nostra són els seus contes de tema mexicà (Gent de l'alta vall), el conte llarg Aquí descansa Nevares i la novel·la L'ombra de l'atzavara on es percep un canvi d'òptica per part de l'autor. Les situacions no tindran el to burlesc anterior, sinó que seran plantejades amb un cert respecte reverencial: per exemple, el tractament de la mort arribarà fins a nosaltres de manera molt més crua —«Fortuna lleu», «La vetlla de donya Xabela»—.

«El concepte que tenim nosaltres de la vida i de la mort és completament oposat al d'aquests aborígens d'Amèrica i, sobretot, la diferència és encara major en comparació a les ètnies que tenien una cultura molt sòlida: els asteques, els inques, els maies; i és desconcertant perquè ells, de la mort, en fan una festa i un espectacle, i no els preocupa gens perquè no donen a la vida la importància que li donem nosaltres.»

És per això que molts relats caldersians de tema mexicà ens poden semblar irreal, fins i tot fantàstics, contemplats des d'una perspectiva europea; però l'autor sempre insisteix que tots els seus pretextos literaris fan referència a la vida real i, per tant, també els contes mexicans. Són personatges, en general, que coneix personalment, i situacions verídiques que aquests li contaren:

«M'ha passat tot el que explico d'una manera o altra. No hi ha res que sigui irreal, tot és viscut, per exemple Primera part d'Andrade Maciel. El protagonista d'aquest conte el vaig conèixer ja de vell, va participar a la revolució mexicana i totes les coses que explico li van passar realment, i jo tinc la meua manera d'explicar-ho...»

Una de les característiques que demostren el perfecte domini de la llengua que posseïx Calders rau en el fet que no es deixa influir mai, en el cas dels contes mexicans, pel tòpic folklòric de l'idioma:

«Quan nosaltres érem fora, aquí s'havien començat a fer pel·lícules mexicanes i la gent s'havia acostumat a la manera com parlaven els mexicans, amb aquell to, la típica musiqueta... Aleshores, vaig pensar, jo no... provaràs d'explicar als catalans com són els mexicans sense caure en aquest tòpic.»

I així, els seus indis parlen en un català correcte, la qual cosa no els desfigura gens, ans al contrari.

Amb tot, no pas tots els contes que escrigué a l'exili són de tema mexicà. Els Tres reportatges especials constitueixen un apartat a considerar dins del recull Gent de l'alta vall, posat que continuen una certa línia anterior: la línia de l'«absurd». Veritablement, és un absurd entre cometes i que ens toca molt de prop, perquè Pere Calders repeteix una i altra volta la veracitat dels pretextos, en aparença fantasiosos:

«El somni és un misteri que m'apassiona. Hi ha un guionista estrany que té cura d'aquests arguments, d'aquests canvis d'escenari, dels personatges... Ara, això és real o és irreal? Per a mi, és una cosa que es produeix a l'interior de la persona i, per tant, és lícit, ho considero real. A mi em passa que, despert o adormit, si no somnio m'hi acosto molt. Així doncs, qualsevol cosa que em passa, que desitjo, que somnio, un succés, un incident familiar... suggereix immediatament una manera d'interpretar-ho i d'explicar-ho, de manera que sí, m'ha passat tot el que explico d'una manera o altra.»

Malgrat el paper que pot tenir-hi el somni, els Tres reportatges especials («Reportatge del dia repetit», «Reportatge de l'esbós de la mort» i «Reportatge del monument de Sunilles») es fonamenten en el trencament de la mediocritat —una revolució que induïx a la reflexió del lector fins i tot abans d'esborrar el somriure satisfet deixat pel conte—, de les convencions més aparents com poden ser el temps, el nom d'un individu o la valoració de l'art;

«aquests Reportatges tenen una cosa comuna, i és que tots tracten de la reacció de la gent davant d'unes situacions en principi absurdes perquè es deslliguen de la convenció; i el que és absurd, moltes vegades, és la convenció»

Els anys s'escolaven, i el desig de tornar es feia realitat. Pere Calders deixava enrera vint-i-tres anys de la seva vida curull de il·lusions i d'esperances, de problemes i de records. Deixem, però, que sigui ell qui ens expliqui el perquè de la tornada:

«Al cap de vint-i-tres anys, llavors, es planteja aquell problema que apareix a tota la colònia de refugiats catalans que tenen fills a Mèxic; els fills arriben als quinze anys i el país els absorbeix gairebé del tot. I vam pensar que si no preniem una decisió ràpidament, ens hi quedaríem per a sempre perquè allà hi ha molta precocitat en el tracte entre parelles, de manera que quan un noi arriba als quinze anys ja té xicota, i per això, quan el fill gran va arribar als quinze vam dir, o ens decidim ara o ja no tornem més.»

I aquell país que deixà havia canviat (a part del règim polític): de l'època del «Biscuter» no en quedava res, la gent «ja es començava a veure les orelles» —assegura el propi Calders tot loquaç—, havia arribat l'era dels 600, de la invasió dels electrodomèstics..., eren els moments heroics de la Nova Cançó, la publicació en català abandonava el somni per a esdevenir realitat..., era l'esclat de Catalunya per Catalunya i quedaven enrera els temps més obscurs del franquisme.

Amb tot i això, aquell capgirell no representà cap sorpresa per al nouvingut,

«Em vaig escriure durant vint-i-tres anys, cada setmana, amb el meu pare i amb en Tasis, i amb en Triadú... Sabia el que passava aquí...»

Des d'aleshores no ha tornat mai a Mèxic, malgrat les nombroses oportunitats que ha tingut si res més no per qües-

tions laborals:

«Jo he estat durant quinze anys gerent de producció de Muntaner & Simon. Cada any tenia ocasió d'anar a Mèxic, i cada any vaig procurar desdir-me'n per una raó: és que, per a mi, tornar al passat és sempre un fracàs. No es pot recobrar el passat només que amb el record.»

Immers en aquesta societat catalana delerosa de recuperar el terreny perdut, Calders reprèn la seva activitat literària amb l'aplec Demà a les tres de la matinada, que posa en relleu un tractament de motius més moderns, però que amaguen la mateixa problemàtica de sempre: la grisor de la vida dels homes que el progrés de la tècnica no havia estat capaç d'acolorir.

«Realment, aquesta tècnica que ens està abassegant a tots es va posant a l'abast de la gent; això és evident en països on es moren de fam i que ja tenen la bomba atòmica. Potser la creació d'aquesta obra obeeix un xic a això: fer una mena de joc amb unes situacions que ens hauríem de prendre més seriosament...»

Tanmateix publica la novel·la L'ombra de l'atzavara, que representa l'aportació personal d'aquest autor a allò que serà el testimoniatge literari de l'aventura individual i col·lectiva de l'exili. És l'únic llibre, almenys fins avui, que segueix amb més o menys aproximació la crida propugnada per Castellet i Molas, la crítica més important dels seixanta, cap a l'anomenat «realisme històric». De fet, Pere Calders es sentí espiritualment obligat a contribuir en aquesta tendència que conformarà un significat a part dins la narrativa catalana dels darrers anys, però no abandonarà, ni poc ni molt, la seva típica ironia ni tampoc l'ús del llenguatge sempre natural i col·loquial.

«Els contes surten d'un record, d'una vivència; una cosa que m'ha passat sempre em suggereix això, una història que si jo havia d'explicar a un altre en una conversa no ho faria d'aquesta manera, però com que me l'explico a mi mateix...»

Aquest «explicar-m'ho a mi mateix» justifica l'existència dels contes de Pere Calders. No ens hem d'estranyar, doncs, que no senti una especial atracció per L'ombra de l'atzavara posat que, d'alguna manera, limitava la seva llibertat creadora, cosa que no s'escau en absolut a Ronda naval sota la boira, l'altra novel·la.

Remor de batec d'ales. Soliu i esprimatxat, un colom s'aferria a la barana de la terrassa. S'aixopluga, pacient: cauen quatre gotes, no res, «només per amoïnar», es deu plànyer amatent l'eternal botiguera del xamfrà.

El colom es passeja altiu, orgullós, al so d'una conversa que se m'ha fet fonedissa. Quietament esguardo Pere Calders; quin personatge tan extraordinari: els ulls bellugadissos, el somriure sempre a punt, la imaginació desbordant... Tot d'un plegat afloren en mi uns vells companyons, llunyament estimats: els «meus» contes d'infantesa, i, immediata, la pregunta:

—Els expliqueu contes, als vostres néts?

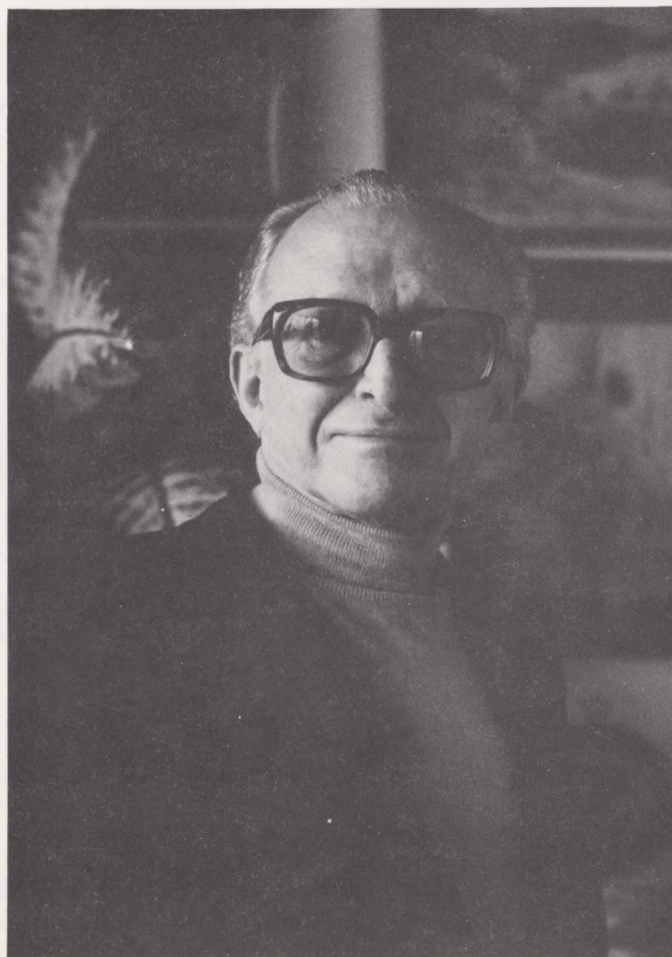
«Sí, però de les coses més absurdes; de vegades, la meua dona em renya i em diu: «Els faràs tornar bojos...»

—I ells, com s'ho prenen?

«Oh, els agraden molt. Juguem molt bé.»

I la xerrada és represa com si res (el colom ha aprofitat el meu descuit per deixar en lloc seu un gotellim esquitit).

Invasió subtil és potser el llibre més llegit de Pere Calders. L'humor i la ironia hi juguen un paper primordial. No obstant això, aquest humor amaga el buit existent en la vida

dels personatges de manera que, després de somriure complagut acabat el conte, el lector es qüestiona per un moment la veradicitat de la història i el somriure es converteix en reflexió; veu com un home, l'escriptor, ha denunciat amb el seu to punxant i —per què no?— rialler, la càrrega d'absurd que tots portem a dins. Pere Calders —apunta Joan Melcion— s'ha proposat, amb sublim senzillesa, reflexionar i fer-nos reflexionar sobre la condició humana, però redescobrint-nos el sentit lúdic de la reflexió, la qual cosa és un dels trets més individualitzadors de la seva obra.

«Una de les funcions de la literatura és ensenyar a la gent allò que no veu i que, per cert, es troba al seu abast: els petits detalls que passen desapercibuts, foteses de la vida de cada dia... Suggestir, inspirar, excitar allò que ja ha vist i del qual no s'ha adonat.»

Així, Calders introdueix en els seus contes, sobretot, personatges fantàstics, màgics: extraterrestres o, en tot cas, forasters que no posseeixen cap de les particularitats humanes, que es riuen d'aquestes nostres convencions, que provoquen, en definitiva, la reacció dels «herois» caldersians, com aquest:

«Ens vam quedar una estona mirant-nos i jo, per trencar el gel, i ben bé perquè sí, vaig preguntar-li:

—És escocès, vostè?

—Nooo!

—I doncs?

—Ho diu pel vestit?

—Sí.

—No hi té res a veure. Servidor sóc d'una altra galàxia, i quan venim aquí ens deixen triar l'uniforme. A mi m'atreuen les faldilles, i vaig escollir aquest conjunt.

—El felicito perquè li cau divinament. (...)

I com aquest:

«De cop i volta, per trencar silencis, vaig preguntar-li per què volia anar al Museu Picasso.

—Oh, sempre ens fan encàrrecs extra! —exclamà—. El viatge és llarg i val la pena d'aprofitar-lo. Si puc, he de portar una reproducció del famós Guernica. Per cert: què hi veuen, vostès?

—Miri, jo no hi entenc, però tothom diu que és una peça mestra. De nosa no els en farà cap. I no cal que vagi al Museu, perquè l'original no és allí. A més, de reproduccions en trobarà a qualsevol papereria. Aquí n'hi ha per totes les cases...»

(«Coses que passen»,
del Tot s'aprofita)

Assentim amb una mirada de complicitat quan afirma que la inexistència d'altres mons és encara per demostrar,

«és incomprendible que els científics diguin que a tal planeta la vida no és possible perquè no hi ha atmosfera... Això ho diem ací, que estem acostumats que la natura creï éssers adaptats al medi!, per exemple, viure sota l'aigua no és possible per a l'home, però n'hi ha, de vida. Doncs, per què el sol fet que les condicions siguin diferents no permet que hi hagi un tipus de vida? Però bé, els que et diuen «no, això dels plats voladors és mentida perquè ja haurien baixat» atribueixen la nostra mentalitat a la d'ells tenint en compte que, ben segur, nosaltres hi aniríem amb armes i atacant.»

La darrera part del recull encapçalat per Invasió subtil trenca d'alguna manera amb el patró de conte que Calders havia fet servir fins ara: ens referim als anomenats Contes breus. Aquests podrien ésser qualificats de simples «acudits bons» si no fos perquè darrera hom hi endevina no només una ploma consumada, sinó també uns temes eminentment transcendents. (Fem un petit incís i vegem-ne una mostra):

EL MIRALL DE L'ÀNIMA

No ens havíem vist mai, enlloc, en cap ocasió, però s'assemblava tant a un veí meu que em va saludar cordialment: ell també s'havia confós.

(d'Invasió Subtil...)

Al llarg de tota la seva trajectòria literària, Pere Calders ha sabut conjuminar d'allò més bé varietat i unitat en la seva obra, oferint una exemplar sensació de coherència interna. Per una banda, i respecte a la «unitat», ja ho hem dit, el «tema» nucli, que engloba tots els altres, és l'home,

«...la persona humana: no hi ha cap composició que no tingui en compte, d'una manera o altra, la figura humana.»;

per l'altra, la «varietat», que rau en la dilatada flexibilitat de l'estil d'aquest autor, en la manera com desenvolupa formalment els seus pretextos: un dels procediments que empra és el conte; i és a propòsit dels Contes breus que Calders exposa les raons per les quals aquest gènere el té plenament seduït:

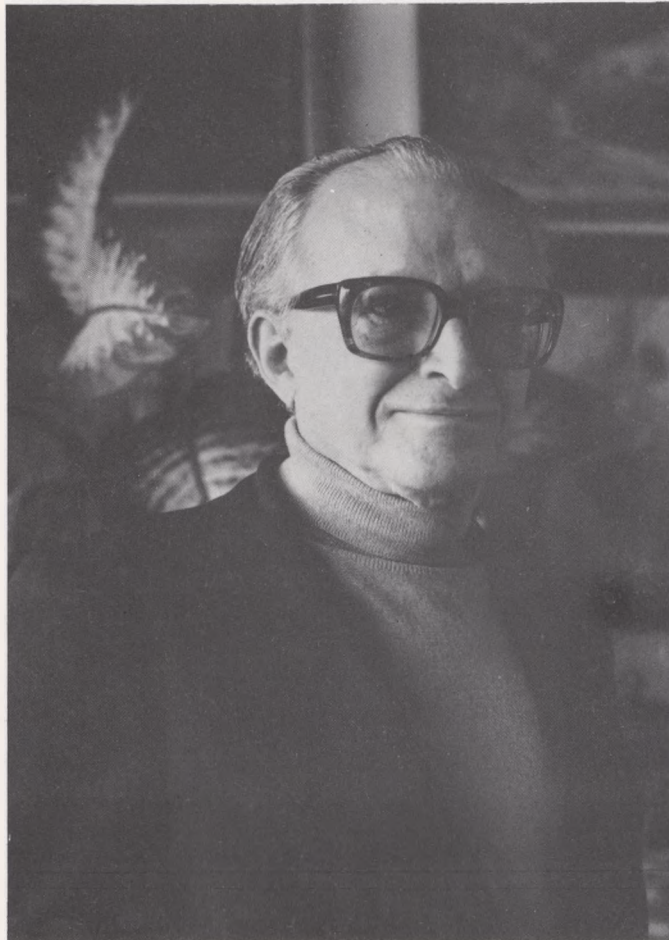
«El conte m'atreu per una cosa: neix amb una mida determinada i, quan el vols explicar, no cal afegir-hi més coses. Un conte, per a mi, pot tenir dues ratlles que continguin tot el que volies o, a la inversa, pot tenir deu folis. I això el mateix gènere ho porta; jo m'he proposat una economia de mitjans: quan ja has contat el que volies, no farcir-ho. De qualsevol d'aquests contes de dues ratlles en podia haver escrit deu folis, però si aquestes dues ratlles tenen el sentit escomès, per què ho hauria d'inflar o, en qualsevol cas, de disminuir?...»

Li interessa el conte, entre altres coses, per la llibertat que permet: no cal, per exemple, que un recull tingui una unitat de concepció, hom hi pot encabir qualsevol tipus de narració contística... Tot s'aprofita, si voleu, a l'hora d'aplegar-les en un llibre, i aquest és precisament el títol, triat amb tota la intenció, de la darrera obra publicada. Tot s'aprofita és l'encapçalament, ensems, de la primera narració, amb la qual cosa adquireix un doble significat. Ja hem repetit en nombroses ocasions que tot el treball de creació de Pere Calders manté, no obstant, una estreta relació que no és intencionada; així, aquest darrer producte literari segueix la línia dels precedents,

«...és que això ja no ho podré deixar mai més. Ja m'agradaria, ja, però no m'hi sento gens bé. L'experimentació en literatura és molt interessant, però no ho sabia fer, em semblaria que em traeixo a mi mateix. Jo escric, i ja em sap greu de dir-ho, per un plaer personal, perquè m'agrada escriure i em diverteix. La literatura ha donat grans obres proposant-se aquesta finalitat deliberada. Jo, això, ho admiro. Quan vull opinar sobre política, el que faig és un article. De fet, he escrit més articles que no pas contes, i són dues coses totalment distintes, que no tenen res a veure.»

En Pere Calders, vida i obra, tot és u: una vida que l'ha fornit d'un reguitzell d'experiències, que li ha proporcionat una perspectiva particular d'acarar-se amb l'existència..., una obra que ha traslladat aquests episodis a un estadi superior, intemporal; la literatura és l'eina amb la qual elabora aquesta seva visió:

«La literatura és donar a una de les maneres d'expressar-nos que tenim, la paraula, una forma més o menys coherent per a explicar alguna cosa, i la seva funció primordial és la de divertir, interessar al lector. Quan jo ara agafo un llibre, si a la segona plana no m'ha interessat, ja el deixo i n'agafo un altre: aquest és el dret del lector. Hi ha gent que quan escriu sembla prescindir totalment del lector (o, pel cap baix, ho diu), jo crec que almenys constitueix la meitat del llibre i hi té, per tant, algun dret.»

Avui, Pere Calders és jubilat, ja queden endarrera les nits de vetlla, immers en la tasca creadora, afeixugat de dia per la feina a l'editorial... ara pot esmerçar tot el seu lleure en la família, a escriure –treballa en uns encàrrecs de tema divers, «però sempre que puc m'escapo i faig un conte» –i a mantenir converses amb la gent (com és ara nosaltres). Ha estat sobretot arran de l'escenificació del muntatge teatral «Antaviana» –fruit de la seva col·laboració amb el grup «Dagoll-Dagom»– que l'obra de Calders ha assolit la popularitat actual, que es fa palesa amb la recent reedició de dos dels seus llibres: Unitats de xoc i El primer arlequí; amb l'adaptació televisiva d'alguns contes, no només a RTVE, sinó també a l'estranger... Tot i això, una pregona humilitat no li permet de creure's un personatge important, i amb una desarmant discreció confessa:

«Jo no havia esperat mai, de debò, més del que m'ha arribat. Ha estat una sorpresa. Ara em trobo que fan tesis de llicenciatura i de doctorat sobre obres meves...»

Se'l veu feliç en la seva feina: fa el que li agrada i ja en té prou.

El diàleg s'allarga. Calders, conversador infatigable, ens comenta que la seva gran passió hauria estat la fotografia. Li agrada molt, «però no es pot fer de tot», diu. Aquesta vocació ja l'havíem descoberta: arreu, retrats d'ell, de la família...

Més tard, una afirmació, encara:

«...no hi ha diners en el món perquè algú em digui: «Deixa d'escriure en català i posa-t'hi en castellà», i jo accepti. Què vol dir això, quan em permeto, jo que sóc pobre, el luxe de negar aquest tipus d'oferiment? És la satisfacció que tenim els escriptors catalans que ens hem mantingut fidels a la nostra llengua.»

No es plany del tracte marginal que han rebut els escriptors de casa nostra en àmbits de llengua diferent:

«Sóc realista, no podia ser d'altra manera. El nostre país ha estat oprimat i aclapat. No ha pogut tenir una literatura promoguda des d'una organització, si no estatal, oficial, amb un suport de propaganda. Això comença ara i, potser, si no s'interromp, podrem aconseguir-ho. En resum, no hi ha motius per a ésser pessimistes, hi ha motius per a estar preocupats, no tan sols pel nostre problema –diguem-ne nacional– sinó per la situació del món. Estic convençut que ens trobem en un canvi d'era, i cada vegada que això ha passat ha produït grans trasbalsos... Barrejar això amb la nostra peripècia nacional, trobo que no està bé.»

Un dels projectes que el porta de cap, és l'edició de l'Obra Completa:

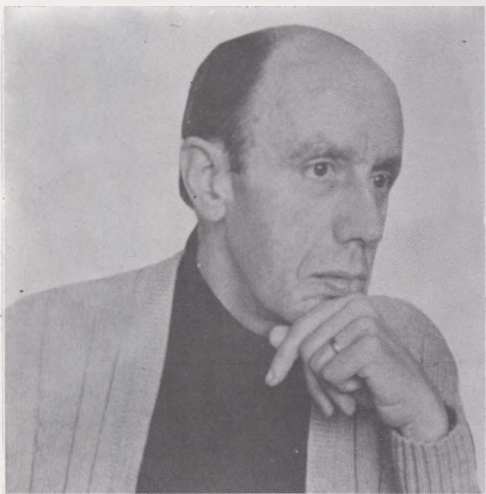
«És una de les coses que em faria il·lusió en aquesta vida, abans d'anar-me'n –i no en tinc cap pressa!–, veure'ls tots reunits en un volum...»

Ja és fosc i ha parat de ploure. Apaguem la darrera cigarreta. El magnetòfon fa estona que s'ha aturat. Tant se val. Les seves paraules ens quedaran gravades, així com la seva imatge bellugadissa i inquieta que ens adreça cap a la porta. Malgrat els anys es mou àgilment, fent una mena de saltirons ocellívols. Ens acomiada amb un gest afable i un «a reveure!» que ens omple de satisfacció. Hi tornarem, ben segur que sí...

El carrer, amb llum artificial, se'ns mostra ara amb una altra cara. Al metro, les mateixes cares de cansament i mandra... Enmig de la boira, dos somriures.

MARGARIDA CASACUBERTA I ROCAROLS
LLUÍS RIUS I OLIVA

AMB EN PERE CALDERS

Amb en Pere Calders ens vam conèixer fa una pila d'anys, quinze o setze, em sembla. La seva esposa i ell van venir a passar un cap de setmana a casa, i conservo unes fotografies magnífiques que ell mateix va fer-nos als de casa, junt a la seva esposa, i a mi. (Per si algú no ho sap, en Pere Calders és un excel·lent fotògraf).

Abans d'aquella vinguda a Roda ens havíem escrit unes quantes vegades, si no ho recordo malament per parlar de qüestions relacionades amb la seva col·laboració a la revista «Oriflana», del consell de redacció de la qual jo aleshores formava part. Després d'aquella visita —curta, massa curta—, no ens hem tornat a veure mai més i ens hem escrit molt poc. Això no obstant, continuo considerant-lo un gran amic meu i me l'estimo profundament. La cosa es comprèn de seguida si se'l coneix, a en Calders, ja que és un home tan senzill, tan agradable i tan afectuós que així que el tractes et guanya la voluntat i amb el qual només em sembla que es pot tenir dues menes de relació: o n'has sentit a parlar i no el coneixes, en el qual cas et pot caure més o menys bé segons la referència que te n'hagi arribat, o el coneixes i ja difícilment l'oblidaràs, per més que, com en el meu cas, passis anys sense veure'l. Per dir-ho més clar i amb poques paraules: estic convençut que en Pere Calders no té enemics; només té amics i altra gent a la qual no coneix.

Ara no em posaré pas, evidentment, a fer el panegíric del Calders prosista. Ni en sabria ni és feina meua. Només diré, per fer-li-ho saber a ell més que res, que el lleigeixo tant com puc i que mai no me'n canso. Amb tot, sí que vull aprofitar l'avinentsa per expressar la meua admiració pel seu nacionalisme, mani-

festat sobretot a través d'articles en diaris i revistes, que és un dels més nets, ben orientats, respectuosos i tenaços que conec. N'he pres exemple molt sovint, i no deixaré de fer-ho sempre que en tingui ocasió. Plantejaments tan clars i fonamentals com els que en Pere Calders sol exposar són, a parer meu, els que de debò ens fan falta si volem portar a bon port el projecte de Països Catalans en el qual alguns encara no hem deixat de creure.

I res més. O, més ben dit, sí. Acomiadar-me d'en Pere Calders amb una afectuosa abraçada i amb un: a veure quan pugues a Roda!, i dels amics d'Olot, dels quals tan bon record guardo, fer-los-hi arribar el meu afecte més sincer.

MIQUEL MARTÍ I POL

Roda de Ter, febrer del 1984

SOBRE PERE CALDERS

Calders ha estat un descobriment tardà a Catalunya, a causa de la injusta —per lenta i deficient— recuperació dels escriptors que partiren a l'exili a l'acabament de la guerra civil. Nascut el 1912 i amb una obra escassa publicada abans del 1939, tot i que alguns llibres li foren editats abans del seu retorn de l'exili, Calders no trobà un públic fidel i creixent fins passats uns quants anys del seu retorn a Catalunya: ha estat gairebé com un escriptor que hagués començat la seva carrera literària passats els cinquanta anys. I, tanmateix, mai no havia deixat d'escriure des de

l'aparició, el 1936, del seu llibre *El primer Arlequí*. El fet és que durant molts anys escriví a Mèxic i en català, cosa que no facilitava, precisament, la difusió de les seves obres. Com tampoc no la facilità que el reencontre amb els seus lectors de l'interior tingués lloc des de la llunyania de l'exili en un moment (1955, *Cròniques de la veritat oculta*) de persecució notòria de la llengua catalana sota el règim franquista.

Sortosament, la qualitat d'un escriptor, la seva constància en l'escriptura i en la maduració de la seva obra a través de la pràctica d'un ofici i de les peripècies vitals pròpies, acaben essent reconegudes, en un moment o en un altre —i no sempre en vida de l'autor—. A Pere Calders, la glòria modesta a la qual pot aspirar un escriptor català li arribà potser passats els seixanta anys i, encara —afegiria— la popularitat —amb vendes espectaculars, proporcionades a l'àmbit restringit de la nostra llengua— prop dels setanta. Avui, Calders és un escriptor estimat per un públic creixent que *espera* l'aparició dels seus llibres nous.

¿Què espera aquest públic d'aquest escriptor, lent però incansable en la maduració d'una obra, que és Pere Calders? Jo diria que allò que Calders li ha donat sempre, és a dir, en paraules de Montaigne, «l'art que prové de la potència de la imaginació.» O, potser, de la

fantasia. I, encara, de la ironia o de l'humor. I encara més, de la capacitat de crear mons o situacions irreals sense apartar-se de la quotidianitat ni de la humanitat dels seus personatges. El llenguatge utilitzat per Calders ens donaria potser la mena d'atracció que exerceix la seva obra: paraules clares, precises i funcionals que configuren un món tangible i real, en el qual, de sobte i amb la mateixa senzillesa d'expressió, esclata l'esdeveniment insòlit que continua essent tractat amb el mateix llenguatge. Això produeix un efecte de bellesa intrínseca, la de l'harmonia de la unitat.

Joan Triadú, el seu primer estudiós, ens parla d'un estil lúcid, raonat i humà que condueix a la serenitat. Jo hi afegiria que, també, a la plenitud de l'assumpció d'un món que és bàsicament absurd i que Calders intenta que sigui acceptat, sense dramatismes, com allò que és, és a dir, irracional, inconseqüent, il·lògic, incomprendible i desbaratat. Triadú fa també referència a il·lustres antecedents: Poe, Pirandello, Kafka... Però Joan Fuster li fa veure que Calders no comparteix amb ells, a través de l'estil, ni la superfície verbal ni l'estructura de gènere. Potser la similitud podria venir perfilada per la intenció, si és que ens referim a les intencions profundes, més íntimes.

En aquest moment s'estan produint —a Catalunya, però també a l'estranger— les primeres tesis doctorals sobre l'obra de Pere Calders. Personalment, tinc un gran interès a saber a quines conclusions arriben els erudits estudiosos de la seva obra, perquè jo mateix n'he estat sempre, només, un lector apassionat i fidel, perquè m'agrada de llegir-lo.

J. M. CASTELLET

PERE CALDERS: UN EXEMPLE

Pere Calders és, per a molts, l'exemple d'un home que, per damunt de tota mena de dificultats, s'ha sabut mantenir fidel a una vocació. Calders és un autor que en esclatar la guerra civil, comptava vint-i-quatre anys: una edat en la qual la vocació d'un escriptor comença a donar els seus fruits. En efecte, aquest mateix any publicà un recull de contes, *El primer Arlequí* —reeditat fa ben pocs mesos—, i l'any 1938 quedava finalista del premi «Joan Creixells», el més important

guardó per a novel·listes catalans. Després, visqué un exili a Mèxic que es perllongà fins al 1963. Fou en aquest exili dur i llarg on Calders bastí la part més important, fins ara, de la seva obra, enmig de les dificultats materials i morals que comporta l'allunyament obligat de la pròpia pàtria. En aquestes circumstàncies, Calders demostrà el seu tremp i la seva tenacitat com a escriptor.

No em toca a mi jutjar la vàlua literària d'aquesta obra. És clar, però, que Calders és un dels narradors que han aconseguit trencar la situació marginada en què es trobava el conte dins el panorama de la creació literària contemporània a Catalunya. I ho ha fet amb una obra d'una lírica elegant, d'un humor tendre, d'una sàtira plena d'humanitat.

Per totes aquestes raons, no cal que digui com em sembla de just l'«Homenatge a Pere Calders» que organitza l'Institut d'Olot. Pere Calders, que en el seu dia va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat, és un exemple d'obra ben feta i catalanitat; un exemple per a tots, i especialment vàlid per a la gent més jove.

MAX CAHNER

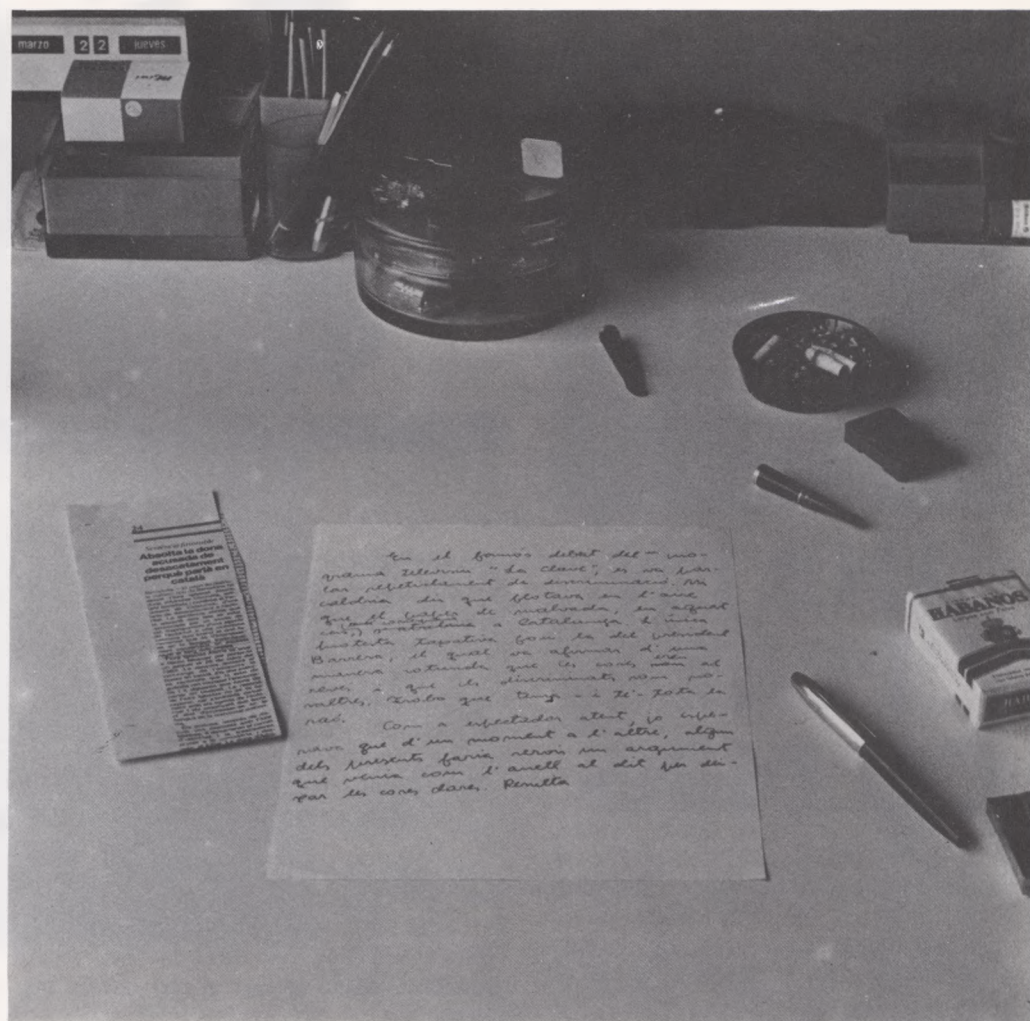
PERE CALDERS, ÉS DIFERENT

No hi ha dubte que és la millor solució per a explicar qui és i com escriu en Pere Calders, a algú que es disposi a llegir-lo. Però, és clar, immediatament l'interlocutor preguntarà en què i com és diferent de l'altra gent

que escriuen al país, i tora del país, en Pere Calders. Em sembla que seria més fàcil definir-lo explicant allò que no és. Escriu poesia i no és un poeta, escriu contes i no és un narrador, conrea l'absurd i és evident com una tautologia. Hi ha una cosa que sempre m'ha meravellat dels resultats d'una lectura sense prejudici de la prosa de Pere Calders; i parlo de resultats perquè hi crec, perquè penso que la lectura, la bona, et deixa sempre un pòsit, digues-li resultat, és a dir, que després de la lectura et trobes posseïdor d'alguna cosa nova. Així doncs, la lectura d'un dels contes de Pere Calders, i ho dic a l'atzar, et deixa la certesa d'una alegria; això seria com dir que Pere Calders és divertit, però seria dir poc; en Pere Calders no és divertit, és profund, aparentment enfadat amb la injustícia humana, però sempre, sigui quin sigui el viarany per on et condueix la seva imaginació, et deixa com a rastre l'alegria.

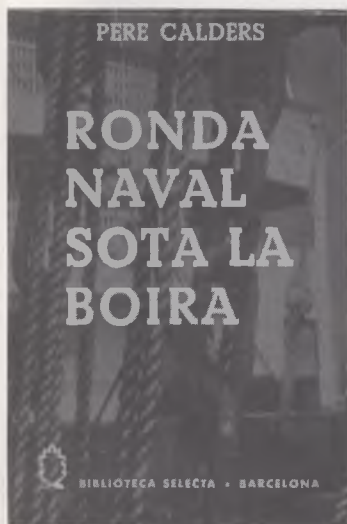
Després d'aquesta senzilla consideració, vénen totes les raons fidedignes del seu art. Pere Calders, m'atreviria a dir, és dels pocs escriptors que van sorgir de la coordenada noucentista - fabrística sense dany. Va saber, amb un art especial, utilitzar les traves que un llenguatge encotillat podia oferir-li, i va saber convertir aquell llenguatge que reclama el rigor en un llenguatge imaginativament viu, equidistant de la realitat i la normativa. Això que dic, que sembla simplement una pedanteria, veuríem ben clar que no ho és pas, si ens poséssim a analitzar la contribució que els escriptors de la seva generació han pagat a l'ideal de la llengua pura. Tampoc no posaria l'accent en la imaginació d'en Pere Calders, ja que fet i fet, tots els escriptors en tenen, d'imaginació; l'accent més aviat cal posar-lo no sols en allò que l'escriptor imagina, sinó en l'elecció que fa de les coses que veu. Sempre imagino Pere Calders llevant-se de bona matí i descobrint el món cada dia, però de tal manera que quan diu i escriu: «té, ara plou», se li converteix en un fet insòlit i en poesia.

MARIA AURÈLIA CAPMANY

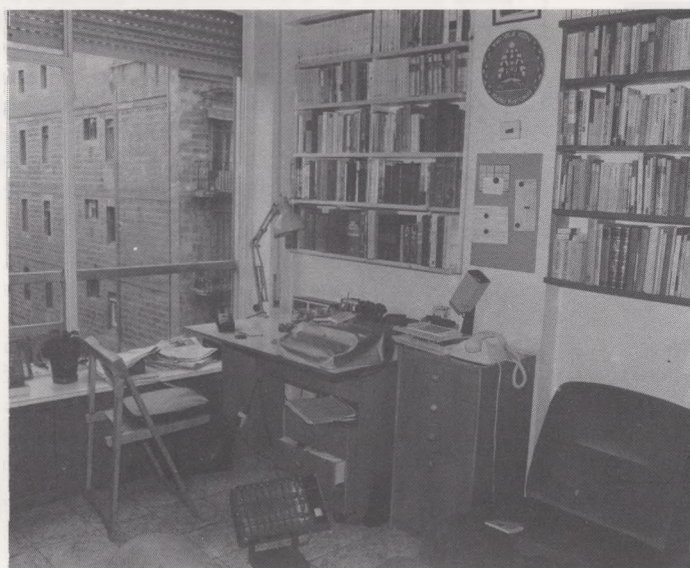
APROXIMACIÓ A LA BIBLIOGRAFIA DE PERE CALDERS

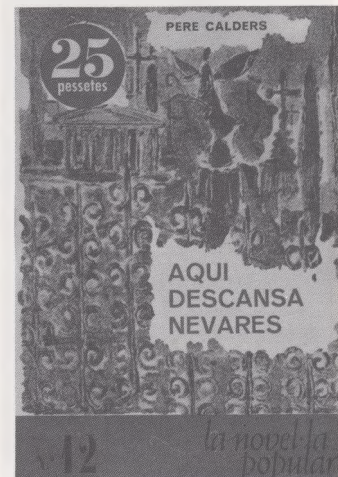
LLIBRES PROPIS

Els llibres que ha publicat l'escriptor són els següents:

- 1936.- **El primer arlequí.** Quaderns literaris. **La glòria del doctor Larén.** Edicions de la Rosa dels Vents.
- 1938.- **Unitats de xoc.**
- 1955.- **Cròniques de la veritat oculta.** Editorial Selecta.
- 1957.- **Gent de l'alta vall,** seguit de **Tres reportatges especials.** Albertí, editor.
- 1959.- **Demà a les tres de la matinada.** Albertí, editor.
- 1964.- **Josep Carner.** Editorial Alcides. **L'ombra de l'atzavara.** Editorial Selecta.
- 1966.- **Ronda naval sota la boira.** Editorial Selecta.
- 1967.- **Aquí descansa Nevares.** Alfaguara.
- 1968.- **Tots els contes (1936-1967).** Llibres de Sinera.
- 1973.- **Tots els contes (1936-1967).** Segona edició. Josep Tremoleda, editor.
- 1978.- **Invasió subtil i altres contes.** Edicions 62. **Cròniques de la veritat oculta.** Segona edició. Edicions 62 / «la Caixa».
- 1979.- **Antaviana** (autor amb Dagoll Dagom). Edicions 62. **Invasió subtil i altres contes.** Segona edició. Edicions 62. **Invasió subtil i altres contes.** Tercera edició. Edicions 62.
- 1980.- **L'ombra de l'atzavara.** Segona edició. Edicions 62. **Invasió subtil i altres contes.** Quarta edició. Edicions 62. **Demà a les tres de la matinada** seguit de **Gent de l'alta vall i Tres reportatges especials.** Edicions 62. **Aquí descansa Nevares i altres narracions mexicanes.** Edicions 62.
- 1981.- **Ronda naval sota la boira.** Segona edició. Edicions 62. **Invasió subtil i altres contes.** Cinquena edició. Edicions 62 (les anteriors, a la col·lecció «Antologia catalana»; aquesta, a la col·lecció «El cangur»).
- 1983.- **Tot s'aprofita.** Edicions 62. **El primer arlequí.** Segona edició (quarta, comptant les de **Tots els contes**). Edicions de la Magrana. **Unitats de xoc.** Segona edició. Edicions 62.

Quan Pere Calders publicà el primer llibre, ja havia escrit en més d'una publicació periòdica: periodista i creador, dugué a la premsa manifestacions d'aquesta doble activitat.

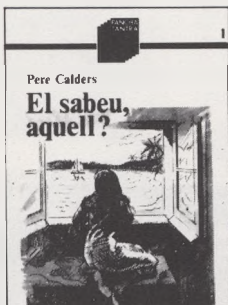
ANTOLOGIES

Una llarga dedicació a la literatura i els èxits assolits per l'escriptor en aquesta activitat, han fet que el seu nom hagi aparegut en moltes antologies. Les més importants són les següents, les dues primeres de les quals són dedicades exclusivament a la seva obra:

- Antología de los cuentos de Pere Calders.** Versió i pròleg de Fernando Gutiérrez. Ediciones Polígrafa, 1969 (amb el text català).
- El sabeu, aquell?** Editorial Casals, 1983.
- L'humor a la Barcelona del nou-cents.** Aymà, 1949.
- Joan Triadú, **Antologia de contistes catalans (1850-1950).** Editorial Selecta, 1950.
- Els set pecats capitals.** Editorial Selecta, 1960. (No es tracta pròpiament d'una antologia, sinó d'una obra col·lectiva).
- Antoni Comas, **Antologia escolar de la literatura catalana.** Diàfora, 1981.
- «Cavall Fort», una experiència concreta.** Editorial Nova Terra, 1967.
- Narracions catalanes del segle XX.** Edicions 62, 1973.
- Jordi Teixidor, **Quinze són quinze.** Laia, 1979.
- Joc d'assos.** A cura d'Àlex Broch. Edicions de la Magrana, 1981.
- El conte des de 1939.** A cura d'Esther Centelles. Edicions 62, 1981.
- Antologia essencial de la literatura catalana.** Diàfora, 1982.
- Maria Campillo, **Contes de guerra i revolució** (2 vols.). Editorial Laia, 1982.
- Joaquim Molas, **Antologia de contes catalans** (2 vols.). Edicions 62 / «la Caixa», 1982.
- El conte de 1911 a 1939.** A cura de Maria Campillo. Edicions 62, 1983.

Editorial Casals

Col·lecció PANCHATANTRA

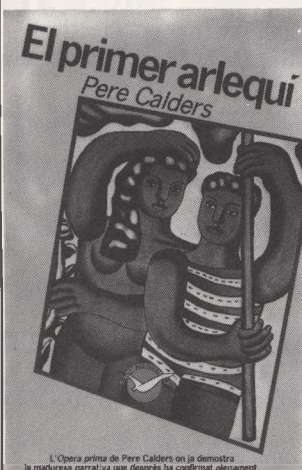
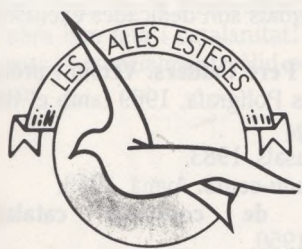

El mateix Pere Calders ha fet aquesta tria de narracions de la seva extensa producció.

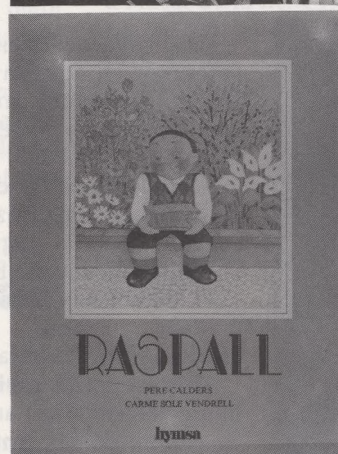
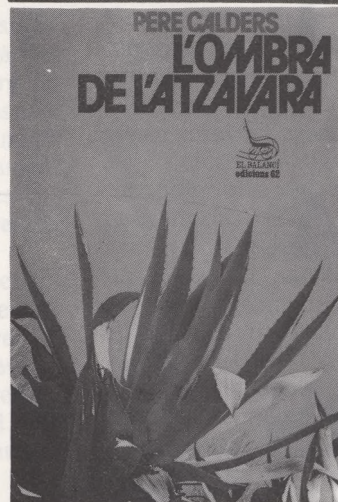
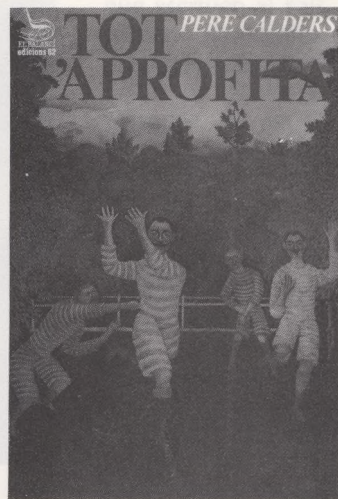
Col·lecció **MASSAGRAN**
Guió: J. M. Folch i Camarasa
Dibuixos: J. M. Madorell

Editorial Casals
Carrer Casp, 79. Barcelona 13
Tels. 245 72 03 - 04

EDICIONS DE LA MAGRANA

«Les ales esteses», 16
104 pàgs., 370 ptes.

LLIBRES ESCOLARS

La confluència de dues situacions –la d'èxit de l'escriptor i la d'auge del nostre ensenyament– ha fet normal la presència caldersiana als llibres escolars. Alguns dels volums esmentats entre les antologies tenen aquesta destinació, com ho és la dels llibres que són ressenyats a continuació:

–**Català 2n.** Casals, 1973.

–**Lletres de motllo.** Casals, 1978.

–**Retalls. Textos literaris i populars per a l'aprenentatge del català.** Edicions de la Universitat de Barcelona, 1979.

–**Avant. Tercer quadern de lectura.** Grup Promotor, 1980.

–**Garba. Antologia de textos literaris catalans.** Edicions 62, 1981.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

És immensa la llista de publicacions periòdiques en les quals ha col·laborat Pere Calders: des de l'«Avui» del temps de la República, al «Canigó» dels nostres dies –són dos exemples–, la restallera de noms de diaris i revistes vinculats poc o molt al seu nom és impressionant. Heus-ne ací una mostra: «Almanac Serra d'Or», «Amic», «Avui» (1933), «Avui», «Butlletí informatiu. Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya», «Butlletí interior dels seminaris de la DEC», «Cavall Fort», «Diari Mercantil», «El Correo Catalán», «El Periódico», «El Pont», «Els Marges», «Fascicles literaris», «Gorg», «Hoja del Lunes» (Barcelona), «L'Esplai», «La Nova Revista», «Lletres», «Meridià», «Oriflama», «Patufet», «Pont Blau», «Revista de Catalunya», «Serra d'Or», «Taula de canvi», «Tele-estel», «Tretzevents», «Vida Nova»...

En aquestes pàgines Calders ha estat articulista valent i subtil i, també, contista excepcional, com sempre. Moltes de les peces mestres de la seva narrativa aparegueren primer disperses. No és ara el moment de l'inventari definitiu, però sí que val la pena de subratllar-ne i recollir-ne alguns trets destacats que limito, amb totes les injustícies del cas, a tres moments especialment fecunds i reeixits: el del jove entusiasta de «Meridià» –temps de guerra–, el de l'home fet i tret de «Fascicles literaris», publicació feta exclusivament per ell –temps d'exili–, i el del català exemplar de «Tele-estel» –temps de retorn–:

«Meridià»

–«La noblesa del gran joc»: n. 9 (11-III-38), p. 5.

–«L'any de la meua gràcia»: n. 19 (20-V-38), p. 5.

–«El teatre Caremar»: n. 25 (1-VII-38), p. 5.

–«La maleta marinera»: n. 28 (22-VII-38), p. 5.

–«La clara consciència»: n. 30 (5-VIII-38), p. 5-6.

–«El geni magyar»: n. 44-45 (12, 19-XI-38), p. 5.

«Fascicles literaris»

–«La batalla del cinc de maig»: n. 1 (9-58), 7-12.

–«El sistema Robert Hein»: n. 2 (10-58), 18-24.

–«Mirades profundes»: n. 3 (11-58), 30-36.

–«El batalló perdut»: n. 4 (12-58), 41-48.

–«Demà, a les tres de la matinada»: n. 5 (2-59), 53-60.

–«Les parets i les barbes»: n. 6 (4-59), 64-72.

«Tele-estel»

–«Mort a data fixa»: n. 1 (22-VII-66), 10-11.

–«Àtoms per a la pau»: n. 12 (7-X-66), 12-13.

–«La Nemours 88»: n. 20 (2-XII-66), 12-13.

–«Ruleta russa»: 30 (10-II-67), 16-17.

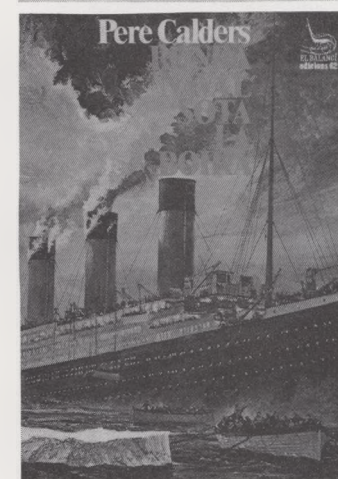
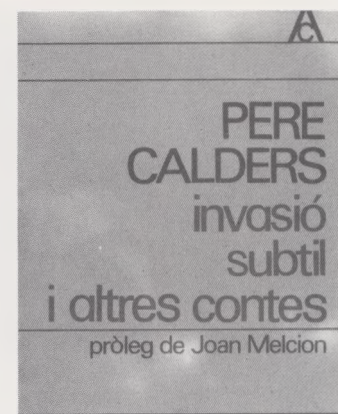
–«El dia del judici»: n. 35 (17-III-67), 12-14.

–«El jurament hipocràtic»: n. 47 (9-VI-67), 18-20.

–«Zero a Malthus»: n. 73 (8-XII-67), 22-25.

–«El millor amic»: n. 116 (4-X-68), 22-23.

–«Nosaltres dos»: n. 140 (21-III-69), 32-34.

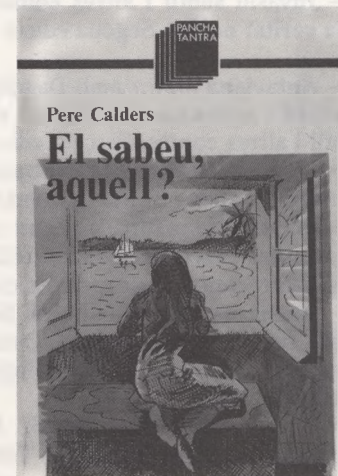
Pere Calders Dagoll Dagom Antaviana

«Antaviana? Si, sí. Podria ser el nom d'un continent llunyà, una mica perdut i mal explorat, amb indies i plantes carnívores. Si en descobris un de semblant, enfocant-lo amb els binacles des del pont d'una nau, el podries batejar sense pensar-hi.»

Els llibres de l'Escorpió
Teatre

el Galliner

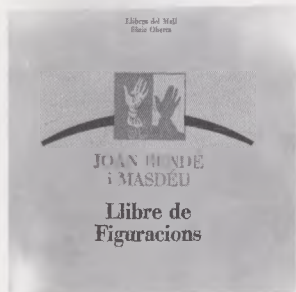
51

**LLIBRES
DEL MALL**

Sèrie Oberta

CONTES

Salvador Espriu.
**Les roques i el mar,
el blau.**

Joan Rendé i Masdeu.
Llibres de figuracions

E.T.A. Hoffmann.
**Tres contes
fantàstics.**

Karel Capek.
Contes d'una butxaca

Lluís Busquets i
Grabulosa.
(Qu)eixalades

Valerià Pujol.
**Mantis i altres
transformacions**

Josep Palau i Fabra.
Contes despullats

Charles Baudelaire.
**Petits poemes
en prosa**

Herman Melville.
Bartleby l'escrivent

Josep Palau i Fabra.
**La tesi doctoral
del diable**

LLIBRES DEL MALL

TRADUCTOR

Unes poques mostres de la tasca de traductor de Calders, una activitat no decisiva en la seva obra, però feta sempre amb correcció:

—**El Ermitage, Leningrado: Maestros franceses del siglo XIX.** Muntaner y Simón, 1970. (En col.laboració amb J. Moncada).

—Alphonse Daudet: **Tartarí als Alps.** Al volum **Tartarí de Tarascó / Tartarí als Alps.** Editorial Vergara, 1963.

—«Tres poemes mexicans del rei Netzahualcōyolt», a **Home-natge a Carles Riba en complir seixanta anys.** Josep Janés, editor (1954).

TRADUÏT

Una mostra, també, de la difusió internacional de l'obra caldersiana, present, per exemple, a les antologies següents:

—Mariano Baquero Goyanes, **Antología de cuentos contemporáneos.** Editorial Labor, 1964.

—Erna Brandenberger, **Spanische Weihnacht.** Zurich, Arche, 1973.

—Antonio Beneyto, **Manifiesto español o una antología de narradores.** Marte, 1973.

—Johannes Hösle, **Katalanische Erzähler.** Zurich, Manesse Verlag, 1978.

Cal afegir a aquesta llista, l'antologia de 1969 publicada per la Polígrafa i ressenyada abans perquè inclou el text original. Altres mostres són —les dades a continuació— un volum important, un número d'una revista i la col.laboració en una altra publicació periòdica:

—Manuel de Seabra, **Antologia do Conto Moderno. Pere Calders.** Coimbra, 1961.

—«Světová literatura», núm. 2 (1970). Praga.

—«La llave de hierro» a «Triunfo», 6ª època, núm. 16 (febrer 1982).

SOBRE CALDERS

Aquesta aportació bibliogràfica de i sobre Calders acaba amb una selecció d'escrits sobre aquesta obra tan important. En fer-la, es consideren abans els papers individuals que els que es refereixen a Calders en un context més ample. Cal destacar-hi:

—Miquel Arimany, **Fantasia i realitat en l'obra de Pere Calders,** «El Pont» 1, pp. 3-6.

—Agustí Bartra, «**L'espiral**» de Pere Calders, «La Nova Revista» 12 (1956), pp. 18-19.

—Àlex Broch, **Nota de lectura.** «Taula de canvi» 13 (gener-febrer 1979), pp. 116-119.

—Lluís Busquets i Grabulosa, **Pere Calders, mofaire del conte, sorneguer i divertit.** «El Correo Catalán», 20-V-78, pp. 17-18.

—Felip Cic, «Pròleg». **Tots els contes,** 1968.

—Josep Faulí, **Realitat i irrealitat, tot és u: Els contes de Pere Calders.** «Taula de canvi» 13 (gener-febrer 1979), pp. 73-88.

—Josep Faulí, «Pere Calders». **Vint-i-cinc anys de la Lletra d'Or,** Edicions 62, 1980.

—Fernando Gutiérrez, «Pròleg». **Antología de los cuentos...** 1969.

—Albert Jané, «Pròleg». **Tots els contes,** 1973.

—Joan Melcion, «Estudi introductor». **Invasió subtil...**, 1978.

—Carles Riba, «Prefaci». **Unitats de xoc,** 1938.

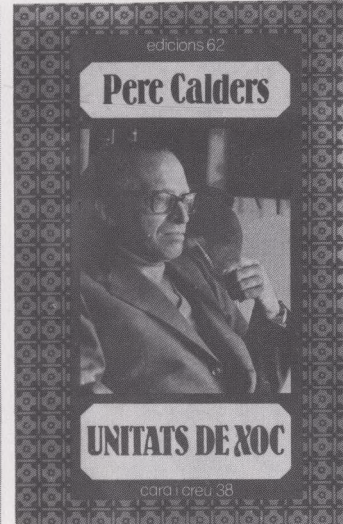
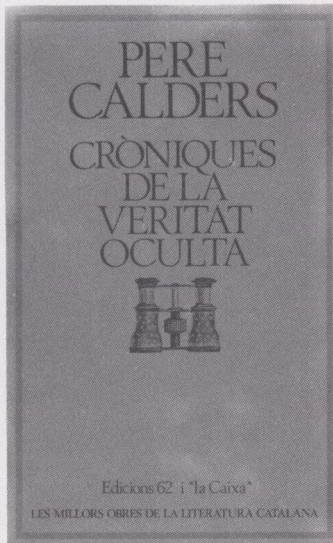
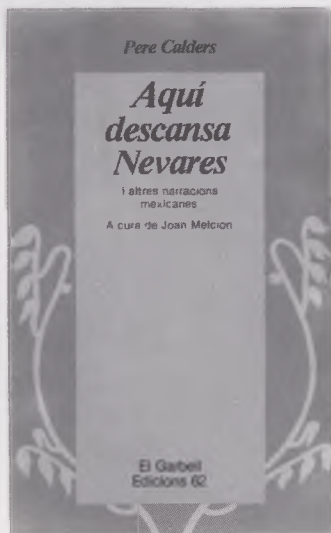
—Montserrat Roig, **Pere Calders i el seu món.** «Serra d'Or», setembre, 1971, pp. 29-31.

—«Ramon Reig» (Francesc Vallverdú), **L'obra de Pere Calders.** «Horitzons» 4 (1961), pp. 31-36.

—Joan Triadú, «Pròleg». **Cròniques de la veritat oculta,** 1955.

—Josep A. Vidal, **...i de sobte, el teatre (A propòsit d'«Antaviana».** «Taula de canvi» 13 (gener-febrer 1979), pp. 89-94.

JOSEP FAULÍ

**LLIBRERIA
PAPERERIA**

ARQUÉS

Gra de fajol

Fascicle n.º 10

Preu: 300 ptes.

OLOT, ABRIL 1984

EDITA: Aubert, impressor.

Administració: c/. Hospici, 9.

Imprimeix: Aubert, impressor,
c/. Hospici, 9

ISBN: 84-300-27866.

Dipòsit legal: GI-254-80.

Redacció: Pere Martí
Àngel Parada
Joan Serra Capallera

Muntatge: Kim Domène
Gabriel Planella

Portada: Jaume Bach

Fotografies: Josep M.ª Melció.

Gra de Fajol no es responsabilitza
necessàriament de les opinions
dels articles signats.

Miquel Plana.

CALLDERS PERRE

loist qb stj
Gta qb lajol